

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΡΑΦΕΙΟ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΘΕΣΗ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΜΑΡΤΙΟΣ 2017



Μάιος 2017

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

| | |
|---|-----------|
| ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ..... | 5 |
| ΠΡΟΛΟΓΟΣ..... | 6 |
| ΣΥΝΟΨΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ | 7 |
| 1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΥΓΚΥΡΙΑ: ΕΠΙΔΕΙΝΩΣΗ ΜΕ ΑΥΞΗΜΕΝΟΥΣ ΣΥΣΤΗΜΙΚΟΥΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥΣ..... | 24 |
| 2 ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΜΕ ΥΨΗΛΑ ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΠΛΕΟΝΑΣΜΑΤΑ | 31 |
| 2.1 Η ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΙΚΟΥ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ (ΚΠ) ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΤΡΙΜΗΝΟ 2017 (ΣΕ ΤΑΜΕΙΑΚΗ ΒΑΣΗ)..... | 31 |
| 3 ΟΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΚΑΘΥΣΤΕΡΟΥΝ | 35 |
| 3.1 ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΥΣΤΕΡΣΗ ΕΣΟΔΩΝ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΠΟΚΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΕΩΝ | 35 |
| 3.2 ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΞΕΚΑΘΑΡΟ | 36 |
| 3.2.1 Η «διαρροή εγκεφάλων» συνεχίζεται και το δημογραφικό πρόβλημα πιέζει | 38 |
| 3.3 ΟΙ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΕΙΣ ΔΑΠΑΝΩΝ (SPENDING REVIEWS) ΠΡΟΧΩΡΟΥΝ..... | 40 |
| 3.4 Ο ΝΟΜΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΞΩΔΙΚΑΣΤΙΚΟ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟ ΟΦΕΙΛΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ | 42 |
| 4 Η ΦΤΩΧΕΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΕΝΤΕΙΝΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ | 44 |
| 4.1 ΟΙ ΈΛΛΗΝΕΣ ΦΤΩΧΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ | 44 |
| 4.2 ΟΙ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΟΞΥΝΟΝΤΑΙ | 48 |
| 5 Η ΕΞΟΔΟΣ ΣΤΙΣ ΑΓΟΡΕΣ ΕΧΕΙ ΠΟΛΛΑ ΕΜΠΟΔΙΑ | 54 |
| 5.1 ΤΟ ΧΡΕΟΣ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΒΙΩΣΙΜΟ..... | 54 |
| 5.2 ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ;..... | 59 |
| ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1 ΕΞΕΛΙΞΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΜΕΓΕΘΩΝ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΤΩΝ ΜΝΗΜΟΝΙΩΝ..... | 62 |
| ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2 ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 1..... | 66 |

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

| | |
|---|----|
| ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1 ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΑΕΠ ΚΑΙ ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, Q1 2008 – Q4 2016. | 25 |
| ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2 ΕΚΚΡΕΜΕΙΣ ΕΠΙΣΤΡΟΦΕΣ ΦΟΡΩΝ. | 32 |
| ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3 ΛΗΞΙΠΡΟΘΕΣΜΕΣ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ. | 34 |
| ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4 ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΑΙΔΙΩΝ, ΚΑΤΩ ΤΩΝ 16, ΣΕ ΚΙΝΔΥΝΟ ΦΤΩΧΕΙΑΣ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ, 2010-2015. ... | 44 |
| ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5 ΠΟΣΟΣΤΟ ΥΛΙΚΗΣ ΣΤΕΡΗΣΗΣ ΣΕ ΤΕΣΣΕΡΑ Η ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ ΒΑΣΙΚΑ ΑΓΑΘΑ Η ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ, 2010-2015. | 45 |
| ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6 ΠΟΣΟΣΤΟ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΠΟΥ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΥΝ ΔΥΣΚΟΛΙΑ, 2010-2015.. | 46 |
| ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7 ΑΔΥΝΑΜΙΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΕΚΤΑΚΤΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ (%), 2010-2015. | 47 |
| ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8 ΔΙΑΘΕΣΙΜΟ ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗ ΙΣΟΔΥΝΑΜΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ (€), ΕΛΛΑΔΑ 2010-2015. | 49 |
| ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9 ΣΥΝΟΛΟ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ, ΕΠΙΤΟΚΙΟ ΔΑΝΕΙΣΜΟΥ 6% (% ΑΕΠ). | 55 |
| ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10 ΣΥΝΟΛΟ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ, ΕΠΙΤΟΚΙΟ ΔΑΝΕΙΣΜΟΥ 3% (% ΑΕΠ). | 56 |
| ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 11 ΣΥΝΟΛΟ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ, ΕΠΙΤΟΚΙΟ ΔΑΝΕΙΣΜΟΥ 1,5% (% ΑΕΠ). | 57 |
| ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12 ΕΞΕΛΙΞΗ ΧΡΕΟΥΣ (% ΑΕΠ) ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΚΟΣΤΟΣ ΔΑΝΕΙΣΜΟΥ (1,5% , 3% ΚΑΙ 6%). | 58 |
| ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 13 ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΠΛΕΟΝΑΣΜΑΤΟΣ (% ΤΟΥ ΑΕΠ) ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΠΛΕΟΝΑΣΜΑΤΟΣ. | 62 |
| ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 14 ΕΞΕΛΙΞΗ ΧΡΕΟΥΣ (% ΤΟΥ ΑΕΠ) ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ. | 63 |
| ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 15 ΕΞΕΛΙΞΗ ΕΞΑΓΩΓΩΝ % ΤΟΥ ΑΕΠ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΞΑΓΩΓΩΝ. | 64 |
| ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 16 ΕΞΕΛΙΞΗ ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΥ. | 65 |
| ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 17 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΕΙΚΤΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΚΛΙΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝΙΣΤΩΣΩΝ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 1/2010 – 03/2017. | 66 |
| ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 18 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΤΡΑΠΕΖΙΚΩΝ ΚΑΤΑΘΕΣΕΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ ΣΕ € ΔΙΣ., ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 1/2008 – 02/2017. | 66 |
| ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 19 ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΕΝΔΤΚ ΣΕ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΖΩΝΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩ, ΜΗΝΙΑΙΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ, ΕΤΗΣΙΑ ΒΑΣΗ, %, 1/2012 – 03/2017. | 67 |
| ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 20 ΣΩΡΕΥΤΙΚΗ ΜΕΙΩΣΗ ΤΩΝ ΜΕΓΕΘΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΤΗΝ ΕΞΑΕΤΙΑ 2010 – 2016. | 67 |
| ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 21 ΤΙΜΕΣ ΚΑΙ ΑΠΟΔΟΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΕΚΑΕΤΩΝ ΟΜΟΛΟΓΩΝ. | 68 |
| ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 22 ΝΕΕΣ ΛΗΞΙΠΡΟΘΕΣΜΕΣ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ ΕΝΑΝΤΙ ΝΕΩΝ ΚΑΙ ΠΑΛΑΙΩΝ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 01/2016 – 01/2017, ΣΕ € ΔΙΣ. | 68 |

ΠΙΝΑΚΕΣ

| | |
|---|----|
| ΠΙΝΑΚΑΣ 1 Η ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΑΕΠ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝΙΣΤΩΣΩΝ ΤΟΥ, ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟ 2016, %..... | 24 |
| ΠΙΝΑΚΑΣ 2 ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΦΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ..... | 26 |
| ΠΙΝΑΚΑΣ 3 ΠΡΟΒΛΕΠΟΜΕΝΑ ΕΣΟΔΑ ΤΡΙΜΗΝΩΝ (ΣΕ € ΕΚΑΤ.)..... | 36 |
| ΠΙΝΑΚΑΣ 4 ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΔΙΑΘΕΣΙΜΟΥ ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗ ΙΣΟΔΥΝΑΜΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΚΡΙΣΗ, ΕΛΛΑΔΑ 2010- 2015..... | 48 |
| ΠΙΝΑΚΑΣ 5 ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΔΙΑΘΕΣΙΜΟΥ ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗ ΙΣΟΔΥΝΑΜΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ (€) ΣΕ ΔΕΚΑΤΗΜΟΡΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ, ΕΛΛΑΔΑ 2010-2015. | 49 |
| ΠΙΝΑΚΑΣ 6 ΜΕΡΙΔΙΑ ΤΟΥ ΔΙΑΘΕΣΙΜΟΥ ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗ ΙΣΟΔΥΝΑΜΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΣΕ ΔΕΚΑΤΗΜΟΡΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗ ΚΡΙΣΗ, ΕΛΛΑΔΑ 2010-2015..... | 50 |
| ΠΙΝΑΚΑΣ 7 ΔΕΙΚΤΗΣ ΑΝΙΣΟΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΤΟΥ ΙΣΟΔΥΝΑΜΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ GINI. | 51 |
| ΠΙΝΑΚΑΣ 8 ΔΕΙΚΤΗΣ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΤΟΥ ΙΣΟΔΥΝΑΜΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΣΕ ΠΕΝΤΗΜΟΡΙΑ S80/S20 ΚΑΤΑ ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΟΜΑΔΑ ΚΑΙ ΣΥΝΟΛΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ (ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΕ)..... | 52 |

| | |
|---|----|
| ΠΙΝΑΚΑΣ 9 ΔΕΙΚΤΗΣ ΑΝΙΣΟΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΤΟΥ ΙΣΟΔΥΝΑΜΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ GINI, ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΑ ΕΠΙΔΟΜΑΤΑ ΓΙΑ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΕ..... | 52 |
| ΠΙΝΑΚΑΣ 10 ΔΑΠΑΝΕΣ ΓΙΑ ΕΠΙΔΟΜΑΤΑ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΑΕΠ ΓΙΑ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΕ 2010-2014..... | 53 |
| ΠΙΝΑΚΑΣ 11 ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΣΕΝΑΡΙΩΝ..... | 54 |
| ΠΙΝΑΚΑΣ 12 ΚΟΣΤΟΣ ΔΑΝΕΙΣΜΟΥ ΓΙΑ 10ΕΤΗ ΟΜΟΛΟΓΑ..... | 58 |
| ΠΙΝΑΚΑΣ 13 ΑΠΟΔΟΣΗ ΟΜΟΛΟΓΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ..... | 58 |
| ΠΙΝΑΚΑΣ 14 ΡΥΘΜΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΠΛΕΟΝΑΣΜΑΤΑ 2019 – 2040..... | 60 |

Στόχοι και Επιστημονική Επιτροπή του Γραφείου

Το Γραφείο Προϋπολογισμού του Κράτους στη Βουλή (ΓΠΚΒ) ιδρύθηκε σύμφωνα με το άρθρο 30Α του Κανονισμού της Βουλής (Μέρος Β'), όπως ισχύει μετά την τροποποίησή του (άρθρο 21, ΦΕΚ 122/Α'/30.06.2016) και το ν. 3871 (ΦΕΚ 141/Α'/17-8-2010). Αποτελεί ανεξάρτητη οργανική μονάδα της Βουλής και λειτουργεί σύμφωνα με τον Ειδικό Κανονισμό για την Εσωτερική Λειτουργία και Οργάνωσή του, όπως ενσωματώθηκε στον Κανονισμό της Βουλής, Μέρος Β' (άρθρο 53, ΦΕΚ 122/Α'/30.06.2016).

Έργο του ΓΠΚΒ είναι η παρακολούθηση της εκτέλεσης του προϋπολογισμού του κράτους, η στήριξη του έργου δύο Επιτροπών της Βουλής (της Ειδικής Διαρκούς Επιτροπής του Απολογισμού και του Γενικού Ισολογισμού του Κράτους και Ελέγχου της Εκτέλεσης του Προϋπολογισμού του Κράτους, καθώς και της Διαρκούς Επιτροπής Οικονομικών Υποθέσεων) και η σύσταση και υποβολή, προς τις ανωτέρω Επιτροπές, τακτικών τριμηνιαίων και ετήσιων εκθέσεων, που αφορούν στην τήρηση των δημοσιονομικών στόχων, οι οποίοι τίθενται στα Μεσοπρόθεσμα Δημοσιονομικά Πλαίσια Στρατηγικής.

Οι αναλύσεις του ΓΠΚΒ επικεντρώνονται στα κυριότερα ζητήματα της ελληνικής οικονομίας και γίνονται υιοθετώντας τη συγκριτική ανάλυση. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην ανάδειξη και συζήτηση προβλημάτων από τη σκοπιά της σύγχρονης ακαδημαϊκής έρευνας.

Συντονιστής του ΓΠΚΒ είναι ο κ. Παναγιώτης Λιαργκόβας, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, ο οποίος είναι επικεφαλής της Επιστημονικής Επιτροπής, που απαρτίζεται από τα εξής μέλη:

- Πάνος Καζάκος, Ομότιμος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών
- Σπύρος Λαπατσιώρας, Επίκουρος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Κρήτης
- Ναπολέοντας Μαραβέγιας, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών
- Μιχάλης Ρηγίνος, Αναπληρωτής Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών

Πρόλογος

Η παρούσα έκθεση εξετάζει την τήρηση των δημοσιονομικών στόχων της ελληνικής οικονομίας, που τίθενται στον Κρατικό Προϋπολογισμό και στα Μεσοπρόθεσμα Δημοσιονομικά Πλαίσια Στρατηγικής, τα οποία έχουν ψηφιστεί από τη Βουλή των Ελλήνων. Επικεντρώνεται στο πρώτο τρίμηνο του 2017. Η έκθεση συντάχθηκε με βάση το σημερινό πλαίσιο πολιτικής, όπως αυτό διαμορφώνεται από τις συμφωνίες που έχει πραγματοποιήσει η κυβέρνηση με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (ΕΕ), τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ΕΜΣ) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ). Λαμβάνει, επίσης, υπόψη της όλη την τρέχουσα συζήτηση σε ευρωπαϊκό επίπεδο σχετικά με την αναθεώρηση της οικονομικής διακυβέρνησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ειδικότερα της Ευρωζώνης.

Ο Συντονιστής και τα Μέλη της Επιστημονικής Επιτροπής αναγνωρίζουν ότι γενικά στην οικονομική πολιτική αντιπαρατίθενται διαφορετικές οικονομικές φιλοσοφίες και πως ό,τι είναι αναγκαίο με οικονομικά κριτήρια δεν είναι απαραίτητα εφικτό με πολιτικά. Επίσης, ό,τι είναι επιθυμητό πολιτικά δεν είναι πάντοτε οικονομικά αποτελεσματικό.

Καταβάλουμε κάθε προσπάθεια να αναδεικνύουμε τα προβλήματα και να εκθέτουμε τις απαντήσεις που δίνονται σε αυτά όχι μόνο στο κυρίως σώμα της έκθεσης, αλλά και σε ειδικό κεφάλαιο στο τέλος της. Ελπίζουμε ότι με τον τρόπο αυτό θα συνεισφέρουμε καλύτερα στις εργασίες των αρμόδιων Επιτροπών της Βουλής, στην ενημέρωση του Κοινοβουλίου και των πολιτών της χώρας γενικότερα.

Ο Συντονιστής και η Επιστημονική Επιτροπή

Σύνοψη και Συμπεράσματα

Λίγο προτού δημοσιοποιηθεί η παρούσα έκθεση, επιτεύχθηκε σύμφωνα με ανακοίνωση του Γραφείου της Αντιπροσωπείας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Αθήνα,¹ τεχνική προκαταρκτική συμφωνία με τους Θεσμούς, η οποία ανοίγει το δρόμο για την οριστική τεχνική συμφωνία (Staff level Agreement). Το γεγονός αυτό αποτελεί ένα θετικό πρώτο βήμα για την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης στην οικονομία, την ένταξη των ελληνικών ομολόγων στο πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και την μελλοντική έξοδο της χώρας στις αγορές.

Μπορούμε να γυρίσουμε σελίδα;

Η οικονομική κατάσταση το πρώτο τρίμηνο 2017 είναι απογοητευτική σε σχέση με τις προσδοκίες

Το πρώτο τρίμηνο του 2017 η οικονομία της χώρας δεν επέστρεψε σε στέρεη ανάκαμψη, παρά τις προσδοκίες που είχαν διατυπωθεί επίσημα. Παραμένει σε μια ασταθή κατάσταση που απειλεί να μετατραπεί σε νέα ύφεση. Μας προειδοποίησε για αυτό το ενδεχόμενο η οικονομική στασιμότητα που καταγράφηκε το 2016 (0,0% σε πραγματικούς όρους) και ιδιαίτερα η πτώση του ΑΕΠ κατά 1,1% (ΕΛΣΤΑΤ) το τέταρτο τρίμηνο του 2016 (ετήσια βάση, έτος αναφοράς 2010 με εποχική και ημερολογιακή διόρθωση), κυρίως λόγω της μεγάλης πτώσης του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου (-13,8%).² **Η αρνητική τάση που δημιουργήθηκε το τελευταίο τρίμηνο της προηγούμενης χρονιάς μεταφέρθηκε στο πρώτο τρίμηνο του 2017 (carry-over effect).**

Περισσότερο μας ανησυχεί ότι από την έναρξη εφαρμογής των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής η ελληνική οικονομία εμφανίζει χαμηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης σε σχέση με τους στόχους που έχουν τεθεί (βλ. Παράρτημα 1 στο τέλος της Έκθεσης).

Το πρώτο τρίμηνο του 2017 (και το αμέσως προηγούμενο), **συμπτώματα οικονομικής αναιμίας** εμφανίζονται τόσο στη σφαίρα της παραγωγής, όσο και στη σφαίρα της ρευστότητας (βλ. ανάλυση στο κεφάλαιο 1). Ειδικότερα, όσον αφορά στην παραγωγή:

- **Η ιδιωτική κατανάλωση δέχτηκε πιέσεις στο τέλος του 2016 και τον πρώτο μήνα του 2017, αν κρίνουμε από τα στοιχεία που αναφέρονται στο λιανικό εμπόριο.³ Η δυσκολία ισχυρής ανάκαμψης της ιδιωτικής κατανάλωσης απειλεί να οδηγήσει σε πτώχευση πολλές επιχειρήσεις που άντεξαν μέχρι σήμερα στην κρίση, όπως δείχνουν τα στοιχεία του ΓΕΜΗ και επομένως να διαψεύσει ελπίδες για ανάκαμψη της απασχόλησης.** Το ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ προβλέπει ότι εντός του πρώτου εξάμηνου του 2017, 18.700 επιχειρήσεις θα κλείσουν με κίνδυνο να χαθούν περίπου 34.000 θέσεις εργασίας.⁴ Ωστόσο, φαίνεται ότι η οικονομία επιδεικνύει αντοχές αν και σε χαμηλότερο επίπεδο από όσο το 2015. Ο **Δείκτης Οικονομικού Κλίματος (ΔΟΚ)** στην Ελλάδα, βάσει των στοιχείων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, παρουσίασε το Μάρτιο βελτίωση και

¹ Βλ. https://ec.europa.eu/greece/news/20170205_dilwsi_thesmwn_kleisimo_aksiologisis_el

² Βλ. κεφάλαιο 1 της παρούσας Έκθεσης.

³ ΕΛΣΤΑΤ Δελτίο Τύπου ΔΕΙΚΤΗΣ ΚΥΚΛΟΥ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΣΤΟ ΛΙΑΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ, 31/Μαρτίου 2017.

⁴ ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, Εξαμηνιαίο Δελτίο Οικονομικού Κλίματος μικρομεσαίων επιχειρήσεων Νο 16, 1/2017, Αθήνα, Μάρτιος 2017.

διαμορφώθηκε στις 93,4 μονάδες, από 92,9 μονάδες το Φεβρουάριο και 95,1 μονάδες το Ιανουάριο του 2017, στο ίδιο επίπεδο δηλαδή με τον Δεκέμβριο του 2016. Ανησυχία προκαλεί η διαμόρφωση του επιπέδου της **καταναλωτικής εμπιστοσύνης**, το οποίο ήταν τον Μάρτιο του 2017 (-74,4 μονάδες) αισθητά χαμηλότερα σε σχέση με τον Αύγουστο του 2015, αντανακλώντας τις αρνητικές προσδοκίες των νοικοκυριών ως προς την εξέλιξη τόσο της προσωπικής τους οικονομικής κατάστασης όσο και της χώρας συνολικά. Σημειώνεται, ότι η ιδιωτική κατανάλωση αποτελεί την κυρίαρχη συνιστώσα του ΑΕΠ της Ελλάδας σε ποσοστό περί το 70%.

- **Η κατάσταση στις επενδύσεις είναι συγκεχυμένη. Αναγγέλλονται μεν επενδυτικά σχέδια κυρίως στον τουρισμό, σε super-markets και σε υποδομές (λόγω ιδιωτικοποιήσεων), αλλά γενικά υποθέτουμε ότι η αβεβαιότητα για την πορεία της οικονομίας, την έκβαση των διαπραγματεύσεων και, επομένως την οικονομική πολιτική των επόμενων ετών (βλ. συζήτηση για τα πρωτογενή πλεονάσματα), καθιστούν επιφυλακτικούς πολλούς επενδυτές, παρά το γεγονός ότι ακόμα και σήμερα δεν λείπουν οι ευκαιρίες για επενδύσεις. Η Ελλάδα δεν αποτελεί εξαίρεση από τον γενικό κανόνα ότι η παρατεταμένη αβεβαιότητα επηρεάζει τις αποφάσεις για μακροπρόθεσμες επενδύσεις από επιχειρήσεις που λειτουργούν εντός της επίσημης οικονομίας. Η επίδραση αυτή είναι ακόμα πιο σημαντική όταν οι αποφάσεις των επιχειρήσεων αφορούν μακροπρόθεσμου ορίζοντα επενδύσεις οι οποίες, αφού ληφθούν, είναι εξαιρετικά δύσκολο και δαπανηρό να αναιρεθούν. Συνεπώς, αποφάσεις αναβάλλονται καθώς οι επιχειρήσεις αναμένουν πληροφόρηση για τον τερματισμό της παρατεταμένης αβεβαιότητας για το μακροοικονομικό και δημοσιονομικό περιβάλλον. Για το 2016, η ΕΛΣΤΑΤ κατέγραψε οριακή αύξηση του Ακαθάριστου Σχηματισμού Παγίου Κεφαλαίου (0,1% σε σταθερές τιμές 2010).⁵**
- Οι **εξαγωγές** -και λόγω των δομικών τους προβλημάτων- αδυνατούν να παίξουν ρόλο ατμομηχανής, έστω βοηθητικής. Εξαιρουμένων των πετρελαιοειδών και των πλοίων, παραμένουν στάσιμες σύμφωνα με στοιχεία που αναφέρονται στον Ιανουάριο των ετών 2015, 2016 και 2017.⁶ Το 2016 οι Εξαγωγές αγαθών και Υπηρεσιών σημείωσαν πτώση κατά 2% σε σταθερές τιμές 2010.⁷

Ταυτόχρονα διαπιστώνονται νέοι κίνδυνοι λόγω των δυσκολιών σε ΔΕΗ, ΕΦΚΑ και αλλού.

Επίσης, το τελευταίο τρίμηνο του 2016, **το ποσοστό ανεργίας διαμορφώθηκε στο 23,6%,⁸** χαμηλότερα από το 24,4% του τέταρτου τριμήνου του 2015, αλλά υψηλότερα κατά μία ποσοστιαία μονάδα έναντι του τρίτου τριμήνου του 2016 (22,6%), (βλ. κεφάλαιο 1 της παρούσας έκθεσης).

Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στη **μεταποίηση**. Η παραγωγή στον τομέα αυτόν και οι νέες παραγγελίες υποχώρησαν τον Μάρτιο για έβδομο συνεχή μήνα. Επίσης εξακολουθεί να

⁵ ΕΛΣΤΑΤ, Η ελληνική οικονομία, 13/4/2017, Πίνακας 1.

⁶ ΕΛΣΤΑΤ, Δελτίο Τύπου 10.3.2017 (Εμπορευματικές συναλλαγές της Ελλάδος).

⁷ ΕΛΣΤΑΤ, Η ελληνική οικονομία, 13/4/2017, Πίνακας 1.

⁸ ΕΛΣΤΑΤ, Δελτίο τύπου, Έρευνα εργατικού δυναμικού: Δ' Τρίμηνο 2016, 16.03.2017 (μη εποχικά διορθωμένα στοιχεία).

μειώνεται ο αριθμός των εργαζόμενων στη μεταποίηση.⁹ Η κατάσταση στις συνολικές οικοδομικές δραστηριότητες (δημόσιες και ιδιωτικές) είναι εξίσου δύσκολη, καθώς το 2016 οι οικοδομικές άδειες μειώθηκαν κατά 3,8%, η επιφάνεια κατά 12% και ο όγκος κατά 29,3% έναντι του 2015.¹⁰

Στη σφαίρα της **ρευστότητας** καταγράφουμε τα εξής:

- Σύμφωνα με στοιχεία της ΤτΕ, το 1ο τρίμηνο 2017 οι **τραπεζικές καταθέσεις** νοικοκυριών και επιχειρήσεων υποχώρησαν και διαμορφώθηκαν στο χαμηλότερο επίπεδο από τον Νοέμβριο του 2001. Ταυτόχρονα δεν έχει βρει ακόμα λύση το πρόβλημα των **μη εξυπηρετούμενων δανείων** τα οποία αυξήθηκαν πάλι το πρώτο τρίμηνο 2017 κατά € 2 δισ., ενώ είχαν αρχίσει να μειώνονται προς το τέλος του 2016. Οι τράπεζες αναγκάστηκαν να ζητήσουν αύξηση της χρηματοδότησής τους από τον ΕΛΑ, πράγμα που αυξάνει το κόστος δανεισμού. Συνολικά, βρίσκονται σε υψηλή βαθμίδα κινδύνου. Ας σημειωθεί επίσης ότι με βάση στοιχεία του τέλους 2016 τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια ανέρχονταν σε € 74 ή € 100 δισ. (ανάλογα με τον ορισμό) και αναλογούσαν στο 50% του χαρτοφυλακίου δανείων της χώρας. Η Ελλάδα έχει δεσμευθεί έναντι της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να μειώσει τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια κατά € 40 δισ., στο 38% του συνόλου μέχρι 31.12.2019. Ως αποτέλεσμα των εξελίξεων αυτών (και της ύφεσης) ο ρυθμός **συνολικής χρηματοδότησης** της οικονομίας τον Φεβρουάριο 2017 υποχώρησε κατά 2% σε ετήσια βάση) και κατά 1,5% από τον Ιανουάριο.
- Οι ληξιπρόθεσμες **οφειλές του Δημοσίου** προς τον ιδιωτικό τομέα ξεπέρασαν στο τέλος Φεβρουαρίου τα € 5 δισ. από € 4,54 δισ. που ήταν στο τέλος του 2016. Ας σημειωθεί ότι μέρος της δόσης από το δάνειο που αναμένεται μετά την ολοκλήρωση της αξιολόγησης προορίζεται για την πληρωμή ληξιπρόθεσμων οφειλών. Η αύξηση των οφειλών στερεί τις επιχειρήσεις από την ρευστότητα που έχουν ανάγκη για να λειτουργούν ομαλά.
- Επίσης, **οι οφειλές των ιδιωτών προς το Δημόσιο** αυξάνονται πάλι. Οι συνολικές νέες ληξιπρόθεσμες οφειλές προς το δημόσιο, βάσει των στοιχείων της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων, ήδη από τον πρώτο μήνα του 2017 ανήλθαν σε € 1,63 δισ., αναδεικνύοντας την εξάντληση της φοροδοτικής ικανότητας των πολιτών και δημιουργώντας ταυτόχρονα εύλογες αμφιβολίες για την αποτελεσματικότητα των νέων μέτρων. Για το σύνολο του 2016 διαμορφώθηκαν στα € 13,906 δισ. ή € 1,16 δισ. κατά μέσο όρο το μήνα. Επιπλέον, οι παλιές ληξιπρόθεσμες οφειλές προς το δημόσιο ανέρχονταν σωρευτικά τον Ιανουάριο του 2017 σε € 91,78 δισ. Εκτός τούτου, το ιδιωτικό χρέος προς τράπεζες, εφορία, ασφαλιστικά ταμεία, ΔΕΚΟ κτλ. πιθανώς να λειτουργήσει αποσταθεροποιητικά, αν δεν αντιμετωπιστεί έγκαιρα και αποτελεσματικά.

⁹ Βλ. Markit Δελτίο Τύπου 3.4.2017.

¹⁰ ΕΛΣΤΑΤ Δελτίο Τύπου, Έρευνα Οικονομικής Δραστηριότητας: Ιανουάριος 2017, 12/4/2017. Συγκεκριμένα, η σύγκριση αφορά την περίοδο Φεβρουαρίου 2016 - Ιανουαρίου 2017 έναντι Φεβρουαρίου 2015 - Ιανουαρίου 2016. Η κατάσταση είναι παρόμοια και στην ιδιωτική οικοδομική δραστηριότητα.

Οι εξελίξεις αυτές έρχονται σε αντίθεση με τις προσδοκίες που επενδύθηκαν στο τρέχον Μνημόνιο και επομένως μπορεί να οδηγήσουν σε ολική ανατροπή των δεδομένων του με απρόβλεπτες συνέπειες.

Σύμφωνα με όσες προβλέψεις αποτολμούνται σήμερα, φαίνεται πλέον απίθανη η ανάπτυξη 2,7% που πρόβλεπε ο Προϋπολογισμός για το 2017,¹¹ γιατί δεν εκπληρώθηκαν οι προϋποθέσεις του για ένα υψηλό ρυθμό μεγέθυνσης.¹²

Διάφοροι οργανισμοί πάντως προβλέπουν πλέον ότι το ΑΕΠ θα αυξηθεί από 0,5% έως 2,2% το 2017. Τον Απρίλιο 2017 το ΔΝΤ τροποποίησε μεν προς τα κάτω τις προβλέψεις του για ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας το 2017 σε 2,2% από 2,8% αλλά προβλέπει (υπό όρους) επιτάχυνση στο 2,7 % για το 2018. Αυτό σημαίνει ότι αναμένεται απώλεια ΑΕΠ το 2017 περίπου € 1 δισ. Με δεδομένη την εξέλιξη το τέταρτο τρίμηνο του 2016 και τη μεταφορά της στο νέο έτος, θα πρέπει η ελληνική οικονομία τα επόμενα τρίμηνα να κάνει άλματα, πράγμα βέβαια που εξαρτάται από τις πολιτικές επιλογές της κυβέρνησης (και ειδικά την ταχύτητα και ποιότητα των μεταρρυθμίσεων) και των εταίρων (ως προς την ελάφρυνση του χρέους και μείωση των πρωτογενών πλεονασμάτων).

Αν η επιβράδυνση επιβεβαιωθεί, θα αμφισβητηθούν και οι λοιπές προβλέψεις του προϋπολογισμού για φορολογικά έσοδα και πρωτογενή πλεονάσματα.

Έχουμε ενδείξεις ότι **η χώρα κινδυνεύει να παγιδευτεί σε στασιμότητα διαρκείας** καθώς κινείται γύρω από μηδενικούς ρυθμούς μεγέθυνσης (Διάγραμμα Ι), εφόσον δεν αλλάξει το παραγωγικό πρότυπο. Η οικονομία βρίσκεται συνεπώς σε **ασταθή ισορροπία**. Πιο συγκεκριμένα, την τελευταία τριετία διαπιστώνουμε οριακή θετική μεταβολή του ΑΕΠ τον πρώτο ενάμιση χρόνο και οριακή αρνητική μεταβολή τον δεύτερο γύρω από το μηδέν και με μεγαλύτερη μεταβλητότητα.¹³ Ενδεικτικό για τις μεσοπρόθεσμες προοπτικές είναι ότι το ΔΝΤ αναθεώρησε προς τα κάτω τις προβλέψεις του για ανάπτυξη.¹⁴

Ας σημειωθεί ότι σε μεγαλύτερο βάθος χρόνου και αν δεν εφαρμοσθούν έγκαιρα μέτρα για την ενίσχυση της ανάπτυξης, ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ θα επιβραδυνθεί κατά το ΔΝΤ, το 2022, σε 1%.

Αποτέλεσμα των μέχρι σήμερα εξελίξεων ήταν ότι παραμένει απαγορευτική η έξοδος της Ελλάδας στις αγορές, καθώς η μέση μηνιαία απόδοση από το δεκαετές ομόλογο του ελληνικού δημοσίου, βάσει στοιχείων της Τράπεζας της Ελλάδος, κατά τους τρεις πρώτους μήνες του 2017 διαμορφώθηκε εκ νέου πάνω από 7%, μετά την υποχώρηση (για πρώτη φορά από το 2014) κάτω από το 7% (6,94%) τον Δεκέμβριο του 2016, όταν ακολουθούσε σταθερή πορεία αποκλιμάκωσης ήδη από το Σεπτέμβριο του 2016.

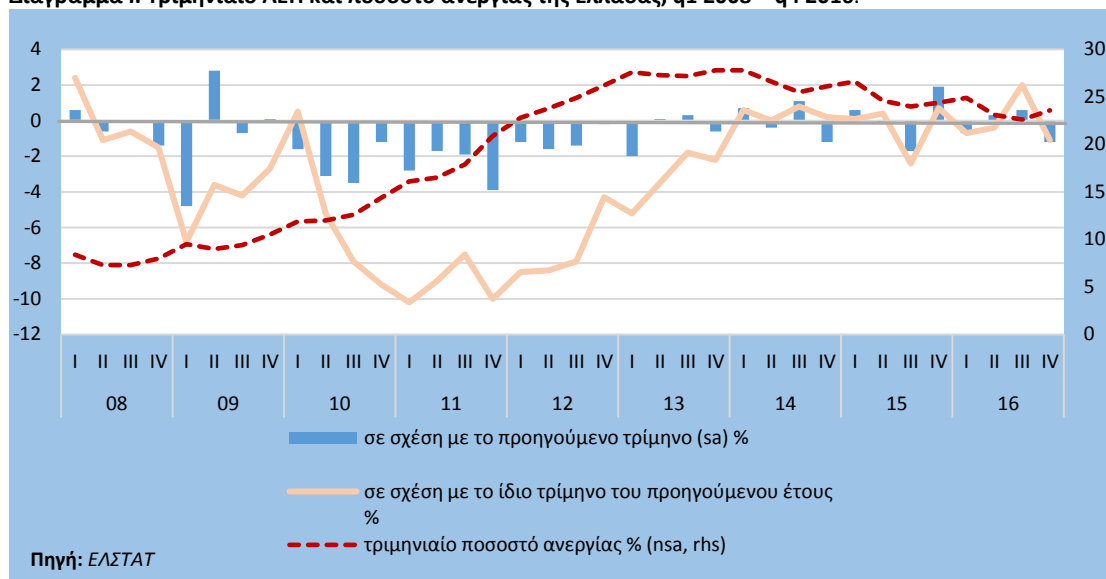
¹¹ Βλ. προβλέψεις της Eurobank 7 μέρες οικονομία, αρ. 200/ 6.4.2017.

¹² Το προσχέδιο προϋπολογισμού 2017 αναγνώριζε ρητά ότι μεσοπρόθεσμα η επιστροφή στον ενάρετο κύκλο της ανάπτυξης θα επιτευχθεί υπό προϋποθέσεις. Οι σπουδαιότερες: «Η συνεπής εφαρμογή του προγράμματος στήριξης της ελληνικής οικονομίας, σε συνδυασμό με τη σταδιακή χαλάρωση των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων και την πρόοδο στους τομείς διευθέτησης μη εξυπηρετούμενων δανείων.» Βλ. Προσχέδιο Κρατικού Προϋπολογισμού 2017, Οκτώβριος 2016, σελ. 19.

¹³ Τριμηνιαία στοιχεία, ετήσια βάση, με εποχική και ημερολογιακή διόρθωση, σταθερές τιμές 2010.

¹⁴ IMF World Economic Outlook, April 2017.

Διάγραμμα Ι. Τριμηνιαίο ΑΕΠ και ποσοστό ανεργίας της Ελλάδας, q1 2008 – q4 2016.



Προσθέτουμε ότι η ελληνική οικονομία εμφανίζεται σε έκθεση του ΕΜΣ να είναι η περισσότερο ευάλωτη στην Ευρωζώνη σε κινδύνους αθέτησης δανειακών υποχρεώσεων. Οι αιτίες συνοπτικά: Οι προβλεπόμενες δανειακές ανάγκες (αν δεν υπάρξει ρύθμιση του χρέους), η ποιότητα της νομοθεσίας, ο δείκτης ανταγωνιστικότητας, η κατάσταση του τραπεζικού τομέα κ.α.¹⁵

Η **αρνητική τροπή των πραγμάτων** οφείλεται κατ' αρχάς στην καθυστέρηση της «2^{ης} αξιολόγησης» του τρέχοντος προγράμματος προσαρμογής (=Μνημονίου), που επικαιροποιήθηκε τον Ιούνιο 2016. Σε αυτό συμφωνούν οι περισσότεροι αναλυτές. Όμως, οι επιπτώσεις της προστέθηκαν σε εκείνες των νέων φόρων, που επέβαλαν οι δανειστές το 2016, όταν επικαιροποιήθηκε το πρόγραμμα προσαρμογής. Διαπιστώνουμε ακόμα εκκρεμότητες από προηγούμενα έτη (π.χ. «κόκκινα δάνεια») και ημιτελή μέτρα (π.χ. στο «εργοτάξιο» του ασφαλιστικού που δεν τελειώνει). Μέχρι τη συνεδρίαση της Ευρωμάδας στις 7.4.2017 δεν είχε οριστικοποιηθεί (όσο τουλάχιστον αυτό έπρεπε και ήταν δυνατό) η οικονομική πολιτική (δημοσιονομικά μέτρα και μεταρρυθμίσεις) των επόμενων ετών. Το αποτέλεσμα ήταν η αβεβαιότητα όλων για το τι τους περιμένει.

Υπήρξαν πάντως και θετικές εξελίξεις. Για παράδειγμα, τέλη Μαρτίου το ΕΣΠΑ 2007-2013 απορροφήθηκε πλήρως¹⁶ και λόγω των διευκολύνσεων που ενέκρινε η Επιτροπή το 2015 μηδενίζοντας την εθνική συμμετοχή, οι ξένοι επιστρέφουν στην κτηματαγορά, ενώ ορισμένες επενδύσεις που σχετίζονται με τις αποκρατικοποιήσεις προχωρούν (Fraport). Επίσης, υπήρξε βελτίωση του δείκτη ανταγωνιστικότητας του τουρισμού καθώς η χώρα κατατάσσεται εφέτος στην 24^η θέση από την 31^η θέση,¹⁷ ενώ διαφαίνονται εξαιρετικά θετικές προοπτικές για

¹⁵ ESM A comprehensive scorecard for assessing sovereign vulnerabilities, Working Paper 23/2017.

¹⁶ Το Υπουργείο Οικονομίας απέστειλε την τελική έκθεση για τα σχετικά προγράμματα ΕΣΠΑ. Στο πλαίσιο τους εισέρευσαν στη χώρα € 20,2 δισ.

¹⁷ Σύμφωνα με τον δείκτη που καταρτίζει το World Economic Forum (2017). Όμως από την ανάλυση του δείκτη προκύπτουν σοβαρές υστερήσεις σε θέματα βιωσιμότητας του περιβάλλοντος (όπου η χώρα βρίσκεται στην 39^η θέση), στα λιμάνια (48^η), ασφάλεια (53^η) κλπ. Από τις συγκρίσεις προκύπτουν και οι προτεραιότητες στο πλαίσιο μιας κλαδικής πολιτικής για τον τουρισμό τα επόμενα χρόνια.

τον τουρισμό το τρέχον έτος, μολονότι το 2016 οι εισπράξεις κατέγραψαν μείωση κατά 6,4% κ.α.

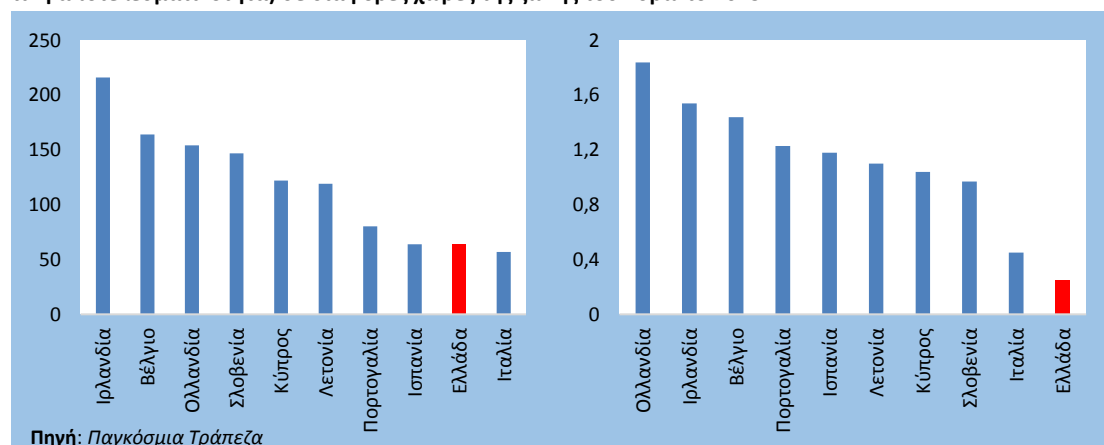
Αποδίδει η λιτότητα;

Στην πολύπλοκη κατάσταση που βρισκόμαστε ανακύπτει διαρκώς το γενικότερο ερώτημα αν η λιτότητα, η οποία συνιστά μια πτυχή του τωρινού και των προηγούμενων προγραμμάτων προσαρμογής, συμβάλλει στην επιστροφή σε τροχιά ανάπτυξης.

Αρχικά, στο πρώτο πρόγραμμα επιχειρήθηκε κυρίως μέσω της μείωσης των μισθών και των συντάξεων. Στη συνέχεια στο δεύτερο και τρίτο μνημόνιο πήρε κυρίως τη μορφή της φορολογικής επιβάρυνσης (φοροκεντρική λιτότητα). Στο πρόσφατο Eurogroup της Μάλτας υπήρξε συμφωνία αφενός για επέκταση της λιτότητας μέχρι το 2020 μέσω αύξησης φόρων και περιοχής συντάξεων και αφετέρου για αντισταθμιστικά μέτρα, εφόσον επιτευχθούν οι στόχοι του προγράμματος.¹⁸

Πρόσφατες εμπειρικές έρευνες¹⁹ έχουν δείξει ότι η αποτελεσματικότητα της δημοσιονομικής λιτότητας επηρεάζεται από τρεις παράγοντες: από τη διάρκεια της λιτότητας, από τον βαθμό ανοίγματος της οικονομίας και από το επίπεδο θεσμών της χώρας. **Η λιτότητα είναι αποτελεσματική μακροχρόνια σε ανοικτές οικονομίες που έχουν ισχυρούς θεσμούς. Δηλαδή, τα προγράμματα λιτότητας που μπορεί να λειτουργήσουν αποτελεσματικά σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, μπορεί να αποτύχουν σε άλλες, που έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά.** Η Ελλάδα είναι μια από αυτές τις περιπτώσεις. Οι εγχώριοι θεσμοί της είναι διαχρονικά αδύναμοι ή δυσλειτουργικοί και η εξαγωγική της βάση μικρή (Διάγραμμα II).

Διάγραμμα II. Αριστερά: Βαθμός εξωστρέφειας (εμπόριο % ΑΕΠ). Δεξιά: Ποιότητα διακυβέρνησης (κυβερνητική αποτελεσματικότητα) σε διάφορες χώρες της ζώνης του Ευρώ το 2015



Έχει επομένως βρεθεί σε μια «παγίδα λιτότητας» όπου οι συνεχείς αυξήσεις φορολογίας και μειώσεις δαπανών μειώνουν το ΑΕΠ και αυξάνουν το χρέος. Το πρόβλημα των θεσμών και της εξαγωγικής βάσης μπορεί να λυθεί μόνο με μεταρρυθμίσεις, οι οποίες όμως δεν αποδίδουν αμέσως ακόμα και όταν πραγματοποιούνται με συνεκτικό τρόπο.

¹⁸ Βλ. τις δηλώσεις του επικεφαλής του Eurogroup Jeroen Dijsselbloem, 7/4/2017.

¹⁹ Βλ. ενδεικτικά. Liargovas and Kratimenou (2017) "When does austerity work?", *The Jean Monnet Papers on Political Economy*, 16/2017, University of Peloponnese (forthcoming).

Δημοσιονομικές εξελίξεις.

Τα δημοσιονομικά αποτελέσματα του 2016 ξεπέρασαν τις προβλέψεις πολλών (συμπεριλαμβανομένου του ΔΝΤ). Πράγματι, η ΕΛΣΤΑΤ ανακοίνωσε τελικά πρωτογενές πλεόνασμα 3,9% του ΑΕΠ²⁰ (το οποίο σε όρους Προγράμματος ανήλθε σε 4,2%²¹ έναντι στόχου 0,5% του ΑΕΠ) και μάλιστα παρά τη διανομή του έκτακτου επιδόματος στους χαμηλοσυνταξιούχους που θα πρόσθετε 0,35% και θα το ανέβαζε πάνω από το 4% του ΑΕΠ! **Επίσης, η ελληνική οικονομία το 2016 κατέγραψε για πρώτη φορά συνολικό (ή δευτερογενές) πλεόνασμα σε επίπεδο Γενικής Κυβέρνησης 0,7% του ΑΕΠ,²² δηλαδή για πρώτη φορά μετά από πολλές δεκαετίες τα έσοδα του κράτους υπερκάλυψαν τις δαπάνες (συμπεριλαμβανομένων των τόκων), εξέλιξη που αποτελεί την πέμπτη καλύτερη επίδοση στην ΕΕ -28.²³** Η επίδοση αυτή οφείλεται στην αύξηση των φόρων και στη μείωση συντάξεων το 2016, καθώς και στην επέκταση των ηλεκτρονικών συναλλαγών που μαζί με άλλα μέτρα κατέληξαν σε μείωση της φοροδιαφυγής.

Πίνακας Ι. Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης

| σε € δισ. | 2013 | 2014 | 2015 | 2016 |
|----------------------------------|---------|--------|---------|--------|
| Γενική Κυβέρνηση | -23,749 | -6,516 | -10,427 | 1,288 |
| Κεντρική Κυβέρνηση | -27,906 | -7,801 | -10,304 | -1,326 |
| Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης | 0,795 | 0,541 | 0,485 | 0,572 |
| Οργανισμοί Κοινωνικής Ασφάλισης | 3,362 | 0,744 | -0,608 | 2,042 |

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ Δελτίο Τύπου 21/4/2017

Η κυβέρνηση ελπίζει ότι ανάλογη εξέλιξη θα σημειωθεί το 2017 και το 2018. Όμως, το πρώτο τρίμηνο του 2017 ο Κρατικός Προϋπολογισμός (ΚΠ) εμφανίζει μεν πρωτογενές πλεόνασμα (€ 1,07 δισ.) αλλά υπερβαίνει μόνον οριακά τον στόχο (€ 0,992 δισ.).

Στο πλαίσιο Ι αναλύονται κάποιοι από τους λόγους που δικαιολογούν συγκρατημένη (μόνο) αισιοδοξία. Πρώτον, πρόκειται για **αφαίρεση πόρων από το εισοδηματικό κύκλωμα που ε-ξηγεί εν μέρει την ύφεση**. Δεύτερον, δεν γνωρίζουμε αν θα διατηρηθεί στο μέλλον. Τρίτον, δεν προέκυψε από βελτίωση της οικονομίας καθώς το ΑΕΠ το 2016 παρέμεινε στάσιμο σε πραγματικούς όρους. **Λογικά, ένα τέτοιο πλεόνασμα θα έπρεπε να προκύψει από μια αναπτυσσόμενη οικονομία και όχι από μια στάσιμη**, δηλαδή από μια οικονομία που αξιοποιεί περισσότερους ανθρώπινους και υλικούς πόρους αντί να τους αφήνει αναξιοποίητους. Και μόνο για τους λόγους αυτούς μπορεί το πρωτογενές πλεόνασμα που επιτεύχθηκε να μην είναι διατηρήσιμο.

Τέλος, αμφιβάλλουμε αν τα πρωτογενή πλεονάσματα μπορούν να διατηρηθούν επί μακρόν στο επίπεδο του 3,5% ΑΕΠ μετά το 2018 χωρίς ζημιά για την οικονομία. Και βέβαια, θα ήταν καλύτερα οι στόχοι για το 2018 και μετά να ήταν χαμηλότεροι, περίπου 2% ΑΕΠ όπως προτείνουν μεταξύ άλλων το ΔΝΤ και η Τράπεζα της Ελλάδος.

²⁰ ΕΛΣΤΑΤ, Δελτίο Τύπου Δημοσιονομικά στοιχεία για την περίοδο 2013 – 2016, 21/4/2017.

²¹ Βλ. και δηλώσεις του εκπροσώπου του πρόεδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, κ. Μαργαρίτη Σχοινά στις 24/4/2017 για την Ελλάδα.

²² ΕΛΣΤΑΤ, Δελτίο Τύπου Δημοσιονομικά στοιχεία για την περίοδο 2013 – 2016, 21/4/2017.

²³ Βλ. Eurostat news release 67/2017, 24 April 2017.

Βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα οι πιέσεις προς τον προϋπολογισμό θα αυξηθούν αν δεν επιστρέψει η χώρα σε στέρεη ανάπτυξη και δεν μειωθεί η ανεργία που μειώνει τις συνεισφορές στην κοινωνική ασφάλιση. Σε μεγαλύτερο βάθος χρόνου πρόσθετες πιέσεις θα προέλθουν από τη δραματική γήρανση του πληθυσμού.

Πλαίσιο Ι. Παρατηρήσεις σχετικά με την υπερ-απόδοση του πρωτογενούς πλεονάσματος το 2016

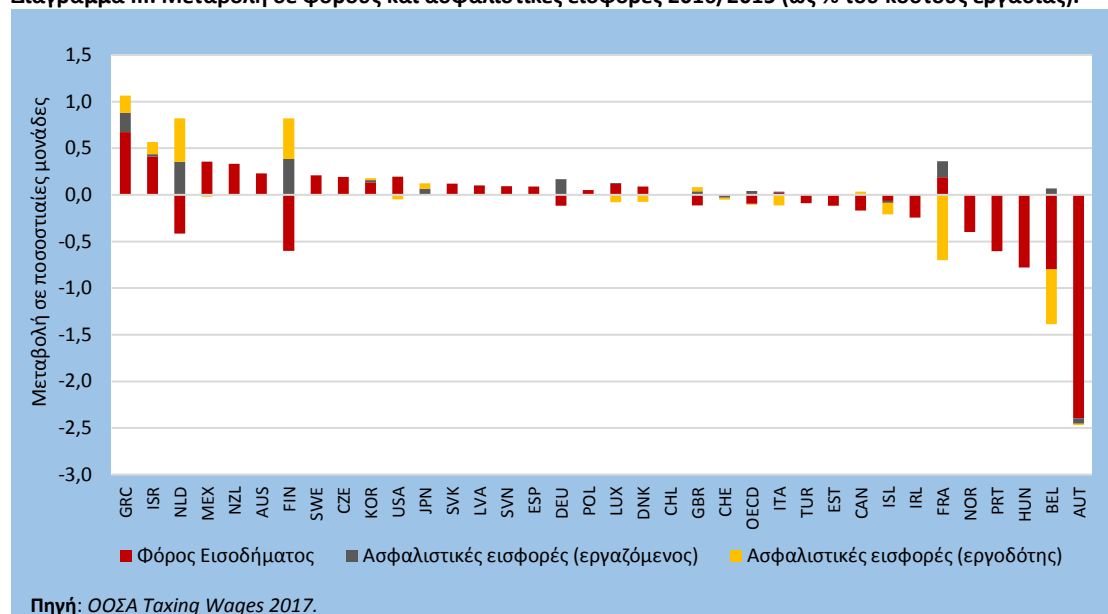
- 1) Η εντυπωσιακή δημοσιονομική υπερ-απόδοση το 2016, η οποία εν πολλοίς είχε προεξοφληθεί, δε φαίνεται να μπορεί να άρει την αβεβαιότητα στην ελληνική οικονομία, η οποία πλέον δε σχετίζεται τόσο με την επίτευξη των δημοσιονομικών στόχων, όσο με την κατάσταση της «πραγματικής οικονομίας» και τους πιθανούς κινδύνους σε τράπεζες, ΔΕΗ, ΕΦΚΑ κτλ, ενώ η συγκεκριμένη δημοσιονομική προσαρμογή μάλιστα φαίνεται να επηρεάζει αρνητικά την «πραγματική οικονομία».
- 2) Δεδομένου ότι η επίτευξη υψηλών δημοσιονομικών στόχων (πρωτογενές πλεόνασμα $\geq 3,5\%$ του ΑΕΠ) είναι σχεδόν ανέφικτη για μεγάλες χρονικές περιόδους (≥ 5 έτη), όπως είναι ευρέως αποδεκτό (και το ΓΠΚΒ έχει επανειλημμένα επιχειρηματολογήσει υπέρ αυτού), η δημοσιονομική υπερ-απόδοση του 2016 (που ξεπερνά ακόμα και το στόχο του 2018) ειδικά αν αυτή συνεχιστεί και το 2017, υποσκάπτει τη δυνατότητα της ελληνικής οικονομίας να παράγει πρωτογενή πλεονάσματα μεσοπρόθεσμα (όπως δεσμεύεται από το μνημόνιο).
- 3) Με την υπερ-απόδοση του 2016 ουσιαστικά χάθηκε ένα βασικό πλεονέκτημα του τρίτου μνημονίου, που ήταν οι χαμηλότεροι στόχοι για τα πρωτογενή πλεονάσματα (πολύ θετική εξέλιξη για την ουσία της οποίας υπάρχει ευρεία συναίνεση). Η ελληνική οικονομία, αν και δεν προβλεπόταν από τους στόχους του μνημονίου, πέτυχε σχεδόν το πλεόνασμα που είχε παλαιότερα συμφωνηθεί και μάλιστα υπό χειρότερες οικονομικές συνθήκες σε σχέση με αυτά που τότε προβλέπονταν.
- 4) Αν η υπερ-απόδοση είναι αποτέλεσμα «ορθής δημοσιονομικής διαχείρισης», τότε αυτή θα πρέπει να μοιραστεί ενδεικτικά ως εξής: 30% για εξόφληση ληξιπρόθεσμων, τουλάχιστον 30% για αποπληρωμή χρέους και έως 40% για κοινωνικούς σκοπούς, μείωση συντελεστών κτλ (όπως προβλέπει το Μνημόνιο του 2015, το συμπληρωμένο Μνημόνιο του 2016 και αναφέρεται και στην επιστολή του Υπουργού Οικονομικών κ. Τσακαλώτου στις 23/12/2016). Ενδεικτικά, από € 1,95 δισ. για ληξιπρόθεσμα και αποπληρωμή χρέους και έως € 2,6 δισ. για κοινωνικούς σκοπούς ή/και μείωση φορολογίας. Η παραπάνω δυνατότητα όμως δε φαίνεται πιθανή προς το παρόν.

Σημειώσεις: Βλέπε τρίτο Μνημόνιο Αύγουστος 2015 σελίδα 7 (https://ec.europa.eu/info/files/memorandum-understanding-greece-august-2015_en), Συμπληρωμένο Μνημόνιο Ιούνιος 2016 σελ. 5 (http://ec.europa.eu/info/sites/info/files/ecfin_smou_en.pdf) και επιστολή του Υπουργού Οικονομικών κ. Τσακαλώτου στις 23/12/2016 προς τον επικεφαλής του Eurogroup και του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας (<http://www.minfin.gr/web/guest/-/delose-ypourgou-oikonomikon-kai-e-epistole-stous-thesmous?inheritRedirect=true>).

Ανοιχτά παραμένουν τα διαρθρωτικά προβλήματα τόσο από πλευράς δαπανών όσο και από πλευράς φόρων. Αναγνωρίζουμε ότι εύκολες λύσεις δεν υπάρχουν, αλλά δεν πρέπει να παρακάμπτουμε κρίσιμα δεδομένα. Στην πλευρά των δαπανών είναι κυρίως αφενός μεν η διαπλοκή και η διαφθορά που ακόμα προκαλούν υψηλό κόστος σε υποδομές και προμήθειες και αφετέρου η προβληματική κατανομή των κοινωνικών δαπανών (βλ. πιο κάτω). **Δεν έχουν εξαντληθεί οι δυνατότητες συγκράτησης ή και μείωσης των κρατικών δαπανών.** Αυτό αναμένουμε να δείξει η επανεξέτασή τους (spending review) την οποία έχει ήδη δρομολογήσει το υπουργείο οικονομικών με ευθύνη του κ. Χουλιαράκη. Η επανεξέταση πραγματοποιείται ως μέρος μιας σχετικής προσπάθειας στην ΕΕ.

Στην πλευρά των φόρων καταγράφουμε τις διαπιστώσεις του ΟΟΣΑ ότι η Ελλάδα είναι **η μόνη χώρα της ΕΕ** στην οποία αυξήθηκε η φορολογική επιβάρυνση λόγω φόρου εισοδήματος το 2016 (Διάγραμμα ΙΙΙ).²⁴ Ωστόσο, **συνολικά, η επιβάρυνση των μισθών από φόρους και ασφαλιστικές εισφορές, που ανέρχεται στο 40% του μισθού, είναι χαμηλότερη από πολλές άλλες ευρωπαϊκές χώρες.**

Διάγραμμα ΙΙΙ. Μεταβολή σε φόρους και ασφαλιστικές εισφορές 2016/2015 (ως % του κόστους εργασίας).



Πηγή: ΟΟΣΑ Taxing Wages 2017.

Σημειώσεις: Άγαμος χωρίς παιδιά με μέσο επίπεδο μισθού. Στις ασφαλιστικές εισφορές του εργοδότη περιλαμβάνεται φόρος μισθωτών υπηρεσιών, σε όποιες χώρες ισχύει. Το άθροισμα των μεταβολών των τριών ανωτέρω παραμέτρων αποτελεί τη μεταβολή της φορολογικής σφήνας (tax wedge) κάθε χώρας. Οι χώρες κατατάσσονται βάσει της μεταβολής της φορολογικής σφήνας με φθίνουσα σειρά.

Από την άλλη πλευρά, για την εκτίμηση της σημασίας του φορολογικού βάρους για την οικονομία (και τα μελλοντικά έσοδα του προϋπολογισμού) πρέπει να λάβουμε υπόψη τις συνθήκες κρίσης και τον φορολογικό ανταγωνισμό. Αρκεί να σημειώσουμε ενδεικτικά ότι πολλοί επιχειρηματίες μετακίνησαν την έδρα των επιχειρήσεων σε άλλες χώρες όπως η Βουλγαρία προκειμένου να αποφύγουν την εγχώρια φορολογία και τις υψηλές ασφαλιστικές εισφορές. Υπάρχει λοιπόν θέμα φορολογίας πέρα από την αστάθεια που χαρακτηρίζει το όλο σύστημα. Πιθανόν, κάποιες λύσεις θα δοθούν με τη διεύρυνση της φορολογικής βάσης που προβλέπεται το αργότερο για το 2020!

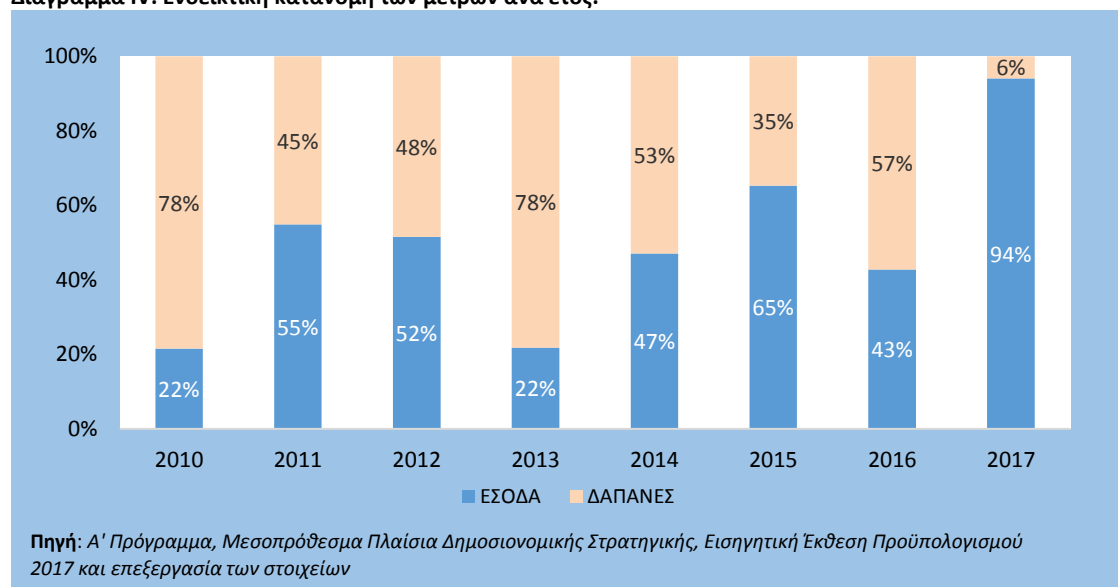
Το ζήτημα του «μείγματος οικονομικής πολιτικής» (δαπανών και φόρων) παραμένει προς το παρόν ανοιχτό μαζί με άλλα (τον λόγο εμμέσων και αμέσων φόρων, την αστάθεια του φορολογικού συστήματος κ.λ.π.).²⁵ Ας σημειωθεί ότι η γενική τάση 2015-2017 ήταν να γίνεται η προσαρμογή με ολοένα και περισσότερα φορολογικά μέτρα. Για το 2020 μάλιστα προβλέπεται νέα αύξηση των φορολογικών εσόδων κατά 1% ΑΕΠ (βλ. πιο κάτω). Το παρακάτω Διά-

²⁴ OECD Taxing wages 2017, April 11.2017.

²⁵ Βλ. Τριμηνιαία έκθεση Ιουλίου – Σεπτεμβρίου 2015 σελίδα 85, Έκθεση επί του Προσχεδίου του Κρατικού Προϋπολογισμού 2017 σελίδα 11.

γραμμα IV δίνει μια ενδεικτική εικόνα των «παρεμβάσεων» (ένας νεολογισμός που υποκρύπτει αυξήσεις φόρων και περικοπές δαπανών), σχεδόν όπως εφαρμόστηκαν,²⁶ με εξαίρεση προφανώς το 2017, που αποτελούν εκτιμήσεις.

Διάγραμμα IV. Ενδεικτική κατανομή των μέτρων ανά έτος.



Πρόδος και υστερήσεις στις μεταρρυθμίσεις

Αναμφίβολα, **υπήρξαν θετικές πρωτοβουλίες στο διάστημα που πέρασε από την ψήφιση του νέου προγράμματος προσαρμογής τον Αύγουστο 2015 (που επικαιροποιήθηκε τον Ιούλιο 2016)**. Το νέο πρόγραμμα είχε περίπου τους ίδιους στόχους με τα προηγούμενα - να σταθεροποιήσει τη δημοσιονομική κατάσταση και να ενθαρρύνει μεταρρυθμίσεις που ευνοούν την ανάπτυξη. Υπενθυμίζουμε ότι το πρόγραμμα συνόδευσε δέσμευση των θεσμών για νέα δάνεια.

Έκτοτε καταγράφουμε ενδιαφέρουσες εξελίξεις, παρά το γεγονός ότι επισκιάστηκαν από την παρατεταμένη διαπραγμάτευση, τις συνήθεις ασάφειες των εσωτερικών συμβιβασμών και την απροσχημάτιστη κωλυσιεργία ορισμένων υπευθύνων: π.χ.

- Η νέα Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων λειτουργεί κανονικά και φαίνεται ότι αυτό μείωσε τις πολιτικές παρεμβάσεις κατά την εφαρμογή της φορολογικής νομοθεσίας.
- Ολοκληρώθηκε η πιλοτική εφαρμογή του νέου συστήματος ελέγχου και παρακολούθησης της φοροδιαφυγής.
- Άρχισε η εφαρμογή του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης.²⁷
- Ψηφίστηκε στην ολομέλεια της Βουλής (28/4/2017) το σχέδιο νόμου για την εφαρμογή του «Εξωδικαστικού Μηχανισμού Ρύθμισης Οφειλών επιχειρήσεων» που αναμένεται να βοηθήσει τις επιχειρήσεις να επανέλθουν στην ομαλότητα.²⁸

²⁶ Έγινε μια προσπάθεια, κατά το μέτρο του εφικτού, να χρησιμοποιηθούν ex- post «απολογιστικά» στοιχεία.

²⁷ Σχεδιάστηκε ως μέτρο εξορθολογισμού της πολιτικής πρόνοιας και θα αντικαταστήσει σειρά ολόκληρη άλλων οικογενειακών και αναπηρικών προνοιακών επιδομάτων.

²⁸ Για τις ρυθμίσεις του νόμου όμως είχαν διατυπώσει επιφυλάξεις ο πρόεδρος της ΕΕΤ Νίκος Καραμούζης κατά την κοινοβουλευτική διαδικασία ακρόασης φορέων. Ο κ. Καραμούζης αμφιβάλλει αν το νομοσχέδιο όπως έχει κατατεθεί θα βοηθήσει τις τράπεζες να διαχειριστούν αποτελεσματικά τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Βλ. εφημερίδα η Ναυτεμπορική 12.4.2017.

- Έγινε ένα (ανεπαρκές πάντως) βήμα για την σταθεροποίηση του ασφαλιστικού συστήματος (το 2016).
- Ψηφίσθηκε νέος αναπτυξιακός νόμος²⁹ που περιέχει ενδιαφέρουσες καινοτομίες όπως π.χ. τη σταθερό φορολογικό συντελεστή για 12 χρόνια για επενδύσεις που υπάγονται στο νόμο, έμφαση κυρίως σε φορολογικά κίνητρα (αν και προβλέπονται και άμεσες επιχορηγήσεις) κ.α.

Επίσης, βαίνει προς υλοποίηση άμεσα η υποχρεωτική εγκατάσταση POS σε ένα μεγάλο εύρος επαγγελματικών ομάδων. **Η εκτεταμένη χρήση Ηλεκτρονικών Μέσων Πληρωμής (ΗΜΠ) μπορεί να αποφέρει πολλαπλά οφέλη σε μια οικονομία**, ειδικά όπως η ελληνική που αντιμετωπίζει οξύ πρόβλημα φοροδιαφυγής, τόσο σε επίπεδο ΦΠΑ (VAT gap) όσο και φόρου εισοδήματος.³⁰ Στην Ελλάδα, η χρήση ΗΜΠ ήταν πολύ περιορισμένη πριν την επιβολή των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων τον Ιούλιο του 2015, ενώ έκτοτε συνεχώς αυξάνεται. Θετικές όμως αναμένεται να είναι οι επιδράσεις στα έσοδα τόσο από τον ΦΠΑ όσο και από τον φόρο εισοδήματος. Ένα πρόσθετο πλεονέκτημα των ΗΜΠ είναι και η άμεση αύξηση των εσόδων που επιφέρουν, χωρίς να απαιτούνται εκ των προτέρων εκτεταμένες βελτιωτικές παρεμβάσεις στο φοροεισπρακτικό μηχανισμό.³¹

Η μεταρρύθμιση αυτή υλοποιείται σε ένα δυσμενές περιβάλλον για τις επιχειρήσεις λόγω αυξημένων επιβαρύνσεων, μειωμένου τζίρου και έλλειψης ρευστότητας.

Σημαντική θεωρούμε, τέλος, την εξελισσόμενη προσπάθεια του Υπουργείου Εργασίας να ενταθούν οι έλεγχοι για την τήρηση της εργατικής νομοθεσίας. Σύμφωνα με διασταυρωμένες μαρτυρίες, η κατάσταση στις αγορές εργασίας χαρακτηρίζεται από πολυσχιδείς παρακάμψεις του νόμου για αμοιβές, ωράρια κλπ. Βέβαια, αυτές οι πρακτικές οφείλονται εν πολλοίς στην κακή οικονομική κατάσταση και θα περιορισθούν μόνον όταν ανακάμψουν οι οικονομικές δραστηριότητες και μειωθεί δραστικά η ανεργία. Διοικητικοί έλεγχοι διαρκείας και σε μεγάλη κλίμακα στις αγορές ουδέποτε απέδωσαν μόνοι τους, μολονότι ως ένα βαθμό παραμένουν στοιχείο μιας σύγχρονης πολιτικής που οικοδομείται επί τη βάση της αρχής του κράτους δικαίου. **Επομένως, δεν μπορούν να υποκαταστήσουν μακροοικονομικές πολιτικές και μεταρρυθμίσεις που προάγουν την ανάπτυξη και μέσω αυτής την απασχόληση!**

Ως μικρού βεληνεκούς αναγνώριση της σχετικής προόδου, ο ΕΜΣ έθεσε σε λειτουργία τα βραχυπρόθεσμα μέτρα «ελάφρυνσης» του ελληνικού χρέους (Ιανουάριος 2017).

Εν τούτοις, **η γενική εικόνα παραμένει απογοητευτική** λόγω των διακυμάνσεων της διαπραγμάτευσης με τους θεσμούς, εσφαλμένων χειρισμών (π.χ. κατάργηση του νόμου για τη «μικρή ΔΕΗ»), και των καθυστερήσεων σε περιοχές πολιτικής που σχετίζονται με την κοινωνική πολιτική³² και την ανάπτυξη – ιδιωτικοποιήσεις, επιχειρηματικό περιβάλλον, φορολογία, τράπεζες- που προκάλεσαν αβεβαιότητες. **Οι μεταρρυθμίσεις σε πολλούς τομείς θα**

²⁹ Νόμος 4399/2016, ΦΕΚ Α117 22.6.2016 «Θεσμικό πλαίσιο για τη σύσταση καθεστώτων ενισχύσεων ιδιωτικών επενδύσεων για την περιφερειακή και οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Σύσταση Αναπτυξιακού Συμβουλίου και άλλες διατάξεις».

³⁰ Βλέπε σχετικά IOBE «τα Ηλεκτρονικά Μέσα Πληρωμής και η φοροδιαφυγή», 3/9/2015.

³¹ Το ΓΠΚΒ έχει κατά το παρελθόν υποστηρίξει την επέκταση της χρήσης ΗΜΠ. Βλέπε σχετικά την ενδιάμεση έκθεση του ΓΠΚΒ *Συγκριτική μελέτη για την έμμεση φορολογία στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η ειδική περίπτωση των μειωμένων συντελεστών Φ.Π.Α. στις νησιωτικές περιοχές*, 9/12/2015.

³² Π.χ. ενώ το Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης είναι πλήρως χρηματοδοτημένο, φαίνεται ότι υπάρχει ένα κενό στη χρηματοδότησή για το 2018 που θα πρέπει να καλυφθεί μέσω των εξοικονομήσεων που θα προκύψουν από την «επισκόπηση των δαπανών».

μπορούσαν να είχαν προχωρήσει ανεξάρτητα από τη διαπραγμάτευση. Π.χ. η διαπραγμάτευση δεν εμπόδιζε την κυβέρνηση να λύσει νωρίς το ζήτημα των «κόκκινων δανείων» που θα εξομάλυνε την κατάσταση στο τραπεζικό σύστημα, ή να διευρύνει τη φορολογική βάση μειώνοντας το αφορολόγητο όριο, ή να επιταχύνει μερικές συμβολικά σημαντικές ιδιωτικοποιήσεις.

Τις εκκρεμότητες ειδικά της ασφαλιστικής μεταρρύθμισης ανέλυσε ο Διοικητής της ΤτΕ Γιάννης Στουρνάρας σε πρόσφατη ομιλία του.³³ **Κατά τη γνώμη μας, οι επισημάνσεις του Διοικητή αναδεικνύουν υπαρκτά προβλήματα του ασφαλιστικού που επιβεβαιώνονται από έγκυρες αναλύσεις.** Υπενθυμίζουμε τις επισημάνσεις του Διοικητή: Το σύστημα δεν είναι βιώσιμο μακροχρόνια, τα μέτρα που ελήφθησαν πριν από το 2015 και μετά δεν απέδωσαν τα αναμενόμενα, άλλες μειώσεις συντάξεων κρίθηκαν αντισυνταγματικές, οι αυξήσεις στα όρια ηλικίας δεν είχαν ουσιαστικό αποτέλεσμα, το σύστημα χαρακτηρίζεται από ανισότητες κλπ. Έτσι, οι μεταβιβάσεις από τον προϋπολογισμό στο συνταξιοδοτικό σύστημα είναι διπλάσιες από τον μέσον όρο της Ευρωζώνης και απειλούν τη δημοσιονομική ισορροπία καθώς μπορεί στο μέλλον λόγω δημογραφικής εξέλιξης να απαιτούνται ολοένα μεγαλύτερες μεταβιβάσεις από τον προϋπολογισμό.

Το συμπέρασμα από τις παρεμβάσεις του Διοικητή και την επιστημονική συζήτηση είναι ότι πρέπει αντιμετωπισθεί κατά μέτωπο το ζήτημα της βιωσιμότητας του ασφαλιστικού και των πιέσεων που θα ασκήσει στη δημόσια οικονομία τα επόμενα χρόνια. **Η ρύθμιση του ασφαλιστικού, από την οποία εξαρτάται και η βιωσιμότητα του δημοσίου χρέους, πρέπει να πραγματοποιηθεί το ταχύτερο δυνατόν.**

Επιπροσθέτως, ένα μεγάλο μέρος του συνόλου των μεταρρυθμίσεων που ψηφίστηκαν στη Βουλή έμειναν στα «χαρτιά» αφήνοντας ανοικτά θέματα όπως η αξιολόγηση και η κινητικότητα στη Δημόσια Διοίκηση, η λειτουργία του Υπερταμείου Συμμετοχών, το άνοιγμα πολλών κλειστών επαγγελματιών, οι καθυστερήσεις στην απονομή δικαιοσύνης, η βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος - μεταρρυθμίσεις στις οποίες αναφέρεται και ο ΟΟΣΑ σε πρόσφατη έκθεση του.³⁴

Συνοπτικά, **διαπιστώνουμε μεταρρυθμιστική υστέρηση**, παρά το γεγονός ότι στο παρελθόν έγιναν κάποια βήματα.³⁵ Το ΓΠΚΒ από το 2012 μέχρι και σήμερα υποστηρίζει ότι η χώρα χρειάζεται βαθιές τομές (μεταρρυθμίσεις) για να επιστρέψει σε διατηρήσιμη ανάπτυξη εναρμονισμένες με τις βέλτιστες πρακτικές στις ευρωπαϊκές χώρες. Η χώρα χρειάζεται τις μεταρ-

³³ Βλ. Ιστοσελίδα της ΤτΕ.

³⁴ OECD *Going for Growth*, 2017.

³⁵ Δεν είναι βέβαια σωστό να ισχυριζόμαστε ότι στο παρελθόν δεν έγιναν καθόλου ή δεν επιχειρήθηκαν (έστω και ανεπιτυχώς ορισμένες) μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, αναφορικά με το μείγμα των μεταρρυθμίσεων, στο πρώτο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής, προτεραιότητα δόθηκε στη μεταρρύθμιση του δημόσιου τομέα (ώστε να μειωθεί ο αριθμός των δημοσίων υπαλλήλων και η αντίστοιχη μισθολογική δαπάνη). Επίσης, τομείς-στόχοι ήταν ο επανασχεδιασμός του φορολογικού συστήματος και η οργάνωση των εφοριών, η αύξηση της διαφάνειας, η κατάρτιση και εκτέλεση του προϋπολογισμού και τέλος η αλλαγή των εργασιακών σχέσεων, εισάγοντας ευέλικτες δομές στην αγορά εργασίας και επιδιώκοντας μείωση του ελάχιστου ημερομισθίου. Αντίθετα, στο δεύτερο πρόγραμμα, οι μεταρρυθμίσεις επικεντρώθηκαν στο χρηματοοικονομικό τομέα, ενώ άρχισαν να γίνονται κάποιες μεταρρυθμίσεις στις αγορές αγαθών (π.χ. εργαλειοθήκη του ΟΟΣΑ), έτσι ώστε να βελτιωθεί το επιχειρηματικό περιβάλλον. Τέλος, έλαβαν χώρα μεταρρυθμίσεις στο κράτος και τη διακυβέρνηση.

ρυθμίσεις, γιατί αυτές στοχεύουν πρωτίστως (αν και όχι μόνο) στο να βελτιώσουν την οικονομική αποτελεσματικότητα, δηλαδή να επιφέρουν καλύτερη χρήση των διαθέσιμων πόρων και με τον τρόπο αυτό αύξηση του πλούτου. Επιγραμματικά: **Αυτό που εξακολουθεί να χρειάζεται η χώρα είναι μια «μεταρρυθμιστική επανάσταση» - μια ριζική αλλαγή των συστημάτων κινήτρων και αντικινήτρων, των κανόνων του παιχνιδιού και των θεσμών που τους εφαρμόζουν. Μόνο έτσι θα γίνει εφικτή η υπέρβαση πρακτικών που λειτουργούν ως τροχοπέδη της ανάπτυξης, ευνοούν διαπλοκές και κάνουν δυνατή μεγάλης έκτασης προσοδοθηρική συμπεριφορά.** Υπενθυμίζουμε συναφώς ότι η θεσμική μεταρρύθμιση μολονότι χρήσιμη και απαραίτητη, απαιτεί πολύ χρόνο για να ωριμάσει και να δώσει καρπούς. Προϋποθέτει επίσης διαχειριστική επάρκεια. Διάφορες έρευνες υποδεικνύουν από καιρό ότι οι δείκτες αποτελεσματικότητας της διακυβέρνησης στην Ελλάδα είναι χαμηλοί σε σχέση άλλες χώρες.³⁶

Οι καθυστερήσεις σε αξιολόγηση και μεταρρυθμίσεις επέτειναν την **αβεβαιότητα που είναι «δηλητήριο» για την οικονομία.** Σε συνθήκες αβεβαιότητας οι καταναλωτές συμπεριφέρονται διστακτικά, οι επιχειρηματίες αναβάλλουν αποφάσεις (μολονότι μερικοί ευτυχώς τολμούν) ενώ άλλοι αναζητούν διέξοδο στην παραοικονομία ή στη μετανάστευση. Η απαισιοδοξία διαχέεται σε ολόκληρη την κοινωνία.

Η εξέλιξη αυτή τροφοδοτεί και την **έλλειψη εμπιστοσύνης** στο «πολιτικό σύστημα» που ήταν ήδη σε προηγούμενες κυβερνήσεις χαμηλή.³⁷

Οι συνέπειες των καθυστερήσεων δεν είναι μόνον «ατμοσφαιρικές», αλλά σε πολλές περιπτώσεις άμεσες και απτές. Η καθυστέρηση στην αντιμετώπιση του προβλήματος της ΔΕΗ,³⁸ περιέπλεξε τα προβλήματα δομής και λειτουργίας της αγοράς ενέργειας. Οι λύσεις που τώρα συζητούνται είναι χειρότερες από εκείνες που ήταν δυνατές αν οι παρεμβάσεις είχαν γίνει έγκαιρα. Γενικά φαίνεται ότι οι καθυστερήσεις λειτούργησαν ως ανασχετικός παράγοντας της ανάκαμψης.

Υπάρχει ελπίδα; Η τεχνική προκαταρκτική συμφωνία της 1^{ης} Μαΐου και η ασταθής ισορροπία ευκαιριών και κινδύνων.

Παρά ταύτα, παρά δηλαδή τις καθυστερήσεις και την απώλεια χρόνου και τα νέα οικονομικά σύννεφα στον διεθνή περίγυρο, εκτιμούμε στο ΓΠΚΒ ότι υπό όρους υπάρχει ελπίδα να γυρίσει η χώρα σελίδα.

Η τεχνική προκαταρκτική συμφωνία της 1^{ης} Μαΐου 2017.

Την 1^η Μαΐου 2017 ολοκληρώθηκαν οι διαπραγματεύσεις ανάμεσα στην κυβέρνηση και τους Θεσμούς επί τη βάσει ενός **πλαισίου** που περιλαμβάνει μεταρρυθμίσεις σε πολιτικά ευαίσθητους τομείς (ασφαλιστικό, φορολογία εισοδήματος) καθώς και την κλίμακα και τη χρονική αλληλουχία των προβλεπόμενων μέτρων. Θα γνωρίσουμε τις λεπτομέρειες όταν κατατεθούν οι σχετικοί νόμοι στη Βουλή.

³⁶ OECD, Bertelsmann.

³⁷ Βλ. δείκτες του ΟΟΣΑ και εμπειρικό υλικό στην ομιλία του αν. Καθηγητή Αριστείδη Χατζή στην πρόσφατη διημερίδα του ΓΠΚΒ με θέμα «Κρίση, μεταρρυθμίσεις, ανάπτυξη» (ενότητα 1^η: Πολιτική οικονομία των μεταρρυθμίσεων) 27-28. 3. 2017.

³⁸ Π.χ. η κατάργηση του νόμου για τη «μικρή ΔΕΗ», μια λύση σημειωτέον που δοκιμάστηκε με εξααιρετική επιτυχία στην ιταλική ENEL.

Πάντως σύμφωνα με τις μέχρι τώρα πληροφορίες στον τύπο,³⁹ το πλαίσιο προβλέπει μέτρα της τάξης του 2% ΑΕΠ ή € 3,6 δισ. Εξ αυτών 1% ΑΕΠ θα προκύψει από περικοπές των συντάξεων από το 2019 (χωρίς να θιγούν οι χαμηλοσυνταξιούχοι) και αύξηση των φορολογικών εσόδων κατά 1% ΑΕΠ από το 2020 κυρίως με αλλαγές των συντελεστών φορολογίας εισοδήματος και με μείωση του αφορολόγητου που ελπίζεται ότι θα διευρύνει τη φορολογική βάση. Αν όμως δεν επιτευχθεί ο στόχος για πρωτογενές πλεόνασμα 3,5% ΑΕΠ το 2018, τα φορολογικά μέτρα θα τεθούν σε εφαρμογή το 2019.⁴⁰

Συγκεκριμένα,

- Από 1.1.2019 περικόπεται ως 18% η προσωπική διαφορά στις κύριες συντάξεις. Για συνταξιούχους που παίρνουν κύρια σύνταξη πάνω από τα 700 ευρώ.
- Από 1.1.2020 (ή το 2019 αν δεν πιαστούν οι στόχοι) η μείωση του αφορολόγητου από 8.636 ευρώ στα 5.681 ευρώ.
- Το 2018 προβλέπονται μέτρα 447 εκατ. ευρώ από το 2018 με περικοπές επιδομάτων ανεργίας, τέκνων, φτώχειας και φυσικών καταστροφών, στήριξης οικογενειών και επιπλέον μείωση του επιδόματος θέρμανσης κατά 58 εκατ. ευρώ. Παράλληλα, προβλέπεται η κατάργηση της έκπτωσης φόρου για ιατρικές δαπάνες, κάτι που θα αυξήσει το φορολογικό βάρος κατά 121 εκατ. ευρώ.
- Στο Δημόσιο έρχεται νέα αξιολόγηση και κινητικότητα και επιβάλλεται «ταβάνι» στον αριθμό των συμβασιούχων. Ο λόγος της μιας πρόσληψης για κάθε πέντε αποχωρήσεις θα γίνει ένα προς τρία το 2018 εφόσον τηρούνται οι δημοσιονομικοί στόχοι.
- Πωλείται το 30% ως 40% των λιγνιτικών μονάδων της ΔΕΗ καθώς επίσης και το 17% του μετοχικού κεφαλαίου της επιχείρησης μέσω του ΤΑΙΠΕΔ.
- Αλλαγές έρχονται στον τρόπο λειτουργίας των αγορών. Επεκτείνεται το άνοιγμα των καταστημάτων τις Κυριακές. Τα μη συνταγογραφούμενα φάρμακα θα πωλούνται και εκτός φαρμακείων.
- Στα εργασιακά οι αλλαγές των προηγούμενων μηνονίων παρατείνονται με νόμο μέχρι τη λήξη του προγράμματος τον Ιούλιο του 2018. Αυτό σημαίνει ότι συνεχίζεται με δέσμευση της κυβέρνησης η απαγόρευση της επεκτασιμότητας των κλαδικών συμβάσεων. Παράλληλα καταργείται η υπουργική απόφαση που απαιτείται ως τώρα για την έγκριση των ομαδικών απολύσεων και αντικαθίσταται από ένα σύστημα προειδοποίησης.

Με τα δεδομένα αυτά, **ουσιαστικά μετατέθηκε η εφαρμογή μέρους του προγράμματος προσαρμογής (2015) για την περίοδο μετά το τέλος του, δεσμεύει επομένως και μελλοντικές κυβερνήσεις.**

Από την άλλη πλευρά, η κυβέρνηση θα μπορεί να λάβει μέτρα με κοινωνικό ή αναπτυξιακό πρόσημο («αντίμετρα»),⁴¹ υπό τον όρο ότι οι οικονομικές επιδόσεις είναι καλύτερες και με

³⁹ Βλ. <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=876985>

⁴⁰ Βλ. J. Diisselbloem *Statement* 7.4.2017. Βλ. επίσης δηλώσεις του υπουργού οικονομίας Ε. Τσακαλώτου μετά τη συνεδρίαση της Ευρωζώνης, *euro2day* 7.4.2017.

⁴¹ Βλ. μεταξύ άλλων εφημερίδα *η Αυγή* 9.4.2017, που περιέχει και αφιέρωμα στα εργασιακά

τα προηγούμενα μέτρα δημιουργείται «δημοσιονομικό περιθώριο» (fiscal space), δηλαδή επιτυγχάνεται υψηλότερο πρωτογενές πλεόνασμα του 3,5% ΑΕΠ το 2018.⁴² Όμως, το ΔΝΤ θα κρίνει αν αυτό συμβαίνει. Επομένως **τα «αντίμετρα» τελούν υπό την αίρεση ότι η δημοσιονομική διαχείριση υπερβαίνει τον στόχο 3,5% ΑΕΠ και το ΔΝΤ αξιολογεί θετικά την πολιτική προσαρμογής** το καλοκαίρι του 2018 μετά τη λήξη του προγράμματος. Συνεπώς είναι **δύσκολο να υπολογισθεί σήμερα με ασφάλεια το ισοζύγιο της περιοριστικής και επεκτατικής επίπτωσης της τεχνικής προκαταρκτικής συμφωνίας της 1^{ης} Μαΐου 2017.**

Εκτός τούτου, ακόμα και **ο στόχος του 3,5% ΑΕΠ ασκεί υφεσιακή πίεση στην οικονομία.** Επομένως, τίθενται δύο ερωτήματα: πρώτον, αν το πρόγραμμα, σύμφωνα με τα μέχρι σήμερα γνωστά δεδομένα μπορεί να πετύχει του στόχους του – να επαναφέρει τη χώρα σε τροχιά διαρκούς ανάπτυξης και δεύτερον, αν η κυβέρνηση μπορεί να πείσει τους δανειστές για αναθεώρηση των δεσμεύσεων για πρωτογενή πλεονάσματα και σοβαρή ελάφρυνση του χρέους, ενστερνιζόμενη, κυρίως, κρίσιμες μεταρρυθμίσεις.

Μόλις επιτευχθεί τεχνική συμφωνία (staff level agreement), η Ευρωομάδα «θα εξετάσει το μεσοπρόθεσμο δημοσιονομικό μονοπάτι μετά το τέλος του προγράμματος και τη βιωσιμότητα του χρέους, στηριζόμενη στη συμφωνία του Μαΐου 2016.»⁴³ Ως προς την ελάφρυνση του χρέους, διαπιστώνουμε ότι η οριστική διευθέτησή του μετατοπίστηκε χρονικά, μαζί με τα υπόλοιπα μέτρα. Μολονότι είναι πιθανόν ότι ήδη οι θεσμοί εξετάζουν παράλληλα τα «μεσοπρόθεσμα μέτρα ελάφρυνσης» που είχαν αποφασισθεί τον Μάιο 2016⁴⁴ και αναζητούν τρόπους γεφύρωσης των διαφορών Βερολίνου και ΔΝΤ, η ελληνική κυβέρνηση εξακολουθεί να εξαρτά τις τελικές αποφάσεις της από περαιτέρω μέτρα για το χρέος. «Δεν υπάρχει εφαρμογή χωρίς μεσοπρόθεσμα μέτρα για το χρέος, ικανά να μας εντάξουν στο πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης».⁴⁵ Με άλλα λόγια, πρέπει μέχρι τις 22 Μαΐου, το αργότερο, να έχουν κλείσει όλα τα θέματα.

Κατά τη γνώμη του ΓΠΚΒ, η άνοιξη του 2018 θα είναι κρίσιμη πολιτικά και οικονομικά. Τότε θα κριθεί

- αν επιτυγχάνονται οι δημοσιονομικοί στόχοι το 2018,
- αν θα εφαρμοσθούν τα “αντίμετρα»,
- αν θα επισπευσθούν τα φορολογικά του 2020 στο 2019 και
- αν θα οριστικοποιηθούν οι αποφάσεις για το χρέος.

Το τρέχον πρόγραμμα προσαρμογής και η δανειακή σύμβαση που το συνοδεύει τελειώνει την 1^η Αυγούστου 2018.

Για μια τελική αξιολόγηση της συμφωνίας το ΓΠΚΒ θα αναμείνει τη συγκεκριμενοποίηση των διαφόρων μέτρων (π.χ. μείωσης του αφορολόγητου, τροποποιήσεων της φορολογικής κλίμακας, συγκεκριμένων ρυθμίσεων για τους συνδικαλιστές κ.α.) και τη διευθέτηση εκκρεμοτήτων (για την ελάφρυνση του χρέους, την ενέργεια και τη ΔΕΗ) που θα αποτυπωθούν κατ’ αρχάς στο τεχνικό κείμενο συμφωνίας (staff-level agreement).

⁴² Βλ. J. Diisselbloem *Statement* 7.4.2017.

⁴³ *ibid.*

⁴⁴ Στα συζητούμενα «μεσοπρόθεσμα» μέτρα ελάφρυνσης περιλαμβάνεται η εξαγορά των (ακριβών) δανείων του ΔΝΤ από τον ΕΜΣ, η επιστροφή των κερδών από τα ελληνικά ομόλογα που έχουν οι ευρωπαϊκές κεντρικές τράπεζες κ.α.

⁴⁵ Βλ. δηλώσεις του πρωθυπουργού στο *reporter.gr* 9.4.2017 και στην εφημερίδα *η Ναυτεμπορική* 10.4.2017.

Παρά τις εκκρεμότητες αυτές πάντως, αναμένουμε σε γενικές γραμμές ότι η συμφωνία θα ολοκληρωθεί. Θεωρούμε επίσης ότι θα έχει -υπό όρους- θετικές επιπτώσεις, αλλά ταυτόχρονα ότι είναι εκτεθειμένη σε πολλαπλούς κινδύνους. Ακολουθούν οι απαραίτητες διευκρινίσεις.

Θετικές επιπτώσεις και ευκαιρίες

Στη θετική όψη των πραγμάτων ξεχωρίζει το γεγονός ότι **η νέα συμφωνία, αν εφαρμοσθεί ομαλά, θα εξαλείψει αρκετές από τις σημερινές αβεβαιότητες για την οικονομική πολιτική.** Θα προβλέπει, σε συνδυασμό με το «μεσοπρόθεσμο», τα επόμενα βήματα για την περίοδο μέχρι το 2019-2021. Με τον τρόπο αυτό και παρά τις φορολογικές επιβαρύνσεις, θα ενισχυθεί πιθανόν η δυναμική που θα προκύψει από την υλοποίηση πολλών επενδύσεων που έχουν ήδη συμφωνηθεί στο πλαίσιο της πολιτικής αποκρατικοποιήσεων (Fraport, Cosco, ΤΡΑΙΝΟΣΕ κ.α.) Οι επιπτώσεις θα είναι ακόμα μεγαλύτερες αν οι αποκρατικοποιήσεις συνεχισθούν χωρίς αμφισβησίες. Στον τομέα της ενέργειας θα εξελισσονται ομαλά οι συμφωνίες για γεωτρήσεις και εκμετάλλευση αποθεμάτων υδρογονανθράκων, ενώ έχουν δρομολογηθεί περαιτέρω συνεννοήσεις για την επίσπευση των συνεργασιών με εγχώριους και διεθνείς ομίλους (π.χ. προώθηση σεισμικών δεδομένων, που θα αποδώσει συμφωνίες εντός 6-12 μηνών).

Επίσης, η συμφωνία για την δεύτερη αξιολόγηση θα ανοίξει τον δρόμο ώστε να αξιοποιηθούν τα χρηματοδοτικά εργαλεία της ΕΕ και άλλων θεσμών. Π.χ. μέσω του νέου ΕΣΠΑ αναμένεται να αντληθούν μέχρι το 2020 € 8,4 δισ. μόνον για έργα υποδομής– αν βέβαια απορροφηθούν αποτελεσματικά τα σχετικά κονδύλια. Η ώθηση στην οικονομία θα μπορούσε να είναι μεγαλύτερη αν αξιοποιηθούν οι δυνατότητες των ΣΔΙΤ, θεσμοί όπως οι παραχωρήσεις και το ενδιαφέρον του κατασκευαστικού κλάδου για έργα υποδομής.

Αν η αξιολόγηση ολοκληρωθεί και η πολιτική προσαρμογής συνεχισθεί, θα γίνει εκταμίευση € 7 δισ. της δανειακής σύμβασης μέρος των οποίων θα κατευθυνθεί στην αποπληρωμή των οφειλών του Δημοσίου στους προμηθευτές του και, επομένως, στην τόνωση της οικονομίας, ενώ θα γίνει δυνατή η συμμετοχή στο πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης της ΕΚΤ εντός του 2017 που θα βελτιώσει τη ρευστότητα των τραπεζών και τις δυνατότητές τους να χρηματοδοτούν την οικονομία και θα έχει πιθανότητες ένα δάνειο από την Παγκόσμια Τράπεζα για τη χρηματοδότηση συγκεκριμένων δράσεων π.χ. επαγγελματικής κατάρτισης, αλλά όχι όπως άφηναν πολλοί να εννοηθεί για τη γενική διεύρυνση της δημόσιας απασχόλησης.⁴⁶

Και, αν τελικά το ΔΝΤ παραμείνει στο πρόγραμμα, θα καταστεί ευκολότερη η πρόσβαση στις διεθνείς αγορές για τη (μερική αρχικά) αναχρηματοδότηση του χρέους και το 2018 θα καταστεί δυνατό το άνοιγμα προληπτικής πιστωτικής γραμμής από τον ΕΜΣ όπως ακριβώς συνέβη με τις άλλες χώρες (Πορτογαλία, Ισπανία). Η χώρα θα βρεθεί μεν σε τροχιά εξόδου από την αυστηρή εποπτεία των Μνημονίων, θα παραμείνει όμως στη συνήθη «αμοιβαία εποπτεία» που προβλέπεται στις συνθήκες (ΕΕ, ΕΜΣ).

Αυτό είναι **το αισιόδοξο σενάριο.**

⁴⁶ Στην Ελλάδα, η Παγκόσμια Τράπεζα συμμετέχει στη χρηματοδότηση της Fraport για τον εκσυγχρονισμό των αεροδρομίων, στην ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών και στην παροχή τεχνολογίας για την κοινωνική πολιτική όπου έχει κατάρτισε μελέτη για τα προνοιακά επιδόματα. Τυχόν δάνειο για την κατάρτιση ανέργων δεν θα συζητηθεί πριν ολοκληρωθεί η δεύτερη αξιολόγηση και πάντως, μετά από συνεννόηση με τους θεσμούς (συμπεριλαμβανομένου και του ΔΝΤ).

Όπως έγινε φανερό από τα προηγούμενα, η εκπλήρωσή του εξαρτάται από προϋποθέσεις. Εκτιμούμε ότι η κυβέρνηση αναγνωρίζει ότι **το πολιτικό κόστος της προσαρμογής είναι μικρότερο από το πολιτικό κόστος μιας χρεοκοπίας.**

Είναι εσφαλμένη η συνολική απόρριψη της συμφωνίας με οποιοδήποτε επιχείρημα.

Οι κίνδυνοι αποτυχίας

Η συμφωνία με τους εταίρους για τη δεύτερη αξιολόγηση δεν θα ωφελήσει αν καθυστερήσει περαιτέρω η εφαρμογή της και αν την επόμενη μέρα συνεχισθεί η πρακτική των επιφυλάξεων π.χ. καθοδόν προς την τρίτη αξιολόγηση που ακολουθεί. Αν επαναληφθεί το δράμα της δεύτερης, απλά θα παραταθεί η αβεβαιότητα και θα εξουδετερωθεί το «ατμοσφαιρικό» όφελος της συμφωνίας. Εκτός τούτου, η διατήρηση του στόχου για πρωτογενή πλεονάσματα 3,5% του ΑΕΠ τουλάχιστον ως το 2021 (στη χειρότερη περίπτωση ως το 2023) ισοδυναμεί με παράταση της λιτότητας που θα πιέζει την οικονομία προς τα κάτω καθώς συνεπάγεται νέες φορολογικές επιβαρύνσεις (ως το 2020 το αργότερο) οι οποίες όμως θα νομοθετηθούν σήμερα. Με άλλα λόγια **δεν αίρεται μια πηγή της αβεβαιότητας που αφορά κυρίως στους φόρους!** Η συμφωνία δεν συμβάλλει θετικά στη σταθερότητα του φορολογικού συστήματος.

Το χειρότερο όμως είναι ότι, κατά γενικό κανόνα, το οικονομικό κλίμα δεν αντιστρέφεται εύκολα. Μετά από μια σειρά θεσμικών αλλαγών ακόμα και σε συνθήκες πολιτικής σταθερότητας απαιτούνται χρόνια για να αποκατασταθεί ένα κλίμα εμπιστοσύνης και αναθερμανθούν οι μη ευκαιριακές επενδυτικές δραστηριότητες.

Άλλοι κίνδυνοι προέρχονται από το υπέρογκο χρέος, οι προθεσμίες και τα χρονοδιαγράμματα του οποίου είναι ασφυκτικά.

Αν δεν επιτευχθεί δραστική ελάφρυνση του χρέους, θα συνεχισθεί η πίεση μετά το 2018 για περιοριστική μακροοικονομική πολιτική που στοχεύει σε υψηλά «πρωτογενή πλεονάσματα» και από τη φύση της επενεργεί υφεσιακά. Αν αντίθετα επιτευχθεί, θα δημιουργήσει «δημοσιονομικό χώρο» για διόρθωση του «μείγματος πολιτικής». Όμως, θα ήταν **επιστέγασμα και όχι υποκατάστατο** των μέτρων εξορθολογισμού της δημοσιονομικής διαχείρισης, του ασφαλιστικού που αποτελεί πηγή αβεβαιοτήτων για τη δημόσια οικονομία και των λοιπών μεταρρυθμίσεων που προάγουν την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας.

Συνοπτικά, **η κατάσταση απαιτεί διπλή προσπάθεια: Από μεν την ελληνική πλευρά να «ενστερνισθεί» το μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα, από δεν την ευρωπαϊκή να αναθεωρήσει τη στάση της στο ζήτημα του χρέους και των πρωτογενών πλεονασμάτων.** Αυτή η διπλή προσπάθεια θα ήταν ένας έντιμος συμβιβασμός.

1 Οικονομική Συγκυρία: Επιδείνωση με αυξημένους συστημικούς κινδύνους

Με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία, η ελληνική οικονομία - σε αντίθεση με τη ζώνη του Ευρώ - **εμφάνισε ενδείξεις επιδείνωσης κατά το τελευταίο εξάμηνο, όπως αποτυπώνεται σχεδόν στο σύνολο των οικονομικών δεικτών**. Η επιδείνωση αυτή εκπορεύεται κυρίως από την αβεβαιότητα λόγω της καθυστέρησης στην ολοκλήρωση της δεύτερης αξιολόγησης του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής, θέτοντας μάλιστα εν αμφιβόλω την επίτευξη των φιλόδοξων μακροοικονομικών, δημοσιονομικών και χρηματοπιστωτικών στόχων, που έχουν τεθεί, τόσο για το τρέχον όσο και για τα επόμενα έτη στην ελληνική οικονομία και επιπλέον, αναβάλλοντας θετικές επιδράσεις που σχετίζονται κυρίως με τη σταδιακή αποκατάσταση των συνθηκών ρευστότητας. Επίσης, με δεδομένη την ένδειξη ότι έχει κλείσει ο κύκλος της βαθιάς ύφεσης της ελληνικής οικονομίας, αλλά και την υπερ-επίτευξη των δημοσιονομικών στόχων (πρωτογενές πλεόνασμα), είναι κρίσιμο **οι προσπάθειες πλέον να μετατοπισθούν στη βελτίωση των συνθηκών στην «πραγματική οικονομία»**, προκειμένου η ελληνική οικονομία να ξεφύγει από τη στασιμότητα που βρίσκεται την τελευταία τριετία (2014 – 2016), όπου ο ρυθμός μεγέθυνσης του πραγματικού ΑΕΠ κυμαίνεται οριακά γύρω από το μηδέν, όπως δείχνει και το Διάγραμμα 1.

Πίνακας 1 Η μεταβολή του ΑΕΠ και των συνιστωσών του, στην Ελλάδα το 2016, %.

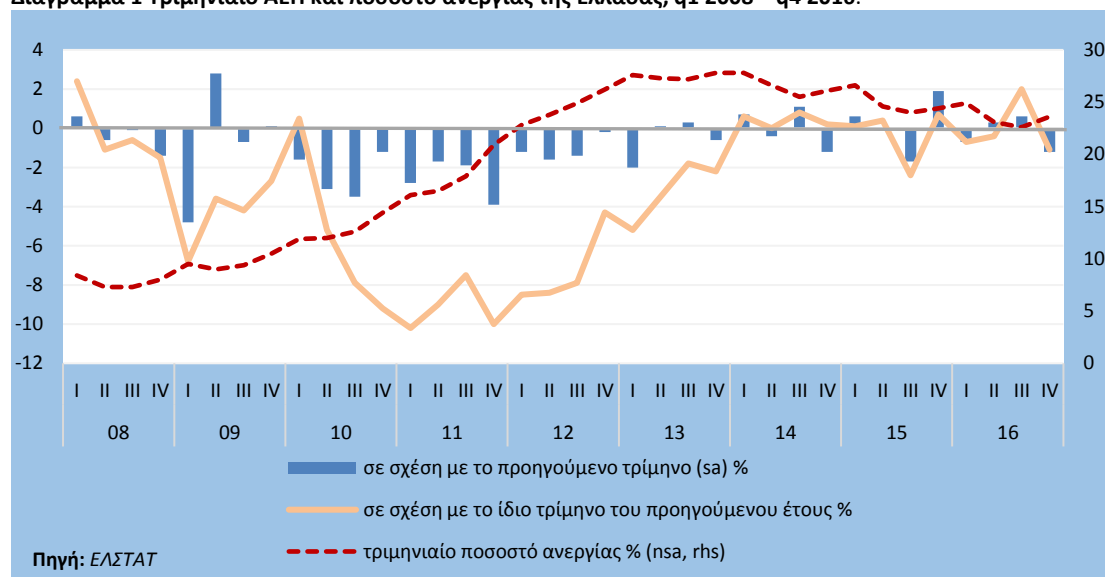
| | 2016 | 2016 | | | | | | | |
|--|--------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|
| | | q1 | | q2 | | q3 | | q4 | |
| ποσοστιαία μεταβολή (αλυσωτοί δείκτες όγκου, έτος αναφοράς 2010) | | γ-ο-γ | q-ο-q | γ-ο-γ | q-ο-q | γ-ο-γ | q-ο-q | γ-ο-γ | q-ο-q |
| Ιδιωτική Κατανάλωση | 1,4 | -0,6 | -0,1 | -0,7 | 0,3 | 6,1 | 0,6 | 1,1 | 0,2 |
| Δημόσια Κατανάλωση | -2,1 | -3,5 | -1,4 | -1,5 | 1,5 | -1,3 | 0,1 | -2 | -2,1 |
| Ακαθάριστος Σχηματισμός Παγίου Κεφαλαίου | -0,8* | -10,2 | -22,9 | 17,8 | 9,8 | 12,6 | 1,8 | -13,8 | 0,1 |
| Εξαγωγές Αγαθών & Υπηρεσιών | -2 | -11 | -3,3 | -9,9 | 1,7 | 11 | 9,1 | 5,7 | -1,4 |
| Εισαγωγές Αγαθών & Υπηρεσιών | -0,4 | -10 | -2,4 | -2,1 | 3,9 | 13,8 | -2,8 | 3 | 4,5 |
| ΑΕΠ | | | | | | | | | |
| Ονομαστικές Τιμές (€ δισ.) | 175888 | 43584 | | 43971 | | 44268 | | 43712 | |
| ρυθμός μεταβολής (%) | 0,1 | -1 | -1,1 | 0,3 | 0,9 | 1,8 | 0,7 | -0,8 | -1,3 |
| Σταθερές Τιμές 2010 (€ δισ.) | 184490 | 45994 | | 46113 | | 46387 | | 45823 | |
| ρυθμός μεταβολής (%) | 0,0 | -0,7 | -0,7 | -0,4 | 0,3 | 2 | 0,6 | -1,1 | -1,2 |
| * Ακαθάριστος Σχηματισμός Κεφαλαίου Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ | | | | | | | | | |

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ,⁴⁷ η ελληνική οικονομία το τέταρτο τρίμηνο του 2016 σημείωσε εκ νέου αρνητικό ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης, σε ετήσια και σε τριμηνιαία βάση (εποχικά διορθωμένα στοιχεία), σε ονομαστικές και σταθερές τιμές, όπως δείχνει ο Πί-

⁴⁷ ΕΛΣΤΑΤ, Δελτίο Τύπου, Τριμηνιαίοι Εθνικοί Λογαριασμοί: Δ' τρίμηνο 2016 (Προσωρινά στοιχεία), 6/3/2017.

νακας 1. Συγκεκριμένα, σε σταθερές τιμές 2010, το ΑΕΠ του τετάρτου τριμήνου 2016 μειώθηκε κατά 1,1% σε ετήσια βάση, κυρίως λόγω της μεγάλης πτώσης του Ακαθάριστου Σχηματισμού Παγίου Κεφαλαίου (-13,8%), παρά την αύξηση της Ιδιωτικής Κατανάλωσης (+1,1%) και των Εξαγωγών Αγαθών και Υπηρεσιών (+5,7%). Σε τριμηνιαία βάση (εποχικά διορθωμένα στοιχεία), η πτώση του ΑΕΠ σε σταθερές τιμές 2010 ήταν οριακά μεγαλύτερη (-1,2%). Σημειώνεται ότι τα στοιχεία αυτά αποτελούν την επί τα χείρω αναθεώρηση των αρχικών εκτιμήσεων της ΕΛΣΤΑΤ, όπως αναφέρει το σχετικό Δελτίο Τύπου.⁴⁸ Ενδεικτική της υφεσιακής υποτροπής της ελληνικής οικονομίας είναι και **η πορεία του μεταποιητικού τομέα στην Ελλάδα,⁴⁹ όπου παρατηρήθηκε μέχρι και το Μάρτιο μείωση της παραγωγής και των νέων παραγγελιών για έβδομο συνεχόμενο μήνα (με ταχύτερο μάλιστα ρυθμό) και μείωση του αριθμού των εργαζομένων.** Με δεδομένα τα στοιχεία για το ΑΕΠ του τέταρτου τριμήνου του 2016, για το έτος συνολικά σημειώθηκε οριακά αρνητική μεταβολή του ΑΕΠ σε σταθερές τιμές 2010 (0,0 σε σταθερές τιμές 2010), ενώ σε ονομαστικές τιμές σημειώθηκε οριακή αύξηση κατά 0,1%. Η ανθεκτικότητα της Ιδιωτικής Κατανάλωσης (+1,4%) απέτρεψε την καταγραφή για δεύτερο συνεχόμενο έτος- μετά το 2015- σημαντικά αρνητικού ρυθμού μεγέθυνσης του ΑΕΠ σε σταθερές τιμές 2010, δεδομένης της υποχώρησης των υπολοίπων συνιστωσών, όπως δείχνει και ο Πίνακας 1.

Διάγραμμα 1 Τριμηνιαίο ΑΕΠ και ποσοστό ανεργίας της Ελλάδας, q1 2008 – q4 2016.



Η επίδοση της ελληνικής οικονομίας το 2016 (0,0%) είναι καλύτερη σε σχέση με αρχικές προβλέψεις και εκτιμήσεις⁵⁰ με την εκτίμηση που είχε ενσωματωθεί στην Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού 2017 (-0,3%), αλλά χειρότερη σε σχέση με την εκτίμηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (+0,3%).⁵¹ Όμως η επιστροφή στην ύφεση το τέταρτο τρίμηνο του 2016- και η αρνητική επίδραση μεταφοράς αυτού (carry over effect)- **θέτουν εν αμφιβόλω την εξ αρχής**

⁴⁸ ΕΛΣΤΑΤ, Δελτίο Τύπου, Ετήσιοι Εθνικοί Λογαριασμοί: Έτος 2016 (1^η εκτίμηση), 8/3/2017.

⁴⁹ MARKIT, Δελτίο Τύπου, Greece Manufacturing PMI, 3/4/2017. Να σημειωθεί ωστόσο ότι για τη χαμηλή αυτή επίδοση ευθύνονται εν μέρει και οι κακές καιρικές συνθήκες που επικράτησαν στη χώρα κατά τη διάρκεια του φετινού χειμώνα.

⁵⁰ Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 2016 (-0,7%), Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 2017 (-0,3%) για το 2016.

⁵¹ European Commission, European Economic Forecast, Winter 2017, February 2017.

αρκετά αισιόδοξη πρόβλεψη της ελληνικής κυβέρνησης και των θεσμών για ρυθμό μεγέθυνσης 2,7% το 2017.⁵² Αρνητικά επίσης αναμένεται να επιδράσουν και οι εξελίξεις του πρώτου τριμήνου του 2017, με την αύξηση της αβεβαιότητας λόγω της καθυστέρησης στην ολοκλήρωση της πρώτης αξιολόγησης (που θα επέφερε βελτίωση και των συνθηκών ρευστότητας και της βιωσιμότητας του Δημοσίου Χρέους), η καθυστέρηση στη λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, η συσσώρευση νέων ληξιπρόθεσμων οφειλών της Γενικής Κυβέρνησης και οι δυσκολίες περαιτέρω χαλάρωσης των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων. Ως εκ τούτου, εγχώριοι οργανισμοί⁵³ και ξένες τράπεζες προβλέπουν πλέον πολύ μικρότερο ρυθμό μεγέθυνσης για το 2017, θέτοντας σε αμφισβήτηση- όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω- το σύνολο των στόχων της ελληνικής οικονομίας. Ωστόσο, εξαιρετικά θετικές προοπτικές υπάρχουν για τον τουρισμό το τρέχον έτος, αν και το 2016 οι εισπράξεις κατέγραψαν μείωση κατά 6,4%.⁵⁴

Το τέταρτο τρίμηνο του 2016, **το ποσοστό ανεργίας διαμορφώθηκε στο 23,6%**,⁵⁵ χαμηλότερα από το 24,4% του τέταρτου τριμήνου του 2015, αλλά υψηλότερα κατά μία ποσοστιαία μονάδα έναντι του τρίτου τριμήνου του 2016 (22,6%) όπως δείχνει το Διάγραμμα 1. Η απασχόληση επίσης μειώθηκε κατά 2,4% σε τριμηνιαία βάση, ενώ σε ετήσια βάση αυξήθηκε οριακά κατά 0,2%. Σημειώνεται ότι, με βάση την έρευνα, οι γυναίκες, αλλά και οι νέοι (15 – 24) αντιμετωπίζουν υψηλότερο ποσοστό ανεργίας από το γενικό, 28,1% και 45,2% αντίστοιχα. Αντίθετα, σημαντικά χαμηλότερο ποσοστό αντιμετωπίζουν οι απόφοιτοι Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού/διδακτορικού τίτλου σπουδών (17,6% και 12,2%, αντίστοιχα). **Η πτώση του ποσοστού ανεργίας σε σχέση με το 2013 και το 2014 οφείλεται και στη σημαντική εξάπλωση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης.**⁵⁶ Ωστόσο, τα στοιχεία για τις ροές μισθωτής απασχόλησης είναι θετικά τόσο για το Μάρτιο όσο και για το πρώτο τρίμηνο του 2017.⁵⁷ Επίσης, τον Ιανουάριο του 2017 το ποσοστό ανεργίας παρέμεινε αμετάβλητο σε σχέση με το Δεκέμβριο του 2016 (23,5%), αλλά μειώθηκε σε σχέση με τον Ιανουάριο του 2016 (24,3%).⁵⁸ Η Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού για το 2017 εκτιμά τη διαμόρφωση του ποσοστού στο 23,7% το 2016 και στο 22,6% το 2017 (Έρευνα Εργατικού Δυναμικού), ενώ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις χειμερινές της προβλέψεις εκτιμά ότι το ποσοστό θα διαμορφωθεί στο 23,4% το 2016, ενώ το 2017 προβλέπεται να υποχωρήσει στο 22,0%.

Πίνακας 2 Συστάσεις και διαγραφές επιχειρήσεων.

| | q1 2014 | q1 2015 | q1 2016 | q1 2017 | 2015 | 2016 |
|-----------|---------|---------|---------|---------|-------|-------|
| Συστάσεις | 10839 | 8702 | 7621 | 7804 | 30447 | 29057 |
| Διαγραφές | 9844 | 6716 | 11288 | 8524 | 28315 | 35911 |
| Ισοζύγιο | 995 | 1986 | -3667 | -720 | 2132 | -6854 |

Πηγή: ΓΕΜΗ (Δεδομένα μέχρι και την Τρίτη 04/04/2017, 12:00:15)

Ο **Δείκτης Οικονομικού Κλίματος (ΔΟΚ)** στην Ελλάδα, βάσει των στοιχείων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, το Μάρτιο παρουσίασε βελτίωση και διαμορφώθηκε στις 93,4 μονάδες, από 92,9 μονάδες το Φεβρουάριο και 95,1 μονάδες το Ιανουάριο του 2017 και το Δεκέμβριο του 2016.

⁵² Βλέπε μεταξύ άλλων, ΓΠΚΒ, Έκθεση επί του Σχεδίου Προϋπολογισμού 2017, Νοέμβριος 2016, σελίδα 6 – 9.

⁵³ Ενδεικτικά, [Οικονομικό Επιμελητήριο της Ελλάδας: +0,5%](#) και [ΕΚΠΑ Intelligent Deep Analysis: +0.5%](#).

⁵⁴ Τράπεζα της Ελλάδος, Δελτίο Τύπου, Εξελίξεις στο ταξιδιωτικό ισοζύγιο πληρωμών: Δεκέμβριος 2016, 21/02/2017.

⁵⁵ ΕΛΣΤΑΤ, Δελτίο τύπου, Έρευνα εργατικού δυναμικού: Δ' Τρίμηνο 2016, 16.03.2017 (μη εποχικά διορθωμένα στοιχεία).

⁵⁶ ΕΡΓΑΝΗ, Ροές Μισθωτής Απασχόλησης στον Ιδιωτικό Τομέα: διάφορα τεύχη.

⁵⁷ ΕΡΓΑΝΗ, Ροές Μισθωτής Απασχόλησης στον Ιδιωτικό Τομέα: Μάρτιος 2017.

⁵⁸ ΕΛΣΤΑΤ, Δελτίο τύπου, Έρευνα εργατικού δυναμικού: Ιανουάριος 2017, 06/04/2017 (εποχικά διορθωμένα στοιχεία).

(Διάγραμμα 17 στο Παράρτημα 2). Η οριακή αυτή βελτίωση του Μαρτίου του 2017 αποδίδεται στον τομέα των Υπηρεσιών και του Λιανικού Εμπορίου. Συνολικά για το πρώτο τρίμηνο του 2017, ο ΔΟΚ διαμορφώθηκε υψηλότερα από την αντίστοιχη περίοδο του 2016, αλλά χαμηλότερα σε σχέση με το 2014 και 2015. Όσον αφορά τις επιμέρους συνιστώσες του ΔΟΚ, ενώ όλες έχουν ανακάμψει σε σχέση με την περίοδο της γενικευμένης αβεβαιότητας το καλοκαίρι του 2015, **ανησυχία προκαλεί η διαμόρφωση του επιπέδου της καταναλωτικής εμπιστοσύνης το Μάρτιο του 2017 (-74,4 μονάδες) αισθητά χαμηλότερα σε σχέση με τον Αύγουστο του 2015, αντανακλώντας τις πολύ αρνητικές προσδοκίες των νοικοκυριών ως προς την εξέλιξη τόσο της προσωπικής τους οικονομικής κατάστασης όσο και της χώρας συνολικά και με ιστορικά χαμηλή πρόθεση για αποταμίευση και για μείζονες αγορές.**⁵⁹ Σημειώνεται ότι η ιδιωτική κατανάλωση αποτελεί την κυρίαρχη συνιστώσα του ΑΕΠ της Ελλάδας σε ποσοστό περί το 70%. Τέλος, στη ζώνη του Ευρώ, παρατηρείται από τον Αύγουστο του 2016 (103,4 μονάδες) συνεχής βελτίωση του ΔΟΚ μέχρι και το Φεβρουάριο του 2017, όπου διαμορφώθηκε στις 108 μονάδες. Αντίθετα, το Μάρτιο του 2017 σημειώθηκε οριακή πτώση, στις 107,9 μονάδες, όμως ο μέσος ΔΟΚ του πρώτου τριμήνου του 2017 εμφάνισε επίδοση υψηλότερη σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο των τελευταίων τριών ετών.

Ο **Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή** (ΕνΔΤΚ)⁶⁰ κατά το πρώτο τρίμηνο του 2017 κινήθηκε αυξητικά (Ιαν.: +1,5%, Φεβ.: +1,4%, Μαρ.: +1,7%), όπως δείχνει το Διάγραμμα 19 στο Παράρτημα 2. Σημειώνεται ότι οι αυξήσεις στους έμμεσους φόρους και ειδικά αυτές που αφορούν τα καύσιμα, ασκούν ήδη αυξητική επίδραση στο Δείκτη, μειώνοντας ταυτόχρονα την αγοραστική δύναμη των καταναλωτών. Σημειώνεται επίσης, ότι ο Μάρτιος του 2017 ήταν ο τέταρτος συνεχόμενος μήνας από το Φεβρουάριο του 2013 όπου ο Εθνικός Δείκτης Τιμών Καταναλωτή σημείωσε μη αρνητική ή θετική μεταβολή. Βάσει της Εισηγητικής Έκθεσης Προϋπολογισμού 2017, ο ΕνΔΤΚ το 2016 εκτιμάται ότι παρουσίασε μηδενική μεταβολή, από -1,1% το 2015, ενώ το 2017 προβλέπεται να διαμορφωθεί σε θετικά επίπεδα (+0,6%). Στη ζώνη του Ευρώ,⁶¹ ο Μάρτιος του 2017 (+1,5%) ήταν ο δέκατος συνεχόμενος μήνας με θετική μεταβολή του δείκτη, σε ετήσια βάση, αν και ακόμα παραμένει χαμηλότερα από το στόχο του 2%.

Τα στοιχεία του ΓΕΜΗ δείχνουν τις μεγάλες δυσκολίες που εξακολουθεί να αντιμετωπίζει η «πραγματική οικονομία» και συγκεκριμένα, οι επιχειρήσεις (Πίνακας 2). Κατά το πρώτο τρίμηνο του 2017, το ισοζύγιο παρέμεινε αρνητικό, αν και αισθητά βελτιωμένο σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2016. Σημειώνεται ότι το ισοζύγιο του 2015 ήταν θετικό, ενώ το 2016 έγινε έντονα αρνητικό. **Παρ' όλο που η σύντομη αυτή ανάλυση περιλαμβάνει μόνο ποσοτικά (και όχι ποιοτικά) στοιχεία, τα συμπεράσματά της είναι ιδιαίτερα ανησυχητικά για μια οικονομία υπό ανάκαμψη.**

Οι **τραπεζικές καταθέσεις του ιδιωτικού τομέα**,⁶² σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, παρουσιάζουν μείωση στο πρώτο δίμηνο του 2017 (Διάγραμμα 18 στο παράρτημα 2). Συγκεκριμένα, το Φεβρουάριο του 2017 μειώθηκαν κατά € 750 εκατ. έναντι μείωσης € 1,534 δισ. τον προηγούμενο μήνα. Συγκεκριμένα, οι καταθέσεις **νοικοκυριών και ιδιωτικών μη κερδοσκοπικών ιδρυμάτων** το Φεβρουάριο του 2017 παρουσίασαν μείωση κατά € 637

⁵⁹ ΙΟΒΕ, Αποτελέσματα Οικονομικών Ερευνών, Μάρτιος 2017.

⁶⁰ ΕΛΣΤΑΤ, Δελτίο Τύπου, *ΕΝΑΡΜΟΝΙΣΜΕΝΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ ΤΙΜΩΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ : Μάρτιος 2017*, Πειραιάς, 10 Απριλίου 2017.

⁶¹ Eurostat, *Flash Estimate - March 2017*, 53/2017, 31 March 2017.

⁶² Τράπεζα της Ελλάδος, Δελτίο Τύπου «Τραπεζική χρηματοδότηση και καταθέσεις: Φεβρουάριος 2017», 27/03/2017.

εκατ. έναντι μείωσης € 972 εκατ. τον προηγούμενο μήνα. Επίσης, οι καταθέσεις από *επιχειρήσεις* μειώθηκαν κατά € 113 εκατ. έναντι μείωσης € 562 εκατ. τον προηγούμενο μήνα, κυρίως λόγω της μείωσης που παρουσίασαν οι καταθέσεις των μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων. Σε κάθε περίπτωση, η διαμόρφωση των τραπεζικών καταθέσεων του ιδιωτικού τομέα το Φεβρουάριο του 2017 σε επίπεδο χαμηλότερο από το χαμηλό του Ιουλίου του 2015 **αντανακλά κυρίως την αβεβαιότητα που επικρατεί στην ελληνική οικονομία**. Αποτέλεσμα της εξέλιξης αυτής ήταν και η αύξηση της έκθεσης των συστημικών τραπεζών στον έκτακτο μηχανισμό ρευστότητας (ELA)⁶³ το Φεβρουάριο σε σχέση με τον Ιανουάριο, για πρώτη φορά μάλιστα από το καλοκαίρι του 2015. Σε αυτό το ασφυκτικό πλαίσιο ρευστότητας, ο ρυθμός **της συνολικής χρηματοδότησης της οικονομίας** το Φεβρουάριο διαμορφώθηκε στο -2% σε ετήσια βάση, από -1,5% τον Ιανουάριο. Επίσης, η μηνιαία καθαρή ροή της συνολικής χρηματοδότησης το Φεβρουάριο ήταν αρνητική κατά € 801 εκατ., έναντι αρνητικής καθαρής ροής € 1.260 εκατ. τον προηγούμενο μήνα. Εξάλλου στις πολλαπλές πιέσεις που έχει δεχτεί η ρευστότητα στην ελληνική οικονομία από την αρχή της κρίσης μπορεί εν μέρει να αποδοθεί και η πρωτοφανής συρρίκνωση (σε διάρκεια και βάθος) που υπέστη η ελληνική οικονομία, αναδεικνύοντας με τον τρόπο αυτόν τη ρευστότητα ως απαραίτητη προϋπόθεση για την οικονομική μεγέθυνση και τη δημιουργία θέσεων εργασίας.

Ο Γενικός Δείκτης (ΓΔ) Τιμών του Χρηματιστηρίου Αθηνών κατά το πρώτο τρίμηνο του 2017 κυμάνθηκε μεταξύ 608 και 670 μονάδων. Συγκεκριμένα, από την αρχή του έτους έως τις 9 Φεβρουαρίου κινήθηκε καθοδικά, ενώ στη συνέχεια ανέκαμψε έως το τέλος του τριμήνου. Σημειώνεται πάντως ότι βρίσκεται σημαντικά χαμηλότερα από την αντίστοιχη περίοδο του 2014 και του 2015, αλλά έχει ανακάμψει σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2016, με αρκετά χαμηλούς όμως ημερήσιους τζίρους. Ενδεικτική μάλιστα της στασιμότητας και των αβεβαιοτήτων στην ελληνική οικονομία αλλά και των σημαντικών προκλήσεων που αντιμετωπίζει το τραπεζικό σύστημα είναι και η αποτίμηση των τραπεζικών μετοχών, οι τιμές των οποίων αν και έχουν ανακάμψει, βρίσκονται ακόμα χαμηλότερα σε σχέση με τις τιμές της τελευταίας ανακεφαλαιοποίησης το Νοέμβριο του 2015. **Με άλλα λόγια, παρά τη συγκρατημένα ανοδική κίνηση που εμφανίζει ο ΓΔ, η συνολική εικόνα του Χρηματιστηρίου Αθηνών δε φαίνεται να προεξοφλεί άμεσα σημαντικές θετικές εξελίξεις για την ελληνική οικονομία.**

Η μέση μηνιαία απόδοση από **το δεκαετές ομόλογο του ελληνικού δημοσίου**, βάσει στοιχείων της Τράπεζας της Ελλάδος, κατά τους τρεις πρώτους μήνες του 2017 διαμορφώθηκε εκ νέου πάνω από 7%, μετά την υποχώρηση (για πρώτη φορά από το 2014) κάτω από το 7% (6,94%) το Δεκέμβριο του 2016, όταν ακολουθούσε σταθερή πορεία αποκλιμάκωσης ήδη από το Σεπτέμβριο του 2016. Αν και έχει ανακάμψει από το διψήφιο ποσοστό της αντίστοιχης περιόδου του 2016, η απόδοση του ελληνικού δεκαετούς ομολόγου είναι πολλαπλάσια σε σχέση με άλλες χώρες του Νότου (Ισπανία, Πορτογαλία, Ιταλία), επιβεβαιώνοντας τον αποκλεισμό της χώρας από τις διεθνείς αγορές. Η αποκλιμάκωση της απόδοσης του δεκαετούς κατά το τελευταίο τετράμηνο του 2016 μπορεί να αποδοθεί κυρίως στα βραχυπρόθεσμα μέτρα για το χρέος, ενώ ουσιαστική περαιτέρω βελτίωση αναμένεται με την ανακοίνωση των μεσοπρόθεσμων μέτρων για το χρέος και την πιθανή ένταξη της χώρας στο πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης της ΕΚΤ, μετά την ολοκλήρωση της δεύτερης αξιολόγησης του προγράμ-

⁶³ Από € 42,812 δισ. τον Ιανουάριο σε € 43,146 δισ. το Φεβρουάριο του 2017. Βλ. Τράπεζα της Ελλάδος, Οικονομικές Καταστάσεις, Ιανουάριος και Φεβρουάριος 2017.

ματος προσαρμογής. Η εξέλιξη των τιμών και των αποδόσεων των ελληνικών δεκαετών ομολόγων, καθώς και η αρνητική μεταξύ τους σχέση, φαίνεται στο Διάγραμμα 21 στο Παράρτημα 2.

Κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2016, **οι αμοιβές εξαρτημένης εργασίας ανά μισθωτό**⁶⁴ αυξήθηκαν οριακά κατά 0,3%, για τρίτο συνεχόμενο τρίμηνο μετά τη σημαντική αύξηση του δευτέρου τριμήνου κατά 3,1% σε ετήσια βάση. Συνολικά, για το 2016 **οι αμοιβές εξαρτημένης εργασίας ανά μισθωτό** αυξήθηκαν κατά 0,8%, ενώ την περίοδο 2010 – 2016 υποχώρησαν σωρευτικά κατά 17,3%. **Το μοναδιαίο κόστος εργασίας** το τέταρτο τρίμηνο του 2016 αυξήθηκε κατά 1,6% σε ετήσια βάση. Μετά από μια πενταετία πτώσης (2011 – 2015), **το μοναδιαίο κόστος εργασίας** αυξήθηκε κατά 2,1% το 2016, ενώ την περίοδο 2010 – 2016, η σωρευτική μείωση ανέρχεται σε 12,3%. Στο πλαίσιο αυτό, **η παραγωγικότητα της εργασίας** υποχώρησε περαιτέρω το τέταρτο τρίμηνο του 2016 κατά 1,8%, συνεχίζοντας την έντονα πτωτική της πορεία τα τελευταία χρόνια. Συνολικά για το 2016, **η παραγωγικότητα της εργασίας** υποχώρησε κατά 2,3%, ενώ για την περίοδο 2010 – 2016, η σωρευτική μείωση ανέρχεται σε 12,1% (Διάγραμμα 20 στο Παράρτημα 2). Η εξέλιξη αυτή αποτελεί πηγή ανησυχίας τόσο για την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας όσο και για τις μεσοπρόθεσμες προοπτικές μεγέθυνσής της στο βαθμό που δεν οδηγεί σε συμπίεση του περιθωρίου κέρδους ώστε να αποσβεστεί η πίεση στις τιμές.

Στο πλαίσιο αυτό, η περαιτέρω αύξηση στις **συνολικές νέες ληξιπρόθεσμες οφειλές προς το δημόσιο**, βάσει των στοιχείων της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων, ήδη από τον πρώτο μήνα του 2017 (Διάγραμμα 22 στο Παράρτημα 2), αναδεικνύει την εξάντληση της φοροδοτικής ικανότητας των πολιτών, δημιουργώντας ταυτόχρονα εύλογες αμφιβολίες για την αποτελεσματικότητα των νέων μέτρων. Συγκεκριμένα, τον Ιανουάριο του 2017 ανήλθαν σε € 1,63 δισ. **Για το σύνολο του 2016 διαμορφώθηκαν στα € 13,906 δισ. ή € 1,16 δισ. κατά μέσο όρο το μήνα**. Το ποσοστό είσπραξης έναντι αυτών των οφειλών διαμορφώθηκε στο 2,9% τον Ιανουάριο, ενώ για το 2016 συνολικά διαμορφώθηκε στο 20%, από 14,5% το 2015. **Επιπλέον, οι παλιές ληξιπρόθεσμες οφειλές προς το δημόσιο ανέρχονταν σωρευτικά τον Ιανουάριο του 2017 σε € 91,78 δισ.**, ενώ οι εισπράξεις έναντι αυτού του χρέους διαμορφώθηκαν στα € 0,322 δισ., ενώ για το σύνολο του 2016 διαμορφώθηκαν σε € 2,48 δισ., από € 1,64 δισ. το 2015. Ως εκ τούτου, **το ιδιωτικό χρέος (προς τράπεζες, εφορία, ασφαλιστικά ταμεία, ΔΕΚΟ κτλ) πιθανώς να λειτουργήσει αποσταθεροποιητικά, αν δεν αντιμετωπιστεί έγκαιρα και αποτελεσματικά**. Τούτων δοθέντων, η Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων στον προγραμματισμό της για το 2017⁶⁵ προγραμματίζει ένα ευρύ φάσμα δράσεων μεταξύ άλλων για την ενίσχυση της φορολογικής συμμόρφωσης. Συγκεκριμένα, βάσει των στοιχείων της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων, στο τέλος Ιανουαρίου του 2017 συνολικά 4.173.206 φορολογούμενοι είχαν ληξιπρόθεσμες οφειλές προς το δημόσιο, αυξημένοι κατά 26.723 σε σχέση με το τέλος του 2016. Μάλιστα, υπό αναγκαστικά μέτρα είσπραξης βρίσκονται ήδη 851.818 φορολογούμενοι, αυξημένοι κατά 12.762 σε σχέση με το τέλος του 2016. Έτσι, το ποσοστό

⁶⁴ Τα στοιχεία της παραγράφου είναι μη εποχικά διορθωμένα και προέρχονται από την ηλεκτρονική έκδοση της ΕΛΣΤΑΤ, «*Η ελληνική οικονομία*» (31.03.2017).

⁶⁵ Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων, Έκθεση Απολογισμού Γ.Γ.Δ.Ε. για το 2016 και προγραμματισμού δραστηριοτήτων για το έτος 2017, Μάρτιος 2017. Στοχεύει, μεταξύ άλλων, στην συμμόρφωση των φορολογουμένων που εμφανίζουν για πρώτη φορά ληξιπρόθεσμες οφειλές, σε ποσοστό τουλάχιστον 50%, κατόπιν εφαρμογής κριτηρίων ανάλυσης κινδύνου και είσπραξη τουλάχιστον 35% των εν λόγω οφειλών, σε εισπράξεις € 2,7 δισ. έναντι του παλαιού ληξιπρόθεσμου χρέους της φορολογικής διοίκησης, σε επέκταση του εύρους των κατασχέσεων και περαιτέρω αυτοματοποίησή τους κτλ.

οφειλετών υπό αναγκαστικά μέτρα είσπραξης διαμορφώθηκε το Ιανουάριο του 2017 σε 50,93% (σχεδόν αμετάβλητο σε σχέση με το τέλος του 2016: 50,92%), ενώ εκεί μπορεί κυρίως να αποδοθεί και η πιο πάνω επίδοση στην είσπραξη των ληξιπρόθεσμων.

2 Δημοσιονομική Διαχείριση με υψηλά πρωτογενή πλεονάσματα

2.1 Η εκτέλεση του Κρατικού Προϋπολογισμού (ΚΠ) το πρώτο τρίμηνο 2017 (σε ταμειακή βάση)

Ο Κρατικός Προϋπολογισμός (ΚΠ) το πρώτο τρίμηνο του 2017 εμφανίζει (σε τροποποιημένη ταμειακή βάση) πρωτογενές πλεόνασμα € 1,07 δισ. ή 0,61% του ΑΕΠ (εκτίμηση Εισηγητικής ΚΠ 2017) και συνολικό έλλειμμα (συνυπολογίζοντας και τους τόκους € 2,43 δισ.) € 1,36 δισ. ή 0,8% του ΑΕΠ. Ο Τακτικός Προϋπολογισμός (ΤΠ) εμφανίζει πρωτογενές πλεόνασμα € 0,78 δισ., ενώ το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) πλεόνασμα € 0,28 δισ.

Το Πρωτογενές Πλεόνασμα του ΚΠ είναι μικρότερο κατά 42,67% σε ετήσια βάση και μεγαλύτερο κατά 7,7% σε σύγκριση με τον στόχο του Προϋπολογισμού 2017. Το πρωτογενές πλεόνασμα του ΤΠ είναι μικρότερο κατά 11,71% σε ετήσια βάση και μικρότερο κατά 8,5% σε σύγκριση με το στόχο του Προϋπολογισμού 2017, ενώ το αποτέλεσμα του ΠΔΕ είναι μικρότερο κατά 70,87% σε ετήσια βάση και μεγαλύτερο κατά 110,4% σε σύγκριση με το στόχο του Προϋπολογισμού 2017 αντίστοιχα.

Η μείωση σε ετήσια βάση του Πρωτογενούς πλεονάσματος του ΚΠ, οφείλεται από την πλευρά των εσόδων κυρίως στην μείωση των εσόδων του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων κατά € 905 εκατ. ή κατά 58,20% (μείωση κατά 17,3% σε σύγκριση με τον στόχο) και δευτερευόντως στην μείωση των καθαρών εσόδων του Τακτικού Προϋπολογισμού κατά € 178 εκατ. ή κατά 1,63% (μείωση κατά 7,4% σε σύγκριση με το στόχο). Από την πλευρά των δαπανών, η καταγραφή μειωμένων δαπανών του ΚΠ σε ετήσια βάση επηρεάζει θετικά το μέγεθος του Πρωτογενούς Πλεονάσματος και αποδίδεται κατά κύριο λόγο στη μείωση των δαπανών του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων κατά €214 εκατ. ή κατά 36,9% και δευτερευόντως στην μείωση των δαπανών του ΤΠ κατά € 97 εκατ. ή κατά 0,78% σε ετήσια βάση.

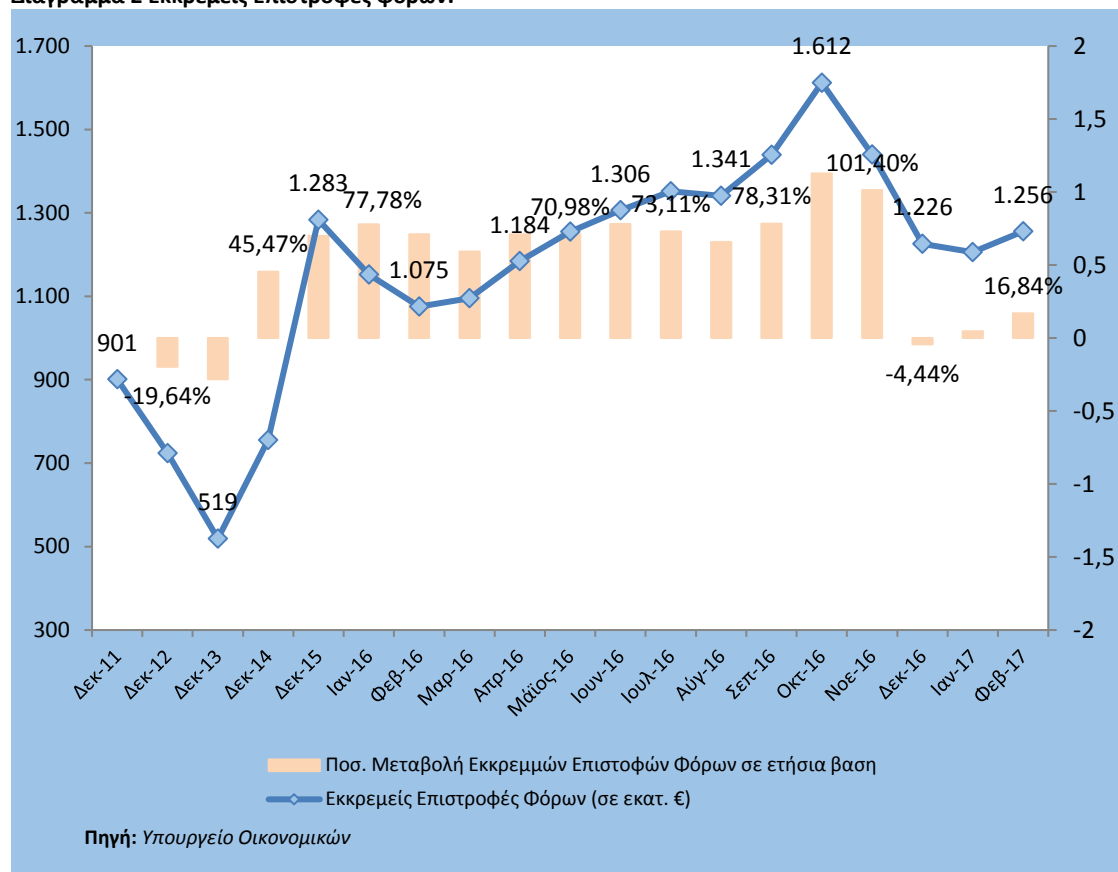
Σημειώνεται ότι η καταγραφή μειωμένων καθαρών εσόδων του ΚΠ κατά € 1 δισ. σε σύγκριση με το στόχο οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι δεν εισπράχθηκε τον Μάρτιο ποσό € 1,2 δισ., όπως είχε εκτιμηθεί στον Προϋπολογισμό 2017, από την παραχώρηση των περιφερειακών αεροδρομίων.

Τα έσοδα του ΚΠ

Τα καθαρά έσοδα του ΚΠ παρουσίασαν μείωση το πρώτο τρίμηνο κατά 8,66% σε ετήσια βάση και μείωση κατά 8,0% σε σύγκριση με το στόχο που τέθηκε στον ΚΠ 2017. Η μείωση σε ετήσια βάση οφείλεται κυρίως στην μείωση των εσόδων του ΠΔΕ κατά € 0,9 δισ. ή κατά 58,20%.

Οι επιστροφές φόρων είναι αυξημένες κατά 33,07% σε ετήσια βάση και αυξημένες κατά 33,1% σε σύγκριση με το στόχο του Προϋπολογισμού 2017. **Ωστόσο, οι εκκρεμείς επιστροφές φόρων παρουσίασαν αύξηση κατά 16,84% τον Φεβρουάριο του 2017 σε σύγκριση με τον Φεβρουάριο του 2016, προσεγγίζοντας τα € 1,26 δισ. (Διάγραμμα 2)**

Διάγραμμα 2 Εκκρεμείς Επιστροφές φόρων.



Τα Τακτικά έσοδα του ΤΠ είναι αυξημένα κατά 0,8% σε ετήσια βάση και αυξημένα κατά 6,0% σε σύγκριση με το στόχο του Προϋπολογισμού 2017 ενώ τα Μη Τακτικά έσοδα είναι μειωμένα κατά 7,2% σε ετήσια βάση και αυξημένα κατά 11,7% σε σύγκριση με το στόχο του Προϋπολογισμού 2017 αντίστοιχα.

Τα συνολικά φορολογικά έσοδα (άμεσοι και έμμεσοι φόροι) το πρώτο τρίμηνο του 2017 εμφανίζονται μειωμένα κατά 0,5% σε ετήσια βάση και αυξημένα κατά 2,4% σε σύγκριση με το στόχο του Προϋπολογισμού 2017, ενώ τα μη φορολογικά έσοδα εμφανίζονται αυξημένα κατά 8,4% και αυξημένα κατά 30,1% αντίστοιχα.

Τα έσοδα από τους Άμεσους φόρους το πρώτο τρίμηνο του 2017 εμφανίζονται μειωμένα κατά 9,4% σε ετήσια βάση και αυξημένα κατά 9,2% σε σύγκριση με το στόχο του Προϋπολογισμού 2017 ενώ τα έσοδα από τους Έμμεσους φόρους εμφανίζονται αυξημένα κατά 5,6% σε ετήσια βάση και μειωμένα κατά 1,1% αντίστοιχα.

Από τους Άμεσους φόρους, αύξηση σε ετήσια βάση κατά € 48 εκατ. ή κατά 2,6% παρουσιάζουν τα έσοδα από το φόρο Εισοδήματος και κατά € 104 εκατ. ή κατά 16,3% τα έσοδα από τους Άμεσους Φόρους ΠΟΕ, ενώ μείωση σε ετήσια βάση κατά € 0,36 δισ. ή κατά 42,7% εμφανίζουν τα έσοδα από τους φόρους στην Περιουσία και κατά € 154 εκατ. ή κατά 30,1% τα έσοδα από τους Λοιπούς Άμεσους Φόρους. Από τους Έμμεσους φόρους αύξηση σε ετήσια βάση κατά € 153 εκατ. ή κατά 4,4% εμφανίζουν τα έσοδα από τους φόρους Συναλλαγών, κατά € 60 εκατ. ή κατά 3,3% τα έσοδα από τους φόρους Κατανάλωσης και κατά € 95 εκατ. ή κατά 29,7% τα έσοδα από τους Έμμεσους φόρους ΠΟΕ.

Ωστόσο, όπως προκύπτει από το επίπεδο και το ρυθμό συνεχόμενης αύξησης των ληξιπρόθεσμων οφειλών των ιδιωτών προς το δημόσιο, η φοροδοτική ικανότητα των πολιτών έχει εξαντληθεί. Οι ληξιπρόθεσμες οφειλές των ιδιωτών προς το δημόσιο ανήλθαν μέχρι και τον Ιανουάριο του 2017 στο ποσό των € 93,41 δισ. ή 53,4% του ΑΕΠ, εκ των οποίων τα € 1,63 δισ. είναι «νέα χρέη», δηλαδή δημιουργήθηκαν εντός του 2017.

Οι δαπάνες του ΚΠ

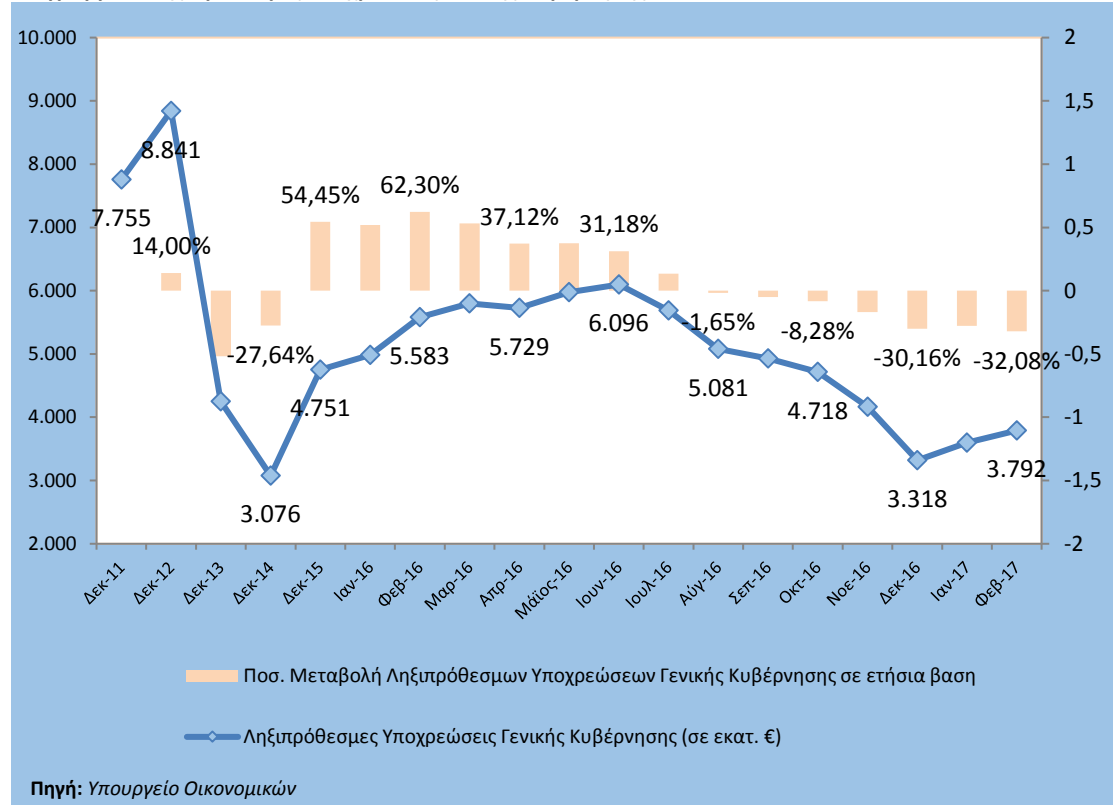
Οι συνολικές δαπάνες του ΚΠ, παρουσίασαν μείωση το πρώτο τρίμηνο κατά € 0,31 δισ. ή κατά 2,38% σε ετήσια βάση και μείωση κατά 7,5% σε σύγκριση με το στόχο που τέθηκε στον Προϋπολογισμό 2017. Η μείωση σε ετήσια βάση οφείλεται κυρίως στην μείωση των δαπανών του ΠΔΕ κατά € 0,21 δισ. ή κατά 36,9% (μείωση κατά 43,8% σε σύγκριση με το στόχο που τέθηκε στον Προϋπολογισμό 2017), ενώ οι δαπάνες του ΤΠ εμφανίζουν μείωση κατά € 97 εκατ. ή κατά 0,78%.

Η μείωση των δαπανών του ΤΠ σε ετήσια βάση οφείλεται στην μείωση των Πρωτογενών δαπανών κατά € 74 εκατ. ή κατά 0,74% (μείωση κατά 7,3% σε σύγκριση με το στόχο που τέθηκε στον ΚΠ 2017). Οι δαπάνες για Καταπτώσεις εγγυήσεων είναι αυξημένες κατά € 178 εκατ. ή κατά 60,75% (μείωση κατά 7,3% σε σύγκριση με το στόχο που τέθηκε στον ΚΠ 2017), οι δαπάνες για Τόκους εμφανίζονται μειωμένες κατά € 23 εκατ. ή κατά 0,94% σε ετήσια βάση (αύξηση κατά 1,4% σε σύγκριση με το στόχο που τέθηκε στον ΚΠ 2017).

Η μείωση των Πρωτογενών δαπανών σε ετήσια βάση είναι το αθροιστικό αποτέλεσμα των μειώσεων των δαπανών για Αποδοχές και Συντάξεις κατά € 1,5 δισ. ή κατά 33,5% και των Δαπανών αναλήψεων χρέους φορέων Γενικής Κυβέρνησης κατά 0,35 δισ. ή κατά 64,7% και των αυξήσεων των δαπανών κατά € 1,44 δισ. ή κατά 47,6% για Ασφάλιση, Περίθαλψη και Κοινωνική Προστασία και κατά € 178 εκατ. ή κατά 61,4% για Καταπτώσεις Εγγυήσεων σε Φορείς εντός της Γενικής Κυβέρνησης (σε ακαθάριστη βάση). Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η αύξηση σε ετήσια βάση που εμφανίζουν οι δαπάνες για Ασφάλιση, Περίθαλψη και Κοινωνική Προστασία οφείλεται στην αυξημένη επιχορήγηση του ΕΦΚΑ από τον ΤΠ για συντάξεις Δημοσίου. Από το 2017 οι συντάξεις του Δημοσίου καταβάλλονται από τον Ενιαίο Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης (ΕΦΚΑ), ο οποίος επιχορηγείται από τον ΤΠ για το σκοπό αυτό. Ως εκ τούτου, το 2017 οι δαπάνες για αποδοχές και συντάξεις παρουσιάζουν μεγάλη μείωση, ενώ αντίστοιχη αύξηση παρουσιάζουν οι δαπάνες για επιχορηγήσεις ασφαλιστικών ταμείων.

Η μείωση των Πρωτογενών δαπανών του ΚΠ θα πρέπει να συνεκτιμηθεί με την εξέλιξη και το επίπεδο των ληξιπρόθεσμων οφειλών του δημοσίου προς τους προμηθευτές του. Συγκεκριμένα, οι ληξιπρόθεσμες οφειλές του δημοσίου (σε επίπεδο Γενικής Κυβέρνησης) προς τους προμηθευτές του ανήλθαν στα € 3,79 δισ. τον Φεβρουάριο του 2017 σημειώνοντας μείωση κατά 32,08% σε ετήσια βάση (Διάγραμμα 3).

Διάγραμμα 3 Ληξιπρόθεσμες Υποχρεώσεις Γενικής Κυβέρνησης.



3 Οι Μεταρρυθμίσεις καθυστερούν

3.1 Καθυστερήσεις και υστέρηση εσόδων στο πρόγραμμα αποκρατικοποιήσεων

Οι αποκρατικοποιήσεις, όπως έχει επισημάνει το ΓΠΚΒ, μπορούν να έχουν θετικό αντίκτυπο σε μια οικονομία, μέσω της προσέλκυσης επενδύσεων, της βελτίωσης υπαρχουσών υποδομών, της διασποράς τεχνολογίας και τεχνογνωσίας, της δημιουργίας εσόδων για το κράτος και επίσης, μέσω της εμπέδωσης κλίματος σταθερότητας και εμπιστοσύνης. Από την άλλη πλευρά όμως, οι αποκρατικοποιήσεις για να εξυπηρετούν το δημόσιο συμφέρον, θα πρέπει να γίνονται υπό καθεστώς διαφάνειας, ενώ θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις συνθήκες στις αγορές για να μη γίνονται πωλήσεις σε ευτελείς τιμές και να αποφεύγεται η μετατροπή των κρατικών μονοπωλίων σε ιδιωτικά.

Ορίστηκε το διοικητικό συμβούλιο της Ελληνικής Εταιρείας Συμμετοχών και Περιουσίας (HCAP) όπως είχε συμφωνηθεί με τους θεσμούς με βάση την απόφαση του Eurogroup στις 5/12/2016, και έτσι τα μέλη ανέλαβαν τα καθήκοντα τους στις 15 Φεβρουαρίου 2017. Η θητεία όλων των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου είναι τετραετής. Η Εταιρεία διαχειρίζεται και αξιοποιεί τα περιουσιακά της στοιχεία, προκειμένου να συμβάλλει με πόρους στην υλοποίηση της επενδυτικής πολιτικής της χώρας, να διενεργεί επενδύσεις που συμβάλλουν στην ενίσχυση της ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας και να συμβάλλει στην απομείωση των οικονομικών υποχρεώσεων της Ελληνικής Δημοκρατίας, σύμφωνα με το Νόμο 4336/2015.

Υπενθυμίζεται ότι η υλοποίηση του προγράμματος έχει ως στόχο να δημιουργήσει περαιτέρω ετήσια έσοδα (εξαιρουμένων των τραπεζικών μετοχών) για το 2016, 2017 και 2018 ύψους € 2,5 δισ., € 2,2 δισ. και € 1,1 δισ., αντίστοιχα, που προστίθενται στα € 0,4 δισ. του 2015, όπως αναφέρεται στο συμπλήρωμα του Μνημονίου («supplemental MoU»). Στο Προσχέδιο Κρατικού Προϋπολογισμού 2017 εκτιμάται ότι το 2016 τα σχετικά έσοδα θα ανέλθουν σε € 1,476 δισ., έναντι στόχου € 1,802 δισ., ενώ για το 2017 προβλέπεται να διαμορφωθούν σε € 437 εκατ.

Η πρόβλεψη στον προϋπολογισμό του 2016 για έσοδα 1,234 δισ. από την πώληση των 14 κρατικών περιφερειακών αεροδρομίων μετατέθηκαν οριστικά για το 2017. Στις 11.4.2017 καταβλήθηκε το ποσό των 1,234 δισ. 1,23 δισ. ευρώ, για την απόκτηση, για 40 έτη, των 14 αεροδρομίων.⁶⁶ Στο επόμενο τρίμηνο αναμένεται η καταβολή των € 45 εκ. από την πώληση της ΤΡΕΝΟΣΕ, ενώ προχωρά κανονικά το business plan για την υλοποίηση των αποκρατικοποιήσεων μέχρι το 2018.

Μετά την αποτυχία της πώλησης της ΔΕΣΦΑ στους Αζέρους, αναμένεται ο νέος διαγωνισμός για την πώληση της εταιρείας, μια διαδικασία που θα διαρκέσει τουλάχιστον ένα έτος.

⁶⁶ Εκτός από την καταβολή του τιμήματος, ύψους €1,23 δισ., η έναρξη ισχύος της σύμβασης παραχώρησης, οδηγεί στην καταβολή, για τα επόμενα 40 χρόνια, ετήσιου πάγιου τιμήματος παραχώρησης αξίας 22,9 εκατ. ευρώ και ετήσιου μεταβλητού τιμήματος παραχώρησης της τάξης του 28,5% των λειτουργικών κερδών της Fraport Greece. Οδηγεί ακόμη στην έναρξη επενδύσεων, μέσα στην πρώτη τετραετία παραχώρησης, της τάξης των 400 εκατ. ευρώ, ποσό που είναι αυξημένο κατά 20% συγκριτικά με το προβλεπόμενο από τη σύμβαση παραχώρησης. Βλ. <http://www.capital.gr/epixeiriseis/3204179/ekleise-to-deal-me-ta-aerodromia-eisepraxe-1-23-dis-to-dimosio>

Πίνακας 3 Προβλεπόμενα έσοδα τριμήνων (σε € εκατ.).

| Εισπράξεις ανά τρίμηνο | Q1 (1 ^ο Τρίμηνο) |
|---|-----------------------------|
| ΕΤΑΙΡΙΚΟ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΙΟ & ΥΠΟΔΟΜΕΣ | |
| Χορήγηση δικαιωμάτων χρήσεως ραδιοσυχνοτήτων στις ζώνες των 900MHz & 1800 MHz | 37,7 |
| Πώληση 33% μετοχών ΟΠΑΠ | 3 ⁶⁷ |
| Ψηφιακό Μέρισμα | 31,1 |
| ΟΔΙΕ | 22,2 ⁶⁸ |
| Περιφερειακά Αεροδρόμια | 1,234 |
| ΤΡΑΙΝΟΣΕ | 45 ⁶⁹ |
| ΔΕΣΦΑ | |
| ΣΥΝΟΛΟ | 1373 |
| ΑΚΙΝΗΤΑ | |
| Παλιούρι | |
| Κασσιώπη | 3 ⁷⁰ |
| Αφάντου | |
| E-auction I,II,III,IV, V & VI | 1,25 |
| Αγορά Μοδιάνο, Θεσσαλονίκη | |
| Ελληνικό | |
| E-auction VII | 5 |
| Λοιπά Ακίνητα | 20 |
| Σύνολο | 29,25 |
| Πηγή: ΤΑΙΠΕΔ, 10 Νοεμβρίου, 2016 | |

3.2 Το τοπίο των εργασιακών σχέσεων δεν είναι ξεκάθαρο

Το τοπίο των εργασιακών σχέσεων παραμένει θολό. Από τη μια πλευρά, η κυβέρνηση έχει δεχθεί την κατάργηση του υπουργικού βέτο καθώς και την κατάργηση ορισμένων συνδικαλιστικών προνομίων.⁷¹ Από την άλλη πλευρά όμως, συνεχίζει να υποστηρίζει ότι το κύριο μέλημα της, είναι ο τερματισμός της περαιτέρω απορρύθμισης του θεσμικού πλαισίου της αγοράς εργασίας και της επιστροφής στο ευρωπαϊκό κεκτημένο. **Στην πραγματικότητα όμως**

⁶⁷ Μετατίθεται στο Q4 (τέταρτο τρίμηνο).

⁶⁸ 20 εκ (-2,2).

⁶⁹ Μετατίθεται στο Q2.

⁷⁰ Μετατίθεται στο Q4.

⁷¹ Σύμφωνα με δηλώσεις της Υπουργού εργασίας, Έφης Αχτσιόγλου στον τύπο.

δεν έχουν δοθεί μέχρι σήμερα απαντήσεις σε βασικά ερωτήματα που αφορούν το μέλλον της εργασίας.

Το πλαίσιο των εργασιακών σχέσεων μεταβάλλεται συνεχώς τις τελευταίες δεκαετίες. **Η ευελιξία της αγοράς εργασίας εντείνεται, γεγονός που καταδεικνύεται από την όλο και αυξανόμενη μετατροπή των συμβάσεων πλήρους απασχόλησης σε συμβάσεις μερικής και εκ περιτροπής απασχόλησης.** Το πρώτο εξάμηνο του 2017 προβλέπεται ότι το 40% των επιχειρήσεων που θα προβούν σε προσλήψεις θα είναι είτε με καθεστώς μερικής απασχόλησης είτε με σύμβαση εξωτερικού συνεργάτη.⁷² Το 48,2% των ΜμΕ εφαρμόζει ευέλικτες μορφές απασχόλησης, ενώ το 37,2% μείωσε τις ώρες ή τις ημέρες εργασίας.⁷³ Οι ελληνικές επιχειρήσεις δίνουν καθημερινή μάχη, προκειμένου να επιβιώσουν μέσα στο πλαίσιο της βαθιάς ύφεσης, παρά το φαινόμενο των σχετικά υψηλών αδιανέμητων κερδών στο σύνολο της οικονομίας σε σχέση με την ένταση της ύφεσης.⁷⁴ Άμεση απόρροια, ήταν όχι μόνο η αύξηση της ανεργίας αλλά και η οικονομική μετανάστευση των νέων λόγω της μη εύρεσης εργασίας. Το μέχρι τώρα αυστηρό νομοθετικό πλαίσιο της εργασίας, αποθάρρυνε τις επιχειρήσεις να προβούν σε νέες προσλήψεις. Από την άλλη πλευρά, η έλλειψη προστασίας έναντι της ανεργίας, η ονομαστική μείωση των μισθών και οι αδύναμες συλλογικές συμβάσεις έχουν οδηγήσει, μαζί με τις πιέσεις που ασκεί η ανεργία, στο φαινόμενο των εργαζόμενων-φτωχών, κατάσταση η οποία δημιουργεί ανησυχίες για τους όρους οργάνωσης της κοινωνικής αναπαραγωγής.⁷⁵

Έτσι, το προϋπάρχον θεσμικό πλαίσιο εργασιακών σχέσεων αποδείχτηκε αναποτελεσματικό. **Η υπερρύθμιση της αγοράς εργασίας, είχε σαν αποτέλεσμα πολλές ΜμΕ να κλείσουν και να αυξηθεί η γραφειοκρατία σε ότι αφορά την αδειοδότηση ή το κλείσιμο μιας επιχείρησης.** Να σημειωθεί, ότι το ποσοστό και η διάρκεια ανεργίας είναι μεγάλη ενώ η κάλυψη της ανεργίας⁷⁶ αγγίζει μόλις το 13% των ανέργων και η κάλυψη έναντι της μακροχρόνιας ανεργίας είναι πρακτικά ανύπαρκτη. Επίσης, στην Ελλάδα, οι εργαζόμενοι βρίσκονται αντιμέτωποι με τη μεγαλύτερη εργασιακή ανασφάλεια από ό,τι σε άλλες χώρες του ΟΟΣΑ. Επιπλέον, η υπερβολική αύξηση των φόρων και των εισφορών όχι μόνο δεν αύξησε την απασχόληση αλλά αντίθετα οδήγησε σε δραματική αύξηση της αδήλωτης εργασίας και σε πρακτικές εισφοροδιαφυγής.

Η ευελιξία στην αγορά εργασίας ταυτόχρονα με την ασφάλεια των εργαζομένων, μπορεί να συμβάλλουν στην αύξηση της απασχόλησης και ιδιαίτερα στην περίπτωση της Ελλάδας, που αποτελεί μια οικονομία έντασης εργασίας. Ταυτόχρονα, η ευελιξία και ασφάλεια βοηθούν στην αντιμετώπιση της διαρθρωτικής ανεργίας (ανεργία που οφείλεται στις αναντιστοιχίες προσφοράς και ζήτησης). Η διαρθρωτική ανεργία δεν είναι τωρινό φαινόμενο αλλά υπήρχε, πολύ πιο πριν από την έναρξη της κρίσης. Η ανεπάρκεια στην προσφορά δεξιοτήτων και η έλλειψη κινητικότητας του εργατικού δυναμικού συνέτεινε στην αύξηση της. Η ευελιξία της εργασίας συμβάλλει επίσης, στη μείωση των απολύσεων και στην διατήρηση των θέσεων εργασίας. Ταυτόχρονα η κινητικότητα της εργασίας, μειώνει την ανεργία. Είναι σημαντικό,

⁷² ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, Ετήσια έκθεση 2016, Η Ελληνική οικονομία και Απασχόληση, 17 Μαρτίου 2016, σελ.106.

⁷³ ΙΜΕ/ΓΣΕΒΕΕ, Εξαμηνιαίο δελτίο οικονομικού κλίματος μικρομεσαίων επιχειρήσεων, Σταθερή αλλά κρίσιμη η κατάσταση της Ελληνικής οικονομίας, Αθήνα, Μάρτιος 2017.

⁷⁴ ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, Ετήσια έκθεση 2016, Η Ελληνική οικονομία και Απασχόληση, 17 Μαρτίου 2016, σελ.77.

⁷⁵ Βλ. επίσης Παράρτημα 2 της παρούσας έκθεσης.

⁷⁶ Αναφέρεται στο επίδομα ανεργίας.

να απορροφηθεί το αναξιοποίητο εργατικό δυναμικό σε νέους κλάδους πέραν των παραδοσιακών. Διότι μόνο έτσι, μπορούμε να δώσουμε ώθηση στην οικονομική δραστηριότητα σε όρους πραγματικού ΑΕΠ. Η απελευθέρωση στην αγορά των αγαθών και υπηρεσιών, με την ταυτόχρονη ύπαρξη ενός ενιαίου και σταθερού φορολογικού πλαισίου καθώς και την ύπαρξη κινήτρων που συνδέονται και με το ασφαλιστικό σύστημα θα οδηγήσουν στην επίτευξη μακροχρόνιας απασχόλησης και επιπλέον θα προσελκύσουν επενδύσεις.

Είναι σημαντικό, να δοθεί βαρύτητα στην ποιότητα της εκπαίδευσης και των δεξιοτήτων, στην προώθηση των καινοτόμων επιχειρήσεων, στην ένταξη των γυναικών και των μεταναστών στην αγορά εργασίας, καθώς και στην αποτελεσματική οργάνωση θεσμών που προάγουν την εργασιακή ασφάλεια. Η επιμονή στη διατήρηση ενός αντιπαραγωγικού status quo δεν οδηγεί πουθενά. Στόχος, θα πρέπει να είναι η ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς η οποία μπορεί να επιτευχθεί μέσω ενός νέου υποδείγματος οργάνωσης της αγοράς εργασίας που συμβαδίζει με τις ευρωπαϊκές συνθήκες, τις τεχνολογικές εξελίξεις και διασφαλίζει την εργασιακή ασφάλεια.⁷⁷

3.2.1 Η «διαρροή εγκεφάλων» συνεχίζεται και το δημογραφικό πρόβλημα πιέζει

Οι νέοι δοκιμάζονται με τον πιο άσχημο τρόπο, λόγω της επικράτησης μιας συνεχόμενης αβεβαιότητας. **Η αβεβαιότητα αυτή είτε τους ωθεί στην μετανάστευση για την αναζήτηση απασχόλησης είτε τους εγκλωβίζει σε μια κατάσταση αναμονής χωρίς ανταπόκριση.** Το 2015, το 1/3 των νέων 20-34 ετών είναι νέοι εκτός εργασίας, εκπαίδευσης και κατάρτισης. Το ποσοστό των νέων ανέργων εκτός εργασίας, εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Ελλάδα είναι 32,1%, όταν στο Λουξεμβούργο και τη Σουηδία το αντίστοιχο ποσοστό είναι κάτω από 10%.⁷⁸ Επιπλέον, στην Ελλάδα οι νέοι σε ποσοστό άνω του 70% δεν έχουν προηγούμενη εργασιακή εμπειρία. Οι συνέπειες είναι δραματικές.

- Η χώρα είτε χάνει το πλέον παραγωγικό δυναμικό της είτε το παροπλίζει. Χάνει ένα δυναμικό για το οποίο έχει δαπανήσει χρήματα για την εκπαίδευση του.
- Η μακροχρόνια ανεργία έχει σαν αποτέλεσμα την αύξηση των κοινωνικών δαπανών.
- Οι νέοι εγκλωβίζονται σε μια ανενεργή κατάσταση, η οποία σαφώς επηρεάζει και τη μετέπειτα εξέλιξη τους.

Εκτός όμως από τους νέους που παραμένουν εγκλωβισμένοι και αδρανείς στη χώρα, υπάρχουν και εκείνοι οι νέοι οι οποίοι επιλέγουν να εγκαταλείψουν την χώρα προς αναζήτηση εργασίας. Η εκτιμώμενη φυγή ανθρώπινου κεφαλαίου σύμφωνα με τη ΤτΕ είναι 427.000.⁷⁹ **Η Ελλάδα κατέχει την πρωτιά στην εξαγωγή ανθρώπινου δυναμικού, δημιουργώντας σημαντικά έσοδα για τις χώρες υποδοχής και όχι για την ίδια.**⁸⁰ Σύμφωνα με υπολογισμούς του Endeavor, αθροιστικά από το 2008 έως και σήμερα, τα άτομα που εγκαταλείπουν την χώρα παράγουν περισσότερα από € 50 δισ. ΑΕΠ, στις νέες χώρες εγκατάστασης τους. **Η προ-**

⁷⁷ Βλ. ΓΠΚΒ, Τριμηνιαία Έκθεση: Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2016.

⁷⁸ Βλ. statistics on young people neither in employment nor in education or training, eu.europa.eu.

⁷⁹ Σοφία Λαζαρέτου, Φυγή ανθρώπινου κεφαλαίου: η σύγχρονη τάση μετανάστευσης των Ελλήνων στα χρόνια της κρίσης., 43^ο τεύχος του οικονομικού δελτίου της ΤτΕ, 27/7/2016.

⁸⁰ Έρευνα Endeavor Greece: Το ανθρώπινο δυναμικό είναι το #1 εξαγόμενο “προϊόν” της Ελλάδας, 19/7/2016, <http://endeavor.org.gr>.

σέλκυση τους αποτελεί δύσκολο εγχείρημα και το πιο ανησυχητικό είναι ότι όσο οι προοπτικές ανάπτυξης εξασθενούν τόσο θα απομακρύνεται η ιδέα της επιστροφής, χάνοντας και τις επόμενες μελλοντικές γενεές!

Από την άλλη πλευρά η δημογραφική πυραμίδα της Ελλάδας αποκτά πλέον **τη μορφή διαμαντιού**, όπου η βάση που περιλαμβάνει τους νέους στενεύει, ενώ η κορυφή που βρίσκονται οι ηλικιωμένοι αυξάνεται ταχύτατα. Συνεπώς, η δημογραφική γήρανση, οφείλεται στη γήρανση από την κορυφή (δηλαδή λόγω της επιμήκυνσης της ζωής και της μείωσης της θνησιμότητας) καθώς και στη μείωση της γεννητικότητας. **Επίσης, η μετανάστευση για εύρεση εργασίας συρρίκνωσε τις παραγωγικές και αναπαραγωγικές ηλικίες.** Άμεση απόρροια των παραπάνω, είναι η συνεχής αύξηση των οικονομικών βαρών που αφορούν τους ηλικιωμένους. Τα επόμενα χρόνια η αναλογία γεννήσεων-θανάτων θα είναι αρνητική. Το 2030, 1 στους 3 θα είναι 60 χρονών, ενώ μέχρι το 2025 ο πληθυσμός θα υπολείπεται κατά περίπου 400.000 αυτού του 2015.⁸¹ Επιπλέον, σύμφωνα και με έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, έως το 2060 ο πληθυσμός της Ελλάδας από 11 εκατ. το 2013, θα αγγίξει τα € 8,6 εκατ.⁸²

Σύμφωνα με την ετήσια έκθεση της Help age International, η Ελλάδα είναι η χειρότερη χώρα⁸³ για την Τρίτη ηλικία, κυρίως λόγω του χαμηλού αισθήματος ασφάλειας άλλα και του χαμηλού ποσοστού απασχόλησης για τους ηλικιωμένους. Η γενιά των Babyboomers σύντομα θα βγει στη σύνταξη και αυτό θα οδηγήσει σε ασφυκτική πίεση του ασφαλιστικού, δεδομένου και του υψηλού επιπέδου χρέους της χώρας. Οι νέοι, που θα παραμείνουν στη χώρα και κάποια στιγμή θα μπουν στην αγορά εργασίας, θα επωμιστούν το βάρος των συντάξεων και των κοινωνικών δαπανών.

Σε μια κοινωνία που συνεχώς γηράσκει, αν θέλουμε να αναφερόμαστε σε εργασία και ανάπτυξη, θα πρέπει να δώσουμε βαρύτητα στις δεξιότητες. Η σύνδεση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας είναι επιτακτική. Η ανάπτυξη ενός μοντέλου, διάγνωσης των αναγκών της αγοράς εργασίας, ενίσχυσης των πληροφοριών που την αφορούν καθώς και παρακολούθησης των αλλαγών στον πεδίο των δεξιοτήτων, θα έχει πολλαπλασιαστικά οφέλη. Η ενίσχυση της μάθησης θα πρέπει να καλύπτει όλο τον εργασιακό βίο και να αρχίσει να περιλαμβάνει πλέον και τα λεγόμενα «soft skills».⁸⁴ Δεν αρκούν οι πανεπιστημιακοί τίτλοι αλλά χρειάζονται και οι δεξιότητες. Από την άλλη πλευρά, θα ήταν χρήσιμη, η συμμετοχή και των κοινωνικών εταίρων στο σχεδιασμό και παρακολούθηση διαφόρων προγραμμάτων κατάρτισης.⁸⁵

Η δημιουργία ενός παρατηρητήριου παρακολούθησης διεθνών πρακτικών, θα συνέβαλε σημαντικά. Για παράδειγμα, η Γαλλία εφαρμόζει πολιτικές απασχόλησης για την μετάβαση στην πράσινη οικονομία. Στην Τουρκία, υλοποιούνται προγράμματα μαθητείας σε θέσεις που υπάρχει έλλειψη προσωπικού. Στην Αυστραλία, γίνεται συστηματικά η προώθηση καλών πρακτικών για την απασχόληση ενώ ταυτόχρονα έχουν αναπτύξει ένα «οικοσύστημα δεξιοτήτων» (προώθηση καινοτομίας, δημιουργία μονοπατιών καριέρας, έλεγχοι δεξιοτήτων και

⁸¹ Βλ., Έτοιμη να εκραγεί η δημογραφική βόμβα, 19.9.2015., <http://www.kathimerini.gr>.

⁸² European Commission, The 2015 Ageing Report, Economic and budgetary projections for the EU28 Member States (2013-2060), European Economy 3/2015.

⁸³ Η Ελλάδα βρίσκεται στην 79 θέση μεταξύ 94 χωρών.

⁸⁴ Η έννοια «soft skills», αναφέρεται στη συναισθηματική νοημοσύνη(emotional intelligence).

⁸⁵ Συνεργασία Υπουργείων, δημιουργία working groups, advisory groups και skills councils.

προώθηση εκπαίδευσης για την κάλυψη κενών στις δεξιότητες).⁸⁶ Στη Σουηδία, λειτουργούν συμβούλια για την ασφάλεια της εργασίας. Τέλος, στη Σιγκαπούρη, παρέχεται οικονομική ενίσχυση για την εύρεση εργασίας και την ευέλικτη απασχόληση ενώ παράλληλα αναπτύσσονται νέες πρακτικές διοίκησης. Τέλος, το Ισραήλ φημίζεται για την αγροτική οικονομία και την κουλτούρα των startups.⁸⁷

Η μελέτη των παραπάνω πρακτικών μπορούν να συνδράμουν στη δημιουργία ενός αναπτυξιακού μοντέλου. Η υλοποίηση των μεταρρυθμίσεων, ο περιορισμός της γραφειοκρατίας και η ενίσχυση των επενδύσεων στην εκπαίδευση, την καινοτομία και την έρευνα, μπορεί να δώσουν ώθηση στην απασχόληση. Ωστόσο, οι πολιτικές που αφορούν την απασχόληση θα πρέπει να έχουν μακροπρόθεσμο ορίζοντα⁸⁸ και να φροντίζουν για την αποδοτική κατανομή των λιγοστών πόρων.

3.3 Οι επισκοπήσεις δαπανών (Spending Reviews) προχωρούν

Όπως έχει ήδη αναφερθεί στην προηγούμενη έκθεση του Γραφείου Προϋπολογισμού, το θέμα των επισκοπήσεων των δαπανών ξεκίνησε να υλοποιείται στην Ελλάδα με την απόφαση της σύστασης, συγκρότησης και ορισμού των μελών της Επιτροπής Συντονισμού για την Επισκόπηση των δαπανών.⁸⁹

Στο πιλοτικό πρόγραμμα συμμετέχουν 3 υπουργεία (Υπουργείο Οικονομικών, το Υπουργείο Οικονομίας και Ανάπτυξης και το Υπουργείο Τουρισμού, Πολιτισμού και Αθλητισμού). Με την παροχή της τεχνικής βοήθειας από εξειδικευμένα στελέχη της Ολλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου έχουν προχωρήσει τόσο η τελική αποτύπωση των δυνητικών αποταμιεύσεων όσο και ο τρόπος υλοποίησής τους. Το ΓΠΚΒ θεωρεί χρήσιμη και απαραίτητη την επέκταση του πιλοτικού προγράμματος σε όλο το δημόσιο τομέα με σκοπό την εξεύρεση πόρων που μπορούν να ενισχύσουν διάφορες κοινωνικές.

Στο Υπ. Οικονομίας έχει αποσαφηνιστεί το μέγεθος των αποταμιεύσεων που μπορεί να πραγματοποιηθεί στον προϋπολογισμό του 2017 με την εξαίρεση βέβαια των δαπανών μισθοδοσίας, και γενικότερα των ανελαστικών δαπανών.⁹⁰

Στις προτάσεις του Υπουργείου περιλαμβάνονται εξοικονομήσεις στον προϋπολογισμό του από ταξίδια και πληρωμές για υπηρεσίες και προμήθειες. Όσον αφορά τις εξοικονομήσεις των εποπτευόμενων φορέων του συγκεκριμένου Υπουργείου περιορίζονται και αυτές στις γενικότερες δαπάνες για προμήθειες και υπηρεσίες στους ακόλουθους τομείς δράσης.

Τομέας Επενδύσεων και Ανάπτυξης:

1. Ελληνική Εταιρεία Επενδύσεων & Εξωτερικού Εμπορίου Α.Ε. (Ε.Ε.Ε.Ε.Ε.) τομέας Επενδύσεων.
2. Μονάδα Οργάνωσης της Διαχείρισης Αναπτυξιακών Προγραμμάτων Α.Ε. (Μ.Ο.Δ.).

⁸⁶ Mark Keese, Boosting employability, OECD, από το συνέδριο του American-Hellenic Chamber of commerce, Human capital, Employability, competitiveness: A triple win from working, 7 Μαρτίου 2017, Αθήνα.

⁸⁷ Επιχειρείται συνεργασία στο πλαίσιο του επιχειρησιακού προγράμματος, «Ανταγωνιστικότητα-Επιχειρηματικότητα-Καινοτομία», ΕΣΠΑ 2014-2020.

⁸⁸ Σε ότι αφορά τους ανέργους, χρειάζεται συστηματική παρακολούθηση της πορείας τους και δημιουργία εκείνων των προϋποθέσεων που οδηγούν σε σταθερή απασχόληση και όχι σε απασχόληση ανά διαστήματα.

⁸⁹ Απόφαση 2/61561/0004/25.7.2016 του Γενικού Γραμματέα Δημοσιονομικής Πολιτικής Φραγκίσκου Κουτεντάκη.

⁹⁰ Υπ. Οικονομίας και Ανάπτυξης, Επισκόπηση δαπανών Υπουργείου Οικονομίας και Ανάπτυξης, Συνολική μείωση δαπανών έτους 2018 Υπουργείου και φορέων.

Τομέας Εμπορίου – Καταναλωτή:

1. Επιτροπή Ανταγωνισμού Ανεξάρτητη Διοικητική Αρχή.
2. Ενιαία Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Συμβάσεων (Ε.Α.Α.ΔΗ.Σ.Υ.).
3. Ελληνική Εταιρεία Επενδύσεων και Εξωτερικού Εμπορίου Α.Ε. (Ε.Ε.Ε.Ε.Ε.) τομέας Εξωτερικού Εμπορίου.

Τομέας Βιομηχανίας

1. Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης Α.Ε. (Ε.Τ.Ε.Α.Ν.).
2. Ανώνυμη Εταιρεία Βιομηχανικής Έρευνας, Τεχνολογικής Ανάπτυξης και Εργαστηριακών Δοκιμών, Πιστοποίησης και Ποιότητας (Ε.Β.Ε.Τ.Α.Μ. Α.Ε.).
3. Οργανισμός Βιομηχανικής Ιδιοκτησίας (Ο.Β.Ι.).
4. Εθνικό Σύστημα Υποδομών Ποιότητας (Ε.Σ.Υ.Π.).

Ο στόχος των εξοικονομήσεων στους συγκεκριμένους φορείς μπορεί να κυμαίνεται κατά μέσο όρο 10% και μόνο στις ελαστικές δαπάνες ανάλογα με τις δυνατότητες ευελιξίας (καταστατικές και μη) και αναθεώρησης των πολιτικών στη διαχείριση της μηνιαίας και ετήσιας διαχείρισης της λειτουργίας και οργάνωσης των ανωτέρω νομικών προσώπων. Ενώ έχουμε δεχτεί ότι δεν υπάρχει ένα ενιαίο μοντέλο για τις επισκοπήσεις δαπανών,⁹¹ εφόσον η κάθε χώρα έχει τα δικά της χαρακτηριστικά σε περιβάλλον οργάνωσης κράτους, χρηματοδότησης της οικονομίας και σε δημοσιονομικό επίπεδο, το αντίστοιχο ισχύει και για κάθε έναν φορέα του ελληνικού πιλοτικού προγράμματος που καλείται να πραγματοποιήσει συγκεκριμένες εξοικονομήσεις δαπανών από τον προϋπολογισμό του ανάλογα με τη νομική του φύση, την οργανωτική του δομή, το σκοπό και του έργο που καλείται να προσφέρει.

Αξίζει να αναφερθεί, ότι ενώ έχουν ήδη γίνει αρκετές περικοπές από την εφαρμογή των μνημονίων στη χώρα μας και έχει συμπιεστεί το δημοσιονομικό κόστος των δημόσιων φορέων, η εμπέδωση της αρχής της «οικονομικής συνείδησης» δημιουργεί νέες προοπτικές για αλλαγή της διοικητικής κουλτούρας, καθημερινής λειτουργικότητας και αξιοποίησης νέων εργαλείων στη δημοσιονομική διαχείριση και αξιοποίηση οικονομικών και ανθρώπινων πόρων.

Στο Υπουργείο Οικονομικών που είναι το δεύτερο Υπουργείο που συμμετέχει στο πιλοτικό πρόγραμμα έχει ολοκληρωθεί η αποστολή των οικονομικών δεδομένων στο Γενικό Λογιστήριο του Κράτους όσων φορέων ανταποκρίθηκαν στο «κάλεσμα» για εξοικονομήσεις. Οι φορείς που δεν ανταποκρίθηκαν στην αποστολή συγκεκριμένων στοιχείων εξοικονομήσεων αναμένεται πολύ σύντομα να ολοκληρώσουν τη διαδικασία αξιολόγησης και επεξεργασίας των δημοσιονομικών δεδομένων και των διοικητικών λειτουργιών. Το ίδιο ισχύει και για το Υπουργείο Τουρισμού, Πολιτισμού και Αθλητισμού, το οποίο μετά από μια συστηματική έρευνα κατάφερε να συλλέξει πλούσιο υλικό των δραστηριοτήτων των φορέων που εποπτεύει και επιχορηγεί αλλά και των στοιχείων του προϋπολογισμού του υπουργείου, που είναι η βασική αιτία καθυστέρησης της αποστολής των στοιχείων.

Μετά την ολοκλήρωση αυτής της διαδικασίας το «steering committee» του πιλοτικού προγράμματος θα οριστικοποιήσει τις προτάσεις του προς την πολιτική ηγεσία για την λήψη των τελικών αποφάσεων.

⁹¹ European Economy, Economic Papers 525/July 2014, "Public Spending Reviews: design, conduct, implementation", Caroline Vandierendonck, p.5, Brussels 2014.

3.4 Ο νόμος για τον εξωδικαστικό μηχανισμό οφειλών επιχειρήσεων

Η οικονομική κρίση δημιούργησε τεράστια προβλήματα εκτός άλλων και στις εγχώριες τράπεζες όπου το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων εκτινάχτηκε στο πρωτοφανές επίπεδο των € 74 δισ. ή με βάση τον ευρύτερο ορισμό των NPEs στα € 100 δισ. δηλ. το 50% του συνολικού χαρτοφυλακίου των δανείων.⁹² Οι μέχρι πρότινος νομοθετικές πρωτοβουλίες δηλ. ο Πτωχευτικός Κώδικας και οι διατάξεις του ν.4446/2016, δεν απέδωσαν σημαντικά οφέλη σε οφειλότες, πιστωτές και δημόσιο.

Η νέα νομοθετική πρωτοβουλία⁹³ που εδώ και αρκετό χρόνο έπρεπε να είχε ολοκληρωθεί, στοχεύει στη διάσωση των βιώσιμων επιχειρήσεων και στη μείωση των κόκκινων δανείων των εγχώριων τραπεζών βάσει των στόχων που τους έχουν τεθεί. Βασικά χαρακτηριστικά της νομοθετικής πρωτοβουλίας είναι:

- Ρύθμιση οφειλών από το στάδιο της υποβολής της αίτησης έως και τη δικαστική επικύρωση της συμφωνίας από το αρμόδιο δικαστήριο.
- Αίτηση υπαγωγής για όλες τις επιχειρήσεις ανεξαρτήτου μεγέθους, εταιρικού τύπου, ή ύψους κύκλου εργασιών με οφειλές μέχρι τις 31/12/2016.
- Ρύθμιση για τις επιχειρήσεις που έχουν οφειλές από 20.000 € και άνω.
- Ορισμός καταληκτικής ημερομηνίας (31/12/2018), για την υποβολή της αίτησης.
- Δημιουργία ηλεκτρονικής πλατφόρμας στην Ειδική Γραμματεία Ιδιωτικού Χρέους για την αποκλειστική ηλεκτρονική διεξαγωγή και ολοκλήρωση της διαδικασίας.
- Διορισμός ενός προσώπου ως ανεξάρτητου διαπραγματευτή με πολύ μικρό κόστος και αξιοποίηση του μητρώου διαμεσολαβητών.
- Εκκίνηση της διαδικασίας του εξωδικαστικού μηχανισμού με εκδήλωση ενδιαφέροντος από πιστωτές που εκπροσωπούν το 50% των απαιτήσεων.
- Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων αναστέλλεται κάθε λήψη μέτρου ατομικής και συλλογικής αναγκαστικής εκτέλεσης κατά της περιουσίας του οφειλέτη.
- Συμμετοχή του δημοσίου στο μηχανισμό με λύσεις προσαρμοσμένες στις ανάγκες της επιχείρησης. Διαχωρισμός των οφειλών στην εφορία από τα ασφαλιστικά ταμεία, με το αντίστοιχο ποσοστό συμμετοχής στη διαδικασία.
- Προστασία των μικρών πιστωτών.

Στο προτεινόμενο νομοθετικό πλαίσιο η Ελληνική Ένωση Τραπεζών (ΕΕΤ) συμφωνεί με την εξωδικαστική διαδικασία, όμως διατυπώνει και παρατηρήσεις/ επιφυλάξεις.⁹⁴ Οι επιφυλάξεις των τραπεζών μεταξύ άλλων εστιάζονται κατά αρχήν στην αύξηση του κατώτατου ορίου οφειλής και προτείνουν τις 50.000 € και άνω, διότι πιστεύουν ότι από αυτό το ποσό το διαχειριστικό όφελος για το κράτος και τις τράπεζες είναι πιο διαχειρίσιμο και δεν προκαλεί επιπλέον κόστος στις τράπεζες ενώ ταυτόχρονα μειώνει και το χρονικό πλαίσιο ολοκλήρωσης των διαδικασιών. Για το περιεχόμενο των οφειλών πιστεύουν ότι θα πρέπει να προέρχεται αποκλειστικά από εμπορικές/επιχειρηματικές οφειλές και όχι οφειλές από άλλη αιτία. Αντίθετα το Υπουργείο Οικονομίας πιστεύει ότι με το όριο των 20.000 € θα εισπράξει και το

⁹² Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Υπόμνημα προς την αρμόδια επιτροπή της Βουλής.

⁹³ Σχέδιο Νόμου Υπουργείου Οικονομίας και Ανάπτυξης στη Διαρκή Επιτροπή Παραγωγής και Εμπορίου της Βουλής, «Εξωδικαστικός μηχανισμός ρύθμισης οφειλών επιχειρήσεων», 07/04/2017.

⁹⁴ Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Υπόμνημα προς την αρμόδια επιτροπή της Βουλής.

δημόσιο ένα μεγάλο μέρος από οφειλές προς εφορία, ασφαλιστικά ταμεία και μικρούς πιστωτές. Ένα άλλο πρόβλημα το οποίο επισημαίνει η ΕΕΤ αφορά τη δικαιοδοσία του δικαστηρίου που θα είναι αρμόδιο για τον εξωδικαστικό μηχανισμό, το Πολυμελές Πρωτοδικείο, καθώς εκ νόμου είναι αρμόδιο για υποθέσεις άνω των 250.000 €. Με το μέτρο αυτό δημιουργείται επίσης επιβάρυνση του φόρτου εργασίας των δικαστηρίων και πιθανώς επιμήκυνση των δικαστικών αποφάσεων αφού οι πολλές δικάσιμες υποθέσεις για την εφαρμογή του ν.3869/2010 έχουν προσδιοριστεί για το 2032.

Επιπλέον, ένα σημαντικό στοιχείο του προτεινόμενου νομοσχεδίου είναι ότι δικαίωμα ένταξης στη ρύθμιση του εξωδικαστικού συμβιβασμού έχουν οι επιχειρήσεις που έχουν καθαρό αποτέλεσμα προ φόρων, τόκων και αποσβέσεων στις τελευταίες τρεις (3) χρήσεις και σε περίπτωση τήρησης διπλογραφικού συστήματος θετική καθαρή θέση. Αυτό ίσως δημιουργήσει αποκλεισμό της πλειοψηφίας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, που ενώ θα θέλουν να μπουν στο μηχανισμό δεν θα μπορούν,⁹⁵ ενώ στο νόμο δεν λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαιτερότητες των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και ο «δείκτης μεικτού κέρδους» δεν ενδείκνυται ως ασφαλές κριτήριο για την ένταξη στη ρύθμιση.

⁹⁵ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΜΠΟΡΙΟΥ & ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΕΣΣΕ, Υπόμνημα παρατηρήσεων ΕΣΣΕ προς Έλληνες Βουλευτές, 30/3/2017.

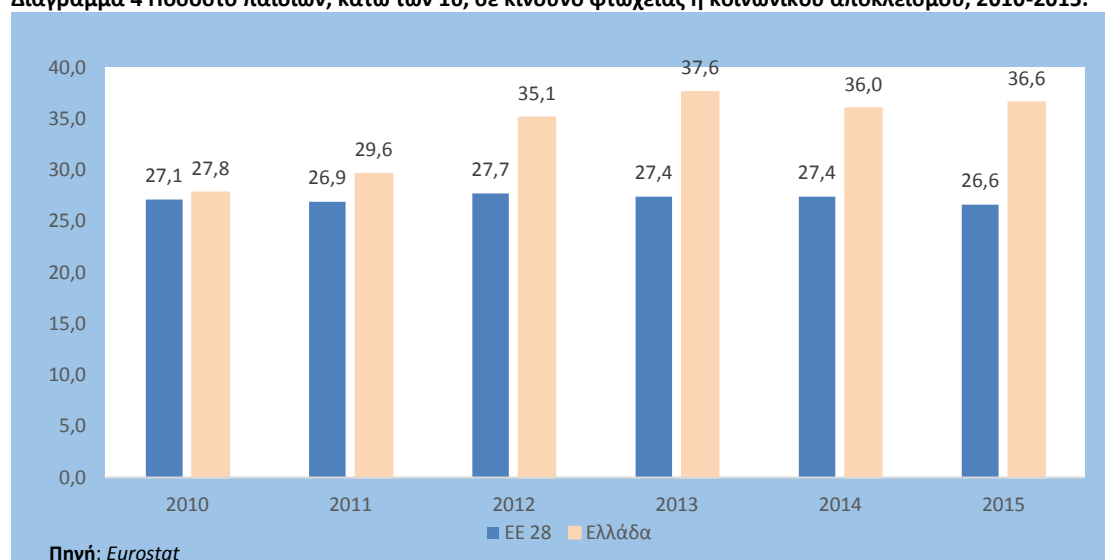
4 Η φτώχεια και οι οικονομικές ανισότητες εντείνονται στην περίοδο της κρίσης

4.1 Οι Έλληνες φτωχοποιούνται

Κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, η μείωση των εισοδημάτων επηρέασε δυσμενώς τη φτώχεια. Μάλιστα, στη διάρκεια των τελευταίων επτά ετών, έγινε πιο «βαθιά» και παρουσιάζει διαφορετικά χαρακτηριστικά.

Η Ελλάδα, σημειώνει το υψηλότερο ποσοστό του πληθυσμού που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας⁹⁶ και κοινωνικού αποκλεισμού στην ΕΕ. Το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 35,7% (3.828.500 άτομα) του πληθυσμού και ο κίνδυνος είναι υψηλότερος για την ηλικιακή κατηγορία 18-64 ετών, σε ποσοστό 37,4% για τους Έλληνες και 64,3% για τους αλλοδαπούς.⁹⁷ Επίσης, η παιδική φτώχεια,⁹⁸ σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat το 2015 διαμορφώνεται 36,6% όταν το αντίστοιχο ποσοστό στην ΕΕ 28 είναι 26,6% (Διάγραμμα 4). Η παιδική φτώχεια εξαρτάται κατά κύριο λόγο από την κατάσταση απασχόλησης των γονέων, τη σύνθεση του νοικοκυριού που ζουν αλλά και από την αποτελεσματικότητα της κρατικής παρέμβασης.

Διάγραμμα 4 Ποσοστό παιδιών, κάτω των 16, σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, 2010-2015.



Σημαντική αύξηση της φτώχειας, παρουσίασε η κατηγορία των αυτοαπασχολούμενων γυναικών (11,0%), οι μονογονεϊκές οικογένειες (32,2%) και τα νοικοκυριά με έναν ενήλικα κάτω των 65 ετών (27,8%).⁹⁹ Η ηλικιακή κατηγορία των συνταξιούχων σημείωσε μείωση 2,2 ποσο-

⁹⁶ Ως κίνδυνος φτώχειας, ορίζεται το ποσοστό των ατόμων που διαβιώνουν σε νοικοκυριά, των οποίων το συνολικό ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα είναι χαμηλότερο του 60% του εθνικού ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος.

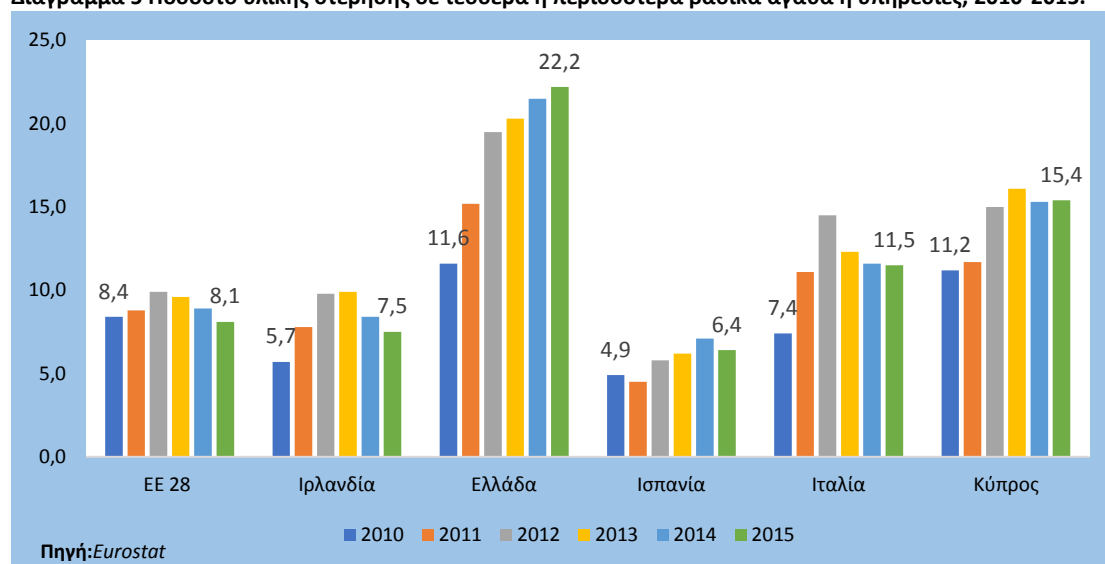
⁹⁷ ΕΛΣΤΑΤ, Δελτίο Τύπου, Κίνδυνος φτώχειας, Έρευνα εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών 2015 (περίοδος αναφοράς εισοδήματος 2014), Πειραιάς 23/6/2016.

⁹⁸ 16 ετών και κάτω.

⁹⁹ ΕΛΣΤΑΤ, Δελτίο Τύπου, Κίνδυνος φτώχειας, Έρευνα εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών 2015 (περίοδος αναφοράς εισοδήματος 2014), Πειραιάς 23/6/2016.

στιαίες μονάδες, το διάστημα 2010-2015, συμβάλλοντας στη συγκράτηση του συνολικού ποσοστού φτώχειας.¹⁰⁰ Το υψηλό ποσοστό φτώχειας, οφείλεται κατά κύριο λόγο στο ότι ένα διαρκώς αυξανόμενο ποσοστό του πληθυσμού, έρχεται αντιμέτωπο με υλικές στερήσεις.¹⁰¹ **Το ποσοστό υλικής στέρησης αυξάνεται συνεχώς από το 2010 μέχρι το 2015 που υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία. Ειδικότερα, το 2015 ήταν 22,2% από 11,1% το 2010 και μάλιστα είναι σημαντικά υψηλότερο σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες που βρέθηκαν σε πρόγραμμα δημοσιονομικής λιτότητας (Διάγραμμα 5).**

Διάγραμμα 5 Ποσοστό υλικής στέρησης σε τέσσερα ή περισσότερα βασικά αγαθά ή υπηρεσίες, 2010-2015.



Η επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης οφείλεται στην μείωση των εισοδημάτων, στην αύξηση της φορολογίας και στην χαμηλή ένταση εργασίας ως απόρροια των ευέλικτων μορφών εργασίας. Ο κίνδυνος φτώχειας για τους εργαζόμενους με μερική απασχόληση ανέρχεται σε 28,2%.¹⁰² Εξαιτίας του υψηλού επιπέδου ανεργίας και ιδιαίτερα της μακροχρόνιας ανεργίας καθώς και της ενίσχυσης των άτυπων μορφών εργασίας, αυξάνεται το ρίσκο της υλικής αποστέρησης και ενισχύεται το φαινόμενο των εργαζόμενων φτωχών.¹⁰³

Από το 2012 και έπειτα, όλο και μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού, έχει μικρότερο εισόδημα από το 60% του διάμεσου εισοδήματος των φτωχών.¹⁰⁴ Ο δείκτης **απόλυτης φτώχειας**¹⁰⁵ από 18,9% το 2009 διαμορφώθηκε στο 48,0% το 2014, συνεπώς το 48% των πολιτών ζουν κάτω από το όριο της απόλυτης φτώχειας.¹⁰⁶ Ο δείκτης **χάσματος φτώχειας**, από 24,1% το 2009, το 2014 άγγιξε το 31,3%.¹⁰⁷ **Αυτή η μεταβολή μας δείχνει ότι δε μιλάμε απλά για φτώχεια,**

¹⁰⁰ ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, Ετήσια έκθεση 2016, Η Ελληνική οικονομία και Απασχόληση, 17 Μαρτίου 2016.

¹⁰¹ Αναφέρεται στην αύξηση του πληθυσμού που, λόγω οικονομικών δυσκολιών, στερείται τουλάχιστον βασικών αγαθών και υπηρεσιών.

¹⁰² ΕΛΣΤΑΤ, Δελτίο Τύπου, Κίνδυνος φτώχειας, Έρευνα εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών 2015 (περίοδος αναφοράς εισοδήματος 2014), Πειραιάς 23/6/2016.

¹⁰³ Οι εργαζόμενοι φτωχοί παρόλο που εργάζονται, παραμένουν κάτω από ένα καθορισμένο κατώφλι φτώχειας.

¹⁰⁴ Τάσος Γιαννίτσης, Σταύρος Ζωγραφάκης, Ανισότητες, Φτώχεια, Οικονομικές ανατροπές στα χρόνια της κρίσης, Πόλις, Σεπτέμβριος 2016, σελ.200-215.

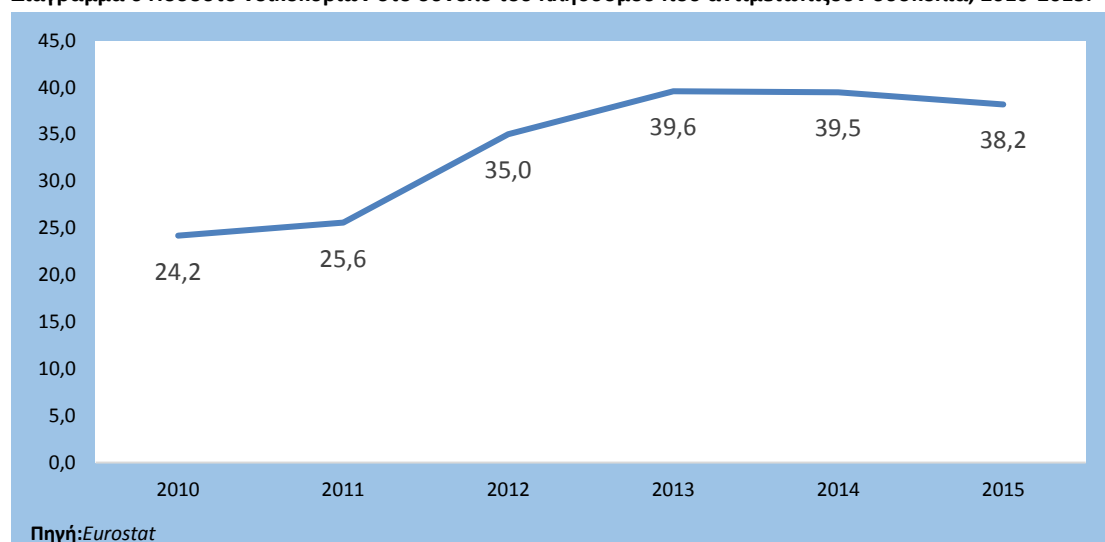
¹⁰⁵ Ο δείκτης απόλυτης φτώχειας ορίζεται ως το ποσοστό των ατόμων των οποίων το εισόδημα συνδέεται με συνθήκες στέρησης βασικών αγαθών και υπηρεσιών.

¹⁰⁶ Με βάση την αγοραστική δύναμη του 2008.

¹⁰⁷ Ο δείκτης χάσματος μετρά το βάθος της φτώχειας.

αλλά μάλλον ότι οδεύουμε προς την φτωχοποίηση του πληθυσμού.¹⁰⁸ Η φτώχεια από το 2012 και μετά οφείλεται κατά κύριο λόγο σε μείωση των εισοδημάτων από μισθούς, τόκους και μερίσματα. Επιπλέον, τα νοικοκυριά δεν αποταμιεύουν, λόγω της μείωσης των εισοδημάτων τους. Το 38,2% του πληθυσμού το 2015 αντιμετωπίζει σοβαρές δυσκολίες (Διάγραμμα 6). Το **κατώφλι φτώχειας** για το 2015 ήταν € 4.512 σε ετήσια βάση ανά άτομο, (έναντι € 7.178) γεγονός που αποδεικνύει ότι και τα μεσαία στρώματα καταρρέουν οικονομικά.¹⁰⁹

Διάγραμμα 6 Ποσοστό νοικοκυριών στο σύνολο του πληθυσμού που αντιμετωπίζουν δυσκολία, 2010-2015.



Η πλειονότητα των νοικοκυριών αδυνατεί να ανταποκριθεί σε έκτακτες ανάγκες ενώ παράλληλα ένα σημαντικό κομμάτι του πληθυσμού (35,9%) χάνει ένα μεγάλο ποσοστό της κινητής και χρηματικής του περιουσίας.¹¹⁰ Στο Διάγραμμα 7, παρατηρούμε ότι το 2015 το **53,4% του συνολικού πληθυσμού αδυνατεί να ανταποκριθεί στην κάλυψη έκτακτων αναγκών**. Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο που αποδεικνύει την ύπαρξη φτώχειας, είναι η μετανάστευση για την εύρεση εργασίας στο εξωτερικό. Το 67,7% των ατόμων που μεταναστεύουν ανήκουν στην ηλικιακή κατηγορία των 18-35.¹¹¹

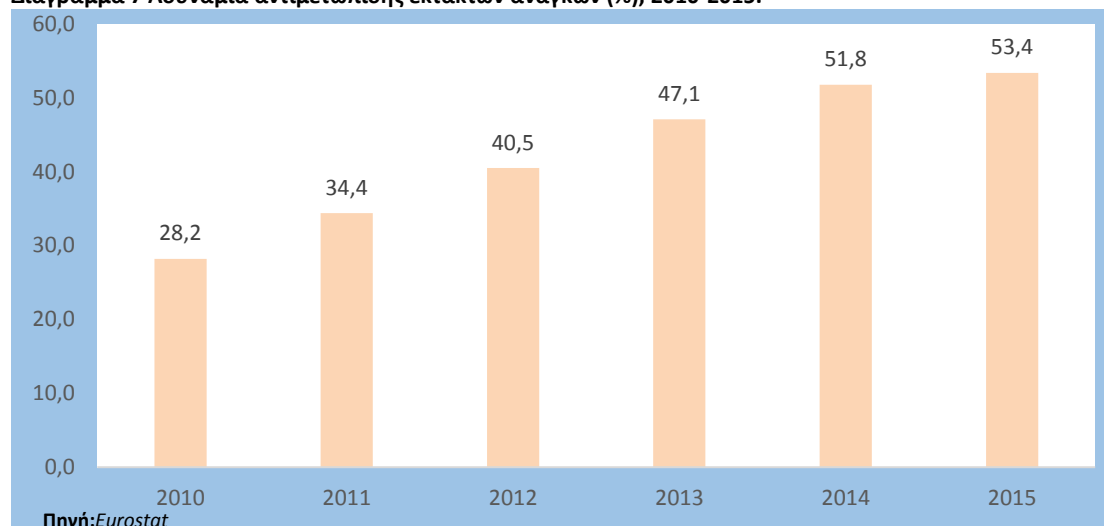
¹⁰⁸ Με τον όρο «Φτωχοποίηση», αναφερόμαστε στην κατάσταση κατά την οποία, το εισόδημα μειώνεται αναλογικά για όλους.

¹⁰⁹ ΕΛΣΤΑΤ, Δελτίο Τύπου, Κίνδυνος φτώχειας, Έρευνα εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών 2015 (περίοδος αναφοράς εισοδήματος 2014), Πειραιάς 23/6/2016.

¹¹⁰ Ένα μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού, είτε μπαίνει σε καθεστώς ρύθμισης, είτε έχει ληξιπρόθεσμες οφειλές είτε έχει υποστεί κατασχέσεις.

¹¹¹ ΙΜΕ/ΓΣΕΒΕΕ, Ετήσια έρευνα: Εισόδημα-Δαπάνες νοικοκυριών, Υπερχρέωση και μειωμένο εισόδημα διαβρώνουν τις καταναλωτικές προοπτικές και την εγχώρια αγορά., Νο 5-2016, Ιανουάριος 2017, <http://www.gsevee.gr>.

Διάγραμμα 7 Αδυναμία αντιμετώπισης έκτακτων αναγκών (%), 2010-2015.



Η **υποχώρηση των μισθών** αύξησε τη φτώχεια. Η πλειονότητα των νοικοκυριών σήμερα έχει τουλάχιστον 1 μέλος, με μισθό λιγότερο από τον κατώτατο μισθό (€ 586). Η μείωση του εισοδήματος οδήγησε και σε μείωση της **καταναλωτικής δαπάνης των νοικοκυριών**. Τα νοικοκυριά δεν διαθέτουν την απαραίτητη ρευστότητα για την αγορά βασικών αγαθών. Η δαπάνη για είδη διατροφής έχει μειωθεί κατά 40,2%.¹¹² Ενδεικτικά, τους πρώτους μήνες του 2017, η ελληνική αγορά γάλακτος και ψωμιού σημείωσε μείωση πωλήσεων κατά 5%-7%.¹¹³ Επίσης, μεγάλο ποσοστό πολιτών αδυνατεί να καλύψει ιατρικές ανάγκες, λόγω της έλλειψης χρημάτων. Από την άλλη πλευρά, η μείωση των δαπανών της κοινωνικής προστασίας λόγω της οικονομικής κρίσης συνέβαλε στην αύξηση της φτώχειας. Η φτώχεια πλήττει κυρίως τα παιδιά¹¹⁴ και την κατηγορία των 18-64 ετών καθώς και τους ανέργους. Οι φορολογικές επιβαρύνσεις, άμεσες και έμμεσες εντείνουν ακόμα περισσότερο τη φτώχεια.

Συνοψίζοντας, οι εκτιμήσεις για τη φτώχεια, μας δίνουν μια υποεκτιμημένη εικόνα της υφιστάμενης πραγματικότητας. Αυτό συμβαίνει, διότι υπάρχουν κοινωνικές ομάδες οι οποίες ζουν σε καταστάσεις ακραίας φτώχειας και δεν περιλαμβάνονται στις εκτιμήσεις των ερευνών. Ειδικά σήμερα, οι πολίτες που βρίσκονται σε κατάσταση ακραίας φτώχειας έχουν αυξηθεί δραματικά, όπως φαίνεται από την αυξημένη ζήτηση των δωρεάν γευμάτων/φαρμάκων από την εκκλησία και τα κοινωνικά παντοπωλεία. Επίσης, ένα άλλο χαρακτηριστικό της σημερινής κρίσης, είναι απότομη αλλαγή οικονομικής κατάστασης των μεσαίων στρωμάτων,¹¹⁵ όπου δεν υπάρχει σαφής εικόνα λόγω του φόβου του κοινωνικού στιγματισμού.

¹¹² Βλ., ΙΜΕ/ΓΣΕΒΕΕ, Εισόδημα-Δαπάνες νοικοκυριών, Δεκέμβριος 2016, <http://www.gsevee.gr>.

¹¹³ Βλ., Δήλωση του Προέδρου του ΣΕΒτ, Ε. Καλούση στην ετήσια γενική συνέλευση 2017, Η Ελληνική βιομηχανία τροφίμων και ποτών: Σήμερα και οι προοπτικές του αύριο.

¹¹⁴ Εξαιτίας της υψηλής ανεργίας και των περικοπών στα εισοδήματα.

¹¹⁵ Τάσος Γιαννίτσης, Σταύρος Ζωγραφάκης, Ανισότητες, Φτώχεια, Οικονομικές ανατροπές στα χρόνια της κρίσης, Πόλις, Σεπτέμβριος 2016, σελ.206.

4.2 Οι εισοδηματικές ανισότητες οξύνονται

Οι οικονομικές ανισότητες έχουν σοβαρή επίδραση στην εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων καθώς αυξάνουν την δυσπιστία της κοινωνίας απέναντι στις μεταρρυθμιστικές πολιτικές. Η ελληνική οικονομία διανύει το 8ο έτος ύφεσης και με το γενικότερο κλίμα αβεβαιότητας να επικρατεί στην οικονομία, οι μεταρρυθμίσεις θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ανασταλτικά στην ύφεση. **Η άνιση κατανομή του βάρους της προσαρμογής υπονομεύει την εμπιστοσύνη των πολιτών στους θεσμούς και στη κοινωνία και εμποδίζει την εφαρμογή της προώθησης της αλλαγής.**

Αξιοποιώντας δεδομένα για τα εισοδήματα της περιόδου 2010-2015, στην ενότητα αυτή αποσκοπούμε να εξετάσουμε την επίδραση της κρίσης στους δείκτες οικονομικών ανισοτήτων καθώς και τα εισοδήματα στην Ελλάδα. Ειδικότερα επιχειρούμε να προσεγγίσουμε ερωτήματα όπως τα εξής: πόσο έχουν μειωθεί τα εισοδήματα κατά τη διάρκεια της κρίσης και ποιοι έχασαν περισσότερο; Έχουν μειωθεί οι ανισότητες; Επιπλέον προκειμένου να αναδείξουμε πως ανταποκρίθηκε το κοινωνικό κράτος στις μεταβολές των εισοδημάτων παρουσιάζουμε ευρήματα που δείχνουν την αποτελεσματικότητα των κοινωνικών δαπανών για επιδόματα στη μείωση των οικονομικών ανισοτήτων στην Ελλάδα καθόλη τη διάρκεια της κρίσης.

Με βάση τα στοιχεία της EU-SILC¹¹⁶ (Eurostat, ΕΛΣΤΑΤ),¹¹⁷ στο σύνολο του πληθυσμού από το 2010 μέχρι το 2013 υπήρξε μείωση εισοδημάτων της τάξης του 33,4%, ενώ τη διετία 2013-2015 αυτά μειώθηκαν επιπλέον 6,7%. Συνολικά την πενταετία της κρίσης το διαθέσιμο κατά κεφαλήν (ισοδύναμο) εισόδημα μειώθηκε κατά 37,9% (Πίνακας 4).

Πίνακας 4 Μεταβολή του διαθέσιμου κατά κεφαλήν ισοδύναμου εισοδήματος κατά τη κρίση, Ελλάδα 2010-2015.

| ΕΛΛΑΔΑ | Εισόδημα (€) | | | (% μεταβολή) | | |
|------------------|--------------|------|------|--------------|---------|---------|
| | 2010 | 2013 | 2015 | 2010-13 | 2013-15 | 2010-15 |
| Κάτω των 65 ετών | 14380 | 9279 | 8688 | -35,5 | -6,4 | -39,6 |
| Άνω των 65 ετών | 12208 | 9398 | 8659 | -23,0 | -7,9 | -29,1 |
| Σύνολο | 13974 | 9303 | 8682 | -33,4 | -6,7 | -37,9 |

Πηγή: EU-SILC, Eurostat

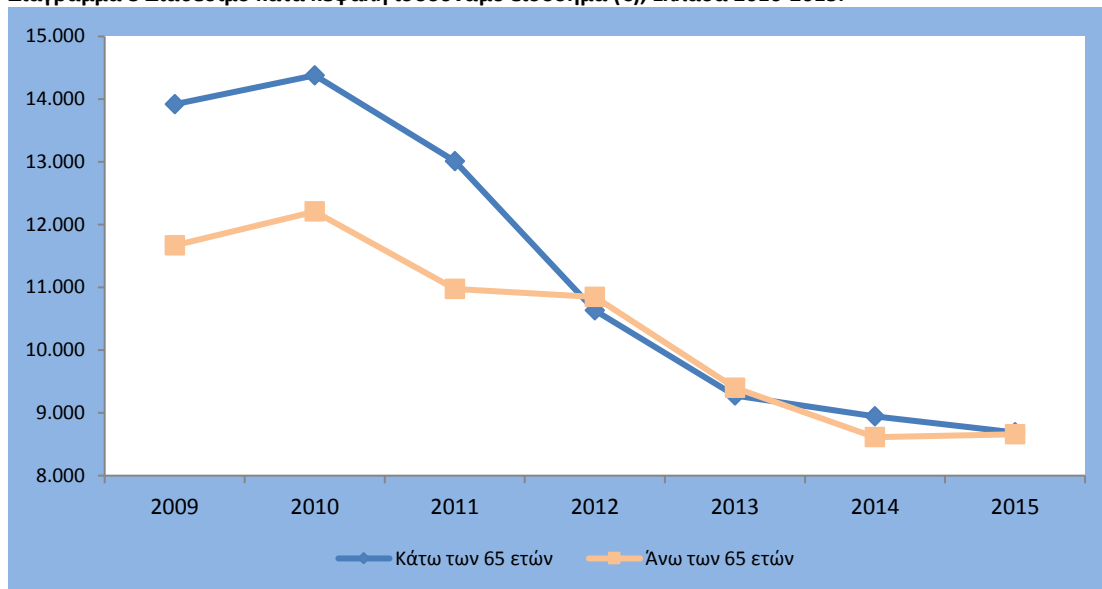
Αντιπροσωπευτική της διαφορετικής επίδρασης της κρίσης στα εισοδήματα των επιμέρους ηλικιακών ομάδων θεωρείται και η εικόνα που αποτυπώνεται στο Διάγραμμα 8. Διακρίνοντας τον πληθυσμό ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά το εισόδημα των ατόμων κάτω των 65 ετών μειώθηκε κατά 39,6% την περίοδο 2010-2015 (από € 14.380 το 2010 σε € 8.688 το 2015), την ίδια στιγμή που το αντίστοιχο των ηλικιωμένων (65+ ετών) ατόμων μειώθηκε λιγότερο από 30% (από € 12.208 το 2010 σε € 8.659 το 2015). **Τα άτομα εργάσιμης ηλικίας, φαίνεται να επλήγησαν περισσότερο από την κρίση (ανεργία) και τα μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής, σε σχέση με τον ηλικιωμένο πληθυσμό.** Ως συνέπεια των αλλαγών αυτών, Διάγραμμα 8 το μέσο εισόδημα του πληθυσμού εργάσιμης ηλικίας (παρότι ήταν κατά

¹¹⁶ European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC).

¹¹⁷ ΕΛΣΤΑΤ, Δελτίο τύπου: Έρευνα εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών, 2015: Οικονομική Ανισότητα.

18% υψηλότερο το 2010 σε σχέση με το εισόδημα των άνω των 65) σχεδόν εξισώθηκε με το αντίστοιχο του ηλικιωμένου πληθυσμού (65+) μετά το 2012.

Διάγραμμα 8 Διαθέσιμο κατά κεφαλή ισοδύναμο εισόδημα (€), Ελλάδα 2010-2015.



Διαχωρίζοντας τον πληθυσμό σε 10 εισοδηματικές ομάδες (όπου η πρώτη ομάδα είναι το φτωχότερο 10% και η δέκατη το πλουσιότερο 10%) παρατηρούμε (Πίνακας 5) ότι σε κάθε δεκατημόριο το εισόδημα που αντιστοιχεί στην εκάστοτε ομάδα βαίνει μειούμενο. Χαρακτηριστικά το ύψος του εισοδήματος για το φτωχότερο 10% (1^ο δεκατημόριο) μειώθηκε από € 5.500 το 2010 σε € 3.000 το 2015, δηλαδή κατά 45,5%. Το εύρος της μείωσης των υπόλοιπων ομάδων κυμαίνεται από 34,8% (για το 9^ο δεκατημόριο) έως 38,8% (π.χ. για το 2^ο και 3^ο δεκατημόριο).¹¹⁸ Παρατηρώντας οριζόντια τα δεκατημόρια η μείωση εισοδήματος για όλες τις εισοδηματικές ομάδες, σημαίνει ότι διαχρονικά έχουμε μετατόπιση ολόκληρης της κατανομής εισοδήματος.

Πίνακας 5 Κατανομή του διαθέσιμου κατά κεφαλή ισοδύναμου εισοδήματος (€) σε δεκατημόρια κατά την κρίση, Ελλάδα 2010-2015.

| ΕΛΛΑΔΑ | 2010 | 2011 | 2012 | 2013 | 2014 | 2015 | 2010-13 |
|--------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|---------|
| Δεκατημόρια | | | | | | | |
| 1 ^ο | 5500 | 4762 | 3679 | 3172 | 3000 | 3000 | -45,5% |
| 2 ^ο | 7148 | 6368 | 5293 | 4667 | 4357 | 4370 | -38,9% |
| 3 ^ο | 8853 | 7886 | 6595 | 5695 | 5490 | 5452 | -38,4% |
| 4 ^ο | 10333 | 9240 | 8000 | 6870 | 6428 | 6457 | -37,5% |
| 5 ^ο | 11963 | 10985 | 9513 | 8371 | 7680 | 7520 | -37,1% |
| 6 ^ο | 13908 | 12750 | 10835 | 9350 | 8793 | 8633 | -37,9% |
| 7 ^ο | 15822 | 14600 | 12399 | 10735 | 10147 | 10070 | -36,4% |
| 8 ^ο | 18602 | 17203 | 14647 | 12693 | 12171 | 11875 | -36,2% |
| 9 ^ο | 23333 | 21646 | 18057 | 15840 | 15512 | 15212 | -34,8% |
| 10 ^ο | : | : | : | : | : | : | |
| 99% ποσοσι- μόριο | 52619 | 44567 | 41620 | 32613 | 32633 | 29327 | -44,3% |
| Πηγή: EU-SILC, Eurostat | | | | | | | |

¹¹⁸ Στον πίνακα 5, παρατηρούμε επιπλέον ότι το ύψος του εισοδήματος για το 99% του (πιο φτωχού) πληθυσμού μειώθηκε περίπου 44% (από € 52.619 το 2010 σε € 29.327 το 2015).

Δεδομένης της διαχρονικής μείωσης των εισοδημάτων για όλες τις κατηγορίες εισοδημάτων, υπάρχει πραγματική μεταβολή στα μερίδια της κάθε μιας (Πίνακας 6). Για να απαντήσουμε στα παραπάνω ερωτήματα παρουσιάζονται εκτιμήσεις για το μερίδιο του εισοδήματος που αντιστοιχεί σε κάθε εισοδηματική ομάδα (δεκατημόριο) για τη περίοδο 2010-2015 (Πίνακας 6). Από τα δεδομένα του Πίνακας 6 παρατηρούμε ότι δεν υπάρχει ιδιαίτερη μεταβολή στα μερίδια της κάθε ομάδας χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει ότι είναι και απολύτως σταθερά. Ιδιαίτερη μεταβολή παρατηρείται στο φτωχότερο 10% του πληθυσμού, όπου από το 2,6% το 2010 μειώνεται το μερίδιο του στο 1,9% το 2015. Συγκεκριμένα το μεγαλύτερο μέρος της μείωσης έγινε τη περίοδο 2010-2012 όπου από το 2,6% έπεσε στο 1,8%. Σύμφωνα με την έκθεση του διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος για το 2015, στη μελέτη για την αναδιανεμητική επίδραση των δημοσιονομικών μέτρων στην Ελλάδα τη περίοδο 2010-2015, τα μέτρα με τη μεγαλύτερη συμβολή στην μείωση του εισοδήματος για το 2010 εστιάζονται κυρίως στις περικοπές των συντάξεων (κατάργηση 13^{ης} και 14^{ης} σύνταξης) και στα μέτρα της άμεσης φορολογίας. Τα τελευταία αποτέλεσαν σημαντικό παράγοντα μείωσης του εισοδήματος και για το 2011 (ΕΕΤΗΔΕ, τέλος επιτηδεύματος, εισφορά αλληλεγγύης κτλ.) σε συνδυασμό με την αύξηση των εισφορών για ανεργία το οποίο έπληξε κυρίως τα χαμηλότερα στρώματα των αυτοαπασχολούμενων. Σύμφωνα με την ίδια έκθεση, το 2012 τη μεγαλύτερη συμβολή είχαν οι αυξήσεις στη φορολογία εισοδήματος και η μείωση στο εισόδημα από επιδόματα (μείωση τακτικού επιδόματος ανεργίας κατά 22%).¹¹⁹

Στις υπόλοιπες εισοδηματικές ομάδες δεν παρατηρείται ιδιαίτερη μεταβολή στα μερίδια. Παρόλα αυτά όσο πάμε σε ανώτερο δεκατημόριο αντιστοιχεί υψηλότερο επίπεδο εισοδήματος. Για παράδειγμα στο 5^ο δεκατημόριο αντιστοιχεί το 8% του εισοδήματος ενώ στο 10^ο αντιστοιχεί στο 25%. Πάρα ταύτα διαχρονικά τα μερίδια τους δεν μεταβλήθηκαν (έχασαν αναλογικά το ίδιο).

Πίνακας 6 Μερίδια του διαθέσιμου κατά κεφαλή ισοδύναμου εισοδήματος σε δεκατημόρια κατά τη κρίση, Ελλάδα 2010-2015.

| ΕΛΛΑΔΑ | 2010 | 2011 | 2012 | 2013 | 2014 | 2015 |
|--------------------|------|------|------|------|------|------|
| Δεκατημόρια | | | | | | |
| 1 ^ο | 2,6 | 2,3 | 1,8 | 2,0 | 2,2 | 1,9 |
| 2 ^ο | 4,6 | 4,4 | 4,3 | 4,2 | 4,2 | 4,3 |
| 3 ^ο | 5,7 | 5,6 | 5,6 | 5,6 | 5,6 | 5,7 |
| 4 ^ο | 6,9 | 6,7 | 6,8 | 6,7 | 6,7 | 6,9 |
| 5 ^ο | 7,9 | 7,9 | 8,2 | 8,1 | 7,9 | 8,0 |
| 6 ^ο | 9,2 | 9,3 | 9,5 | 9,5 | 9,3 | 9,3 |
| 7 ^ο | 10,6 | 10,8 | 10,7 | 10,8 | 10,6 | 10,7 |
| 8 ^ο | 12,1 | 12,5 | 12,7 | 12,6 | 12,4 | 12,5 |
| 9 ^ο | 14,9 | 15,1 | 15,3 | 15,1 | 15,4 | 15,4 |
| 10 ^ο | 25,4 | 25,1 | 25,1 | 25,4 | 25,6 | 25,3 |

Πηγή: EU-SILC, Eurostat

¹¹⁹ Τράπεζα της Ελλάδος, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2015, Πλαίσιο VI.3. Οι αναδιανεμητικές επιδράσεις των δημοσιονομικών μέτρων στην Ελλάδα κατά τη περίοδο 2010-2015, Φεβρουάριος 2016.

Ένας διαφορετικός τρόπος εξέτασης της μεταβολής των ανισοτήτων είναι ο δείκτης ανισοκατανομής Gini (Πίνακας 7).¹²⁰ Ο δείκτης παίρνει τιμές μεταξύ του 0 (ή 0%) (πλήρης εισοδηματική ισότητα) και του 1 (ή 100%) (πλήρης εισοδηματική ανισότητα). **Η εικόνα του Gini δηλώνει σχετικά μικρή αύξηση της ανισότητας (από 32,9% το 2010 σε 34,2% το 2015) η οποία συντελέστηκε κυρίως το 2010-2012.** Παρατηρούμε ότι υπάρχει μια σχετική αύξηση η οποία πιθανόν οφείλεται στο ότι το μερίδιο της χαμηλότερης ομάδας μειώνεται πιο πολύ συγκριτικά με αυτά των υψηλότερων εισοδηματικών ομάδων. Αντίστοιχα, στην ΕΕ των 28 οι ανισότητες είναι σχετικά σταθερές, αφού ο δείκτης από 30,5% το 2010 είναι 31% το 2015.

Πίνακας 7 Δείκτης Ανισοκατανομής του ισοδύναμου εισοδήματος GINI.

| | 2010 | 2011 | 2012 | 2013 | 2014 | 2015 |
|---------------|------|------|------|------|------|------|
| ΕΛΛΑΔΑ | 32,9 | 33,5 | 34,3 | 34,4 | 34,5 | 34,2 |
| ΕΕ-28 | 30,5 | 30,8 | 30,5 | 30,5 | 30,9 | 31,0 |

Πηγή: EU-SILC, Eurostat

Συμπληρωματικά, χρησιμοποιούμε και τον δείκτη κατανομής του εισοδήματος σε πεντημόρια εισοδήματος (S80/S20) για να κάνουμε σύγκριση κυρίως στα άκρα της εισοδηματικής κατανομής, δηλαδή του πλουσιότερου 20% του πληθυσμού και του φτωχότερου 20% (Πίνακας 8)

Παρατηρούμε ότι η ανισότητα στα δύο άκρα της εισοδηματικής κατανομής αυξάνει διαχρονικά και συγκεκριμένα από 5,6 το 2010 σε 6,5 το 2015. Το 2010, δηλαδή, το πλουσιότερο 20% είχε 5,6 φορές το εισόδημα του φτωχότερου 20%. Αντίθετα, το 2015, το πλουσιότερο 20% έχει 6,5 φορές το εισόδημα του φτωχότερου 20%. Αξίζει να παρατηρήσουμε ότι οι ανισότητες στα άκρα της κατανομής δεν είναι ισόποσα μοιρασμένες ανάμεσα στο πληθυσμό εργάσιμης ηλικίας και τους συνταξιούχους. Είναι φανερό ότι η ανισότητα οξύνθηκε περισσότερο στον πληθυσμό εργάσιμης ηλικίας καθώς παρατηρείται αύξηση του δείκτη για αυτή την κατηγορία από 6 μονάδες το 2010 σε 7,4 το 2015, ενώ τα επίπεδα ανισότητας του πληθυσμού άνω των 65 ετών παρέμειναν σταθερά στη πενταετία. Μια ερμηνεία για το παραπάνω γεγονός είναι η ραγδαία αύξηση της ανεργίας κατά τη παραπάνω περίοδο και κυρίως της ανεργίας στους νέους. Αντίστοιχα για την ΕΕ-28 οι ανισότητες μεταξύ του πιο φτωχού με το πιο πλούσιου πεντημόριου του πληθυσμού δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερη μεταβολή διαχρονικά τόσο στο σύνολο του πληθυσμού όσο και κατά ηλικιακή ομάδα (παρά την ελάχιστη ανοδική πορεία). Παρόλα αυτά παρατηρείται και εδώ ότι οι ανισότητες είναι εντονότερες στο πληθυσμό εργάσιμης ηλικίας. Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι το ποιοτικό αποτέλεσμα είναι όμοιο με αυτό του Πίνακας 7.

¹²⁰ Ο Δείκτης ανισοκατανομής εισοδήματος Gini ορίζεται ως ο λόγος των αθροιστικών μεριδίων του πληθυσμού, καταμεμημένου ανάλογα με το ύψος του εισοδήματος, προς το αθροιστικό μερίδιο του συνολικού εισοδήματος όλου του πληθυσμού και ερμηνεύεται ως η στατιστικά αναμενόμενη διαφορά του αποτελέσματος σύγκρισης δύο τυχαίων εισοδημάτων, ως ποσοστό του μέσου όρου.

Πίνακας 8 Δείκτης κατανομής του ισοδύναμου εισοδήματος σε πεντημόρια S80/S20 κατά ηλικιακή ομάδα και σύνολο πληθυσμού (Ελλάδα και ΕΕ).

| | 2010 | 2011 | 2012 | 2013 | 2014 | 2015 |
|------------------|------|------|------|------|------|------|
| ΕΛΛΑΔΑ | | | | | | |
| Κάτω των 65 ετών | 6,0 | 6,4 | 7,4 | 7,5 | 7,3 | 7,4 |
| Άνω των 65 ετών | 4,1 | 4,5 | 4,5 | 3,9 | 4,1 | 4,1 |
| Σύνολο | 5,6 | 6,0 | 6,6 | 6,6 | 6,5 | 6,5 |
| ΕΕ-28 | | | | | | |
| Κάτω των 65 ετών | 5,1 | 5,2 | 5,2 | 5,3 | 5,5 | 5,5 |
| Άνω των 65 ετών | 4,0 | 4,1 | 4,1 | 4,0 | 4,1 | 4,1 |
| Σύνολο | 4,9 | 5,0 | 5,0 | 5,0 | 5,2 | 5,2 |

Πηγή: EU-SILC, Eurostat

Στον Πίνακα 9 παρουσιάζουμε τον δείκτη ανισοκατανομής του εισοδήματος Gini πριν και μετά τα επιδόματα τόσο για την Ελλάδα όσο και για την ΕΕ των 28 χωρών. Αρχικά παρατηρούμε ότι τα επιδόματα λειτουργούν ευεργετικά ως προς τη μείωση των ανισοτήτων σε Ελλάδα και ΕΕ-28. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι στην Ελλάδα, το 2015, ο δείκτης Gini πριν τα επιδόματα είναι 36,5% και μειώνεται στο 34,2% μετά την χορήγηση τους. Αντίστοιχα για την ίδια περίοδο για την ΕΕ-28 ο δείκτης Gini μειώνεται από το 36,5% στο 31%. Το σημαντικό που παρατηρούμε σε αυτό το πίνακα είναι ότι προ επιδομάτων η Ελλάδα και η ΕΕ-28 έχουν περίπου τα ίδια επίπεδα ανισοτήτων αλλά μετά τα επιδόματα οι ανισότητες στη ΕΕ-28 μειώνονται περισσότερο σε σχέση με την Ελλάδα. Συνεπώς, διακρίνουμε ότι ναι μεν μειώθηκε η ανισότητα μέσω των επιδομάτων αλλά παρατηρούμε ότι στην περίπτωση της Ελλάδος, συγκριτικά με την ΕΕ-28, είναι μειωμένη η αποτελεσματικότητα των επιδομάτων στη μείωση των ανισοτήτων. Το παραπάνω αποτέλεσμα οφείλεται κυρίως σε δύο παράγοντες. Ο πρώτος έχει να κάνει με το τι ποσοστό του ΑΕΠ αντιπροσωπεύουν τα επιδόματα στην Ελλάδα και στην ΕΕ-28 και ο δεύτερος παράγοντας με την ελλιπή στόχευση των επιδομάτων προς τα φτωχότερα στρώματα.

Πίνακας 9 Δείκτης Ανισοκατανομής του ισοδύναμου εισοδήματος GINI, πριν και μετά τα επιδόματα για Ελλάδα και ΕΕ.

| | Δείκτης ανισοκατανομής εισοδήματος Gini πριν τα επιδόματα | | | | | |
|---------------|---|------|------|------|------|------|
| | 2010 | 2011 | 2012 | 2013 | 2014 | 2015 |
| ΕΛΛΑΔΑ | 34,9 | 35,6 | 36,6 | 37,0 | 37,0 | 36,5 |
| ΕΕ-28 | 36,2 | 36,6 | 36,0 | 36,2 | 36,5 | 36,5 |
| | Δείκτης ανισοκατανομής εισοδήματος Gini μετά τα επιδόματα | | | | | |
| ΕΛΛΑΔΑ | 32,9 | 33,5 | 34,3 | 34,4 | 34,5 | 34,2 |
| ΕΕ-28 | 30,5 | 30,8 | 30,5 | 30,5 | 30,9 | 31,0 |

Πηγή: EU-SILC, Eurostat

Σχετικά με τον πρώτο παράγοντα, από στοιχεία της Eurostat παρατηρούμε ότι οι δαπάνες για επιδόματα στην ΕΕ-28 είναι αρκετά μεγαλύτερες από αυτές στην Ελλάδα και επιπλέον ακολουθούν αντίθετη πορεία (Πίνακας 10). Στην Ελλάδα μειώνονται σταδιακά ενώ στην ΕΕ-28 ισχύει το αντίθετο. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι για το 2014 οι δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ για την ΕΕ-28 ήταν σχεδόν το 15% ενώ για την Ελλάδα σχεδόν το 9%.

Πίνακας 10 Δαπάνες για επιδόματα ως ποσοστό του ΑΕΠ για Ελλάδα και ΕΕ 2010-2014.

| | 2010 | 2011 | 2012 | 2013 | 2014 | 2015 |
|---------------|------|------|------|------|------|------|
| ΕΛΛΑΔΑ | 11,4 | 11,2 | 10,3 | 9,8 | 8,9 | N/A |
| ΕΕ-28 | 15,1 | 14,9 | 15,0 | 15,1 | 14,9 | N/A |

Πηγή: Eurostat

Σχετικά με την ελλιπή στόχευση των επιδομάτων σε σχέση με τις εισοδηματικές κατηγορίες, σύμφωνα με μελέτη του ΟΟΣΑ¹²¹ για τη μεταρρύθμιση των προγραμμάτων κοινωνικής πρόνοιας, τονίζεται ότι (σελ.36-37) το σύστημα κοινωνικής προστασίας, παρά το γεγονός ότι έχει μεγάλο αριθμό παροχών αποκλείει από αυτές ομάδες του πληθυσμού άτομα που τις έχουν πραγματικά ανάγκη, όπως για παράδειγμα οι νέοι άνεργοι. Επίσης τονίζεται στην έκθεση η ανάγκη για καλύτερη στόχευση των επιδομάτων στον πληθυσμό ώστε να μην επιμερίζονται ομοιόμορφα στην εισοδηματική καμπύλη και κατ' επέκταση η επίδραση στις ανισότητες να είναι μηδαμινή. **Συνοπώς, είναι σημαντικό να θεσπιστούν εισοδηματικά κριτήρια για την παροχή των επιδομάτων.**

Συνοψίζοντας, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι από το 2010 βρισκόμαστε σε συνθήκες σημαντικής μείωσης του εισοδήματος. Παρόλα αυτά, η μείωση των εισοδημάτων, που ήταν σημαντική (της τάξης του 37,9% για τη περίοδο 2010-2015) είχε διαφορετικές επιπτώσεις στο πληθυσμό εργάσιμης ηλικίας (κάτω των 65 ετών) και τους ηλικιωμένους (άνω των 65 ετών), με τους πρώτους να πλήττονται αναλογικά περισσότερο. Επίσης, η επίδραση της κρίσης στο εισόδημα δεν λειτούργησε ισόποσα στις δύο πληθυσμιακές ομάδες. Συγκρίνοντας τα επίπεδα ανισοκατανομής του εισοδήματος Ελλάδας και ΕΕ-28 διαπιστώνουμε ότι οι ανισότητες στην Ελλάδα βρίσκονται σε υψηλότερο επίπεδο (δείκτης Gini, δείκτης S80/S20) από το αντίστοιχο ευρωπαϊκό επίπεδο και ότι στην Ελλάδα τα κοινωνικά επιδόματα συμβάλλουν λιγότερο στη μείωση των ανισοτήτων από' τι στην Ευρώπη. Η παρατήρηση αυτή υπαγορεύει την ανάγκη αξιολόγησης των πολιτικών χορήγησης επιδομάτων ως παράγοντα άμβλυνσης των ανισοτήτων και συγκεκριμένα τόσο σε ποσοτικό επίπεδο (ποσοστό επιδομάτων ως ποσοστό του ΑΕΠ) αλλά και ως προς το βαθμό στόχευσης των επιδομάτων στα πιο αδύναμα οικονομικά στρώματα (π.χ. χορήγηση επιδομάτων στους συνταξιούχους βάσει εισοδηματικών κριτηρίων).

¹²¹ Επιθεώρηση Δημόσιας Διακυβέρνησης από τον ΟΟΣΑ, ΕΛΛΑΔΑ: Μεταρρύθμιση των προγραμμάτων κοινωνικής πρόνοιας (ΟΟΣΑ 2013).

5 Η έξοδος στις αγορές έχει πολλά εμπόδια

5.1 Το χρέος δεν είναι βιώσιμο

Βασικός στόχος του τρέχοντος προγράμματος χρηματοδότησης από τους Ευρωπαϊκούς μηχανισμούς στήριξης και το ΔΝΤ που ολοκληρώνεται το 2018, είναι η Ελλάδα να επιστρέψει στις αγορές (από όπου έχει αποκλειστεί από το 2010)¹²² για να καλύπτει τις χρηματοδοτικές ανάγκες της. Το ερώτημα που τίθεται είναι **πόσο εφικτός είναι ο στόχος αυτός;**

Απαντήσεις μπορούν να δοθούν μέσω **μελέτης βιωσιμότητας του ελληνικού χρέους βασιζόμενοι στις ετήσιες χρηματοδοτικές ανάγκες**¹²³ (δηλαδή τη μέθοδο που χρησιμοποιούν οι θεσμοί για την περίπτωση της Ελλάδας)¹²⁴ και ακολουθώντας τις βασικές υποθέσεις των θεσμών (πχ. πλεόνασμα, ρυθμοί ανάπτυξης).

Υποθέτουμε ότι η Ελλάδα, χωρίς να έχει αναδιαρθρωθεί ή επιμηκυνθεί το χρέος της, βγαίνει στις αγορές εκδίδοντας ομόλογα (3ετή, 6ετή, 10ετή, 15ετή).¹²⁵ Στο Διάγραμμα 9 παρουσιάζεται η εξέλιξη των χρηματοδοτικών αναγκών στη βάση των υποθέσεων του Πίνακα 11. Ακολουθούνται τρία σενάρια με διαφορετικά επιτόκια δανεισμού (1,5%, 3% και 6%).

Πίνακας 11 Υποθέσεις σεναρίων.

| | |
|-------------------------------------|---|
| Ρυθμοί ανάπτυξης | 2019 → 3% 2020 → 2,8% 2021 → 2% 2022 - 2029 → 1,5% 2030 - 2060 → 1,25% |
| Πρωτογενές Πλεόνασμα | 2019 - 2028 → 3,5% 2029 - 2060 → 2% |
| Έσοδα αποκρατικοποιήσεων | € 500 εκ. το χρόνο (μέχρι το 2059) |
| Επιτόκια δανεισμού (σενάρια) | 1,5% 3% 6% |

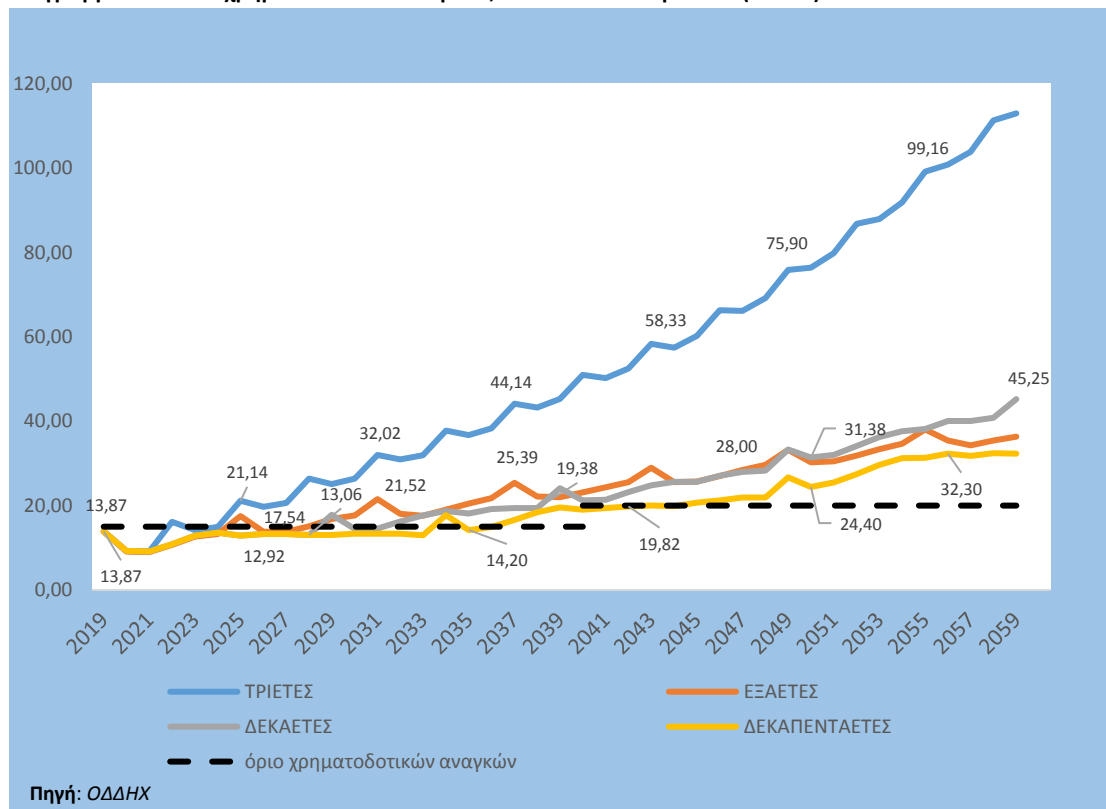
¹²² Θυμίζουμε ότι το 2014, μια μικρή έκδοση ομολόγων που ολοκληρώθηκε είχε ιδιαίτερα πρόσκαιρο - όπως αποδείχθηκε - χαρακτήρα.

¹²³ Αντίστοιχη μεθοδολογία ακολουθείται στη μελέτη της Eurobank για τη βιωσιμότητα του ελληνικού χρέους. Βλ., Platon Monokrousos (2017), "State financing needs and sources in 2017 and beyond; evaluation of the agreed short-term debt relief measures & updated DSA", Eurobank Research, January.

¹²⁴ Οι χρηματοδοτικές ανάγκες περιλαμβάνουν την εξυπηρέτηση του χρέους (χρεολύσια και τόκοι), την εξόφληση των ληξιπρόθεσμων οφειλών του δημοσίου καθώς και την κάλυψη-χρηματοδότηση (ενός ενδεχόμενου) του πρωτογενούς ελλείμματος. Βλ., European Commission, Financial Assistance to Greece, "Assessment of Greece's financing needs", 2015.

¹²⁵ Θα πρέπει επίσης να σημειώσουμε ότι στην παρούσα φάση, μέρος των χρηματοδοτικών αναγκών καλύπτονται μέσω των repos. Συγκεκριμένα, στις 31/12/2016 τα repos ανέρχονταν σε €11,36 δισ. Επίσης, υποθέτουμε ότι τα τρίμηνα έντοκα (t-bills) ανακυκλώνονται στο διηνεκές.

Διάγραμμα 9 Σύνολο χρηματοδοτικών αναγκών, επιτόκιο δανεισμού 6% (% ΑΕΠ).



Στο πρώτο σενάριο υποθέτουμε επιτόκιο δανεισμού για τα ελληνικά ομόλογα 6%. Με βάση τα επίπεδα του ελληνικού χρέους, σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο η τιμή αυτή ίσως είναι υψηλότερη από την αναμενόμενη (πιθανότητα γύρω στο 5%), αλλά από την άλλη πλευρά, αναφορικά με τις μακροχρόνιες εκδόσεις, είναι ρεαλιστική, ίσως και αισιόδοξη¹²⁶ (Πίνακας 12 και Πίνακας 13).¹²⁷ Η χρήση του ίδιου επιτοκίου σε κάθε σενάριο για τις διαφορετικές εκδόσεις (3ετές, 5ετές, 10ετές, 15ετές) γίνεται για λόγους σύγκρισης.

Αναφορικά με το πρώτο σενάριο, παρατηρούμε ότι μακροπρόθεσμα, μόνο στην έκδοση 15ετών ομολόγων ο δείκτης GFN κινείται κοντά στο όριο που έχει τεθεί (μέχρι το 2046, ενώ μετά παρουσιάζει μεγάλη αύξηση). Στα 10ετή ομόλογα, ο στόχος επιτυγχάνεται μέχρι το 2032, ενώ στις 3ετείς και 6ετείς εκδόσεις, ο δείκτης των χρηματοδοτικών αναγκών αυξάνεται δραματικά από τα πρώτα χρόνια.¹²⁸

Στο Διάγραμμα 10 και στο Διάγραμμα 11 παρουσιάζεται η εξέλιξη του δείκτη αν η Ελλάδα δανειζεται με επιτόκιο 3% και 1,5%, αντίστοιχα. Όπως και στο πρώτο σενάριο, μόνο οι μακροχρόνιες εκδόσεις ικανοποιούν τα όρια που έχουν τεθεί. Στην πράξη, είναι αμφισβητήσιμο

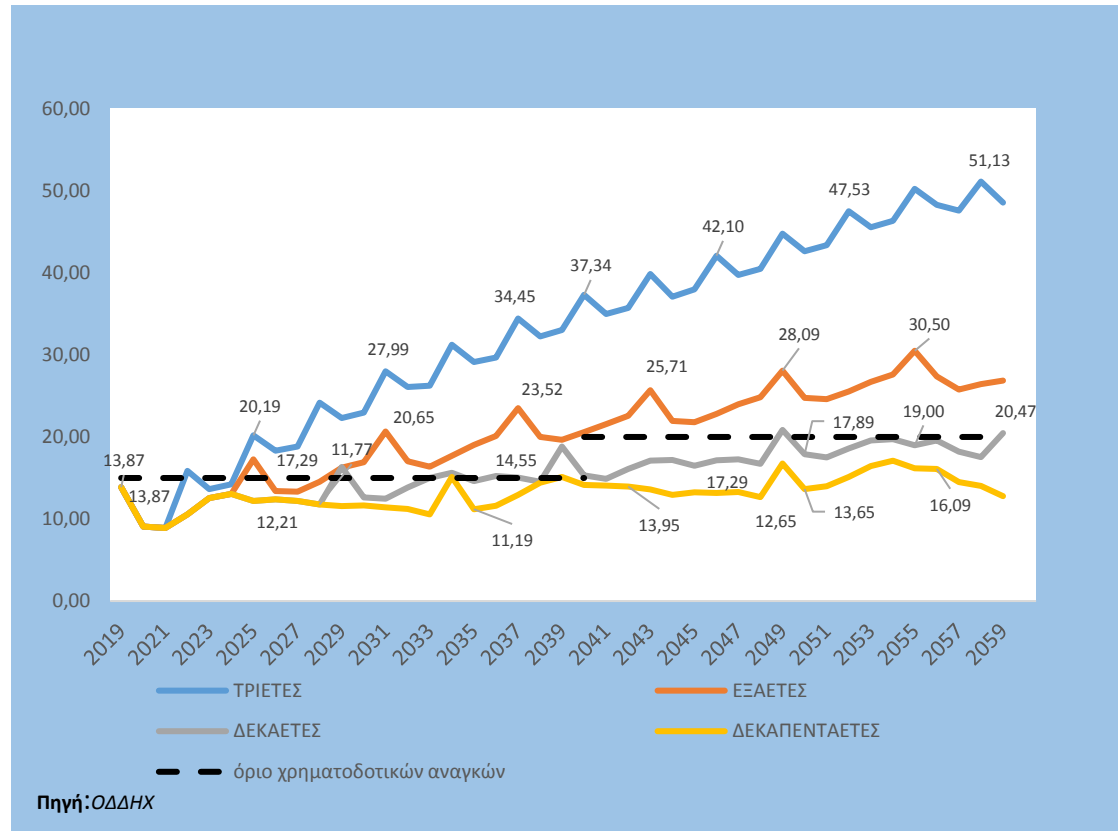
¹²⁶ Αντίστοιχα επιτόκια χρησιμοποιούνται στις τελευταίες μελέτες βιωσιμότητας της ΕΕ και του ΔΝΤ για το ελληνικό χρέος. Για παράδειγμα, το ΔΝΤ υποθέτει επιτόκιο δανεισμού για την Ελλάδα από τις αγορές αμέσως μετά το τέλος του προγράμματος 6%. IMF (2017), Greece: 2016 ARTICLE IV CONSULTATION—PRESS RELEASE; STAFF REPORT; AND STATEMENT BY THE EXECUTIVE DIRECTOR FOR GREECE, IMF Country Report No.17/40, p.57.

¹²⁷ Χαρακτηριστικά, οι αποδόσεις των 10ετών και 15ετών ελληνικών ομολόγων το 2008 (όταν δηλαδή η Ελλάδα είχε πρόσβαση στις αγορές) ήταν περίπου του 5%. Πηγή: http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Statistics/rates_markets/titloioldimosiou/titloioldimosiou.aspx?Year=2008

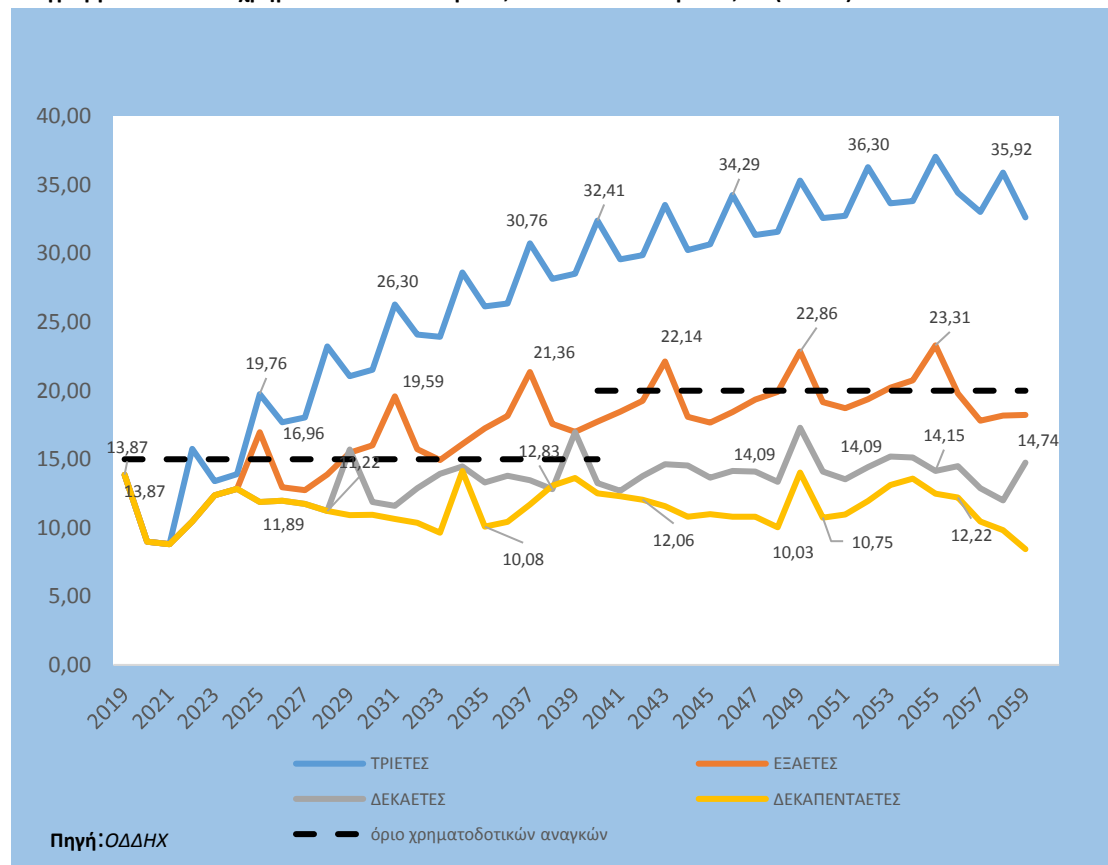
¹²⁸ Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι μεταξύ των διάφορων εκδόσεων των ομολόγων, στην ουσία το ύψος των τόκων παραμένει ίδιο και αυτό που διαφέρει είναι η διάρκεια αποπληρωμής των χρεολυσίων (κάτι που εκτοξεύει την τιμή του δείκτη).

το αν οι επενδυτές θα επιλέξουν να εμπιστευτούν μακροχρόνιες εκδόσεις μιας χώρας με υψηλότατο χρέος, πόσο μάλλον με ένα χαμηλό – για τα δεδομένα – επιτόκιο.

Διάγραμμα 10 Σύνολο χρηματοδοτικών αναγκών, επιτόκιο δανεισμού 3% (% ΑΕΠ).



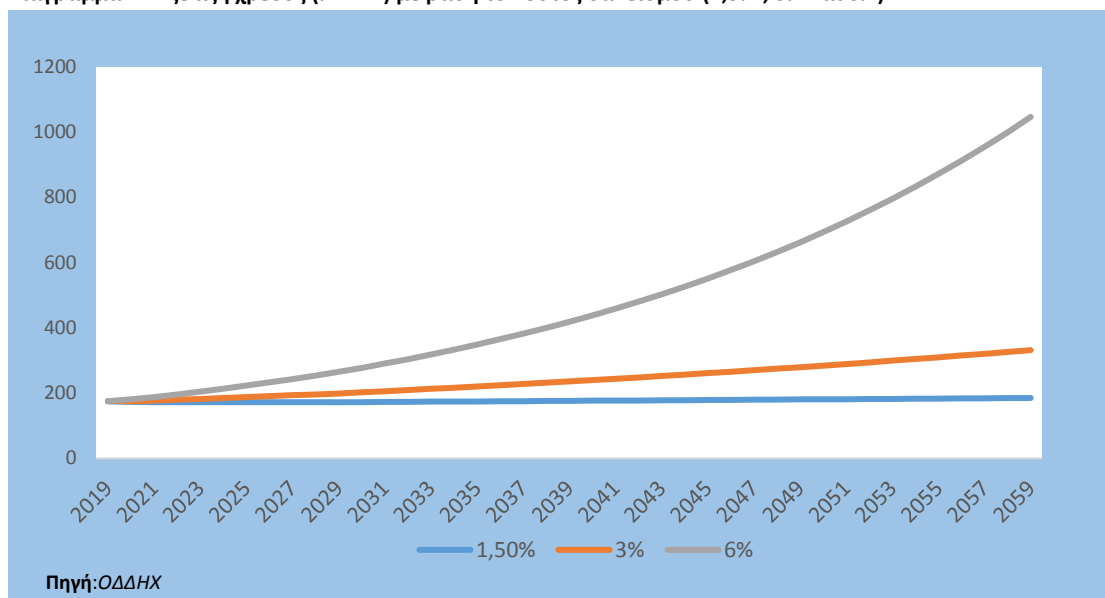
Διάγραμμα 11 Σύνολο χρηματοδοτικών αναγκών, επιτόκιο δανεισμού 1,5% (% ΑΕΠ).



Το ερώτημα που τίθεται είναι αν μέσω της τήρησης του ορίου των χρηματοδοτικών αναγκών διασφαλίζεται τελικά η βιωσιμότητα του χρέους. Η απάντηση μπορεί να δοθεί υπολογίζοντας την εξέλιξη του ίδιου του δημόσιου χρέους, στηριζόμενοι στις ίδιες υποθέσεις που ακολουθούνται για τις χρηματοδοτικές ανάγκες.¹²⁹ Όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 12, αν το κόστος δανεισμού είναι 6%, το δημόσιο χρέος της Ελλάδας αυξάνεται με ιλιγγιώδη ρυθμό για να ξεπεράσει το 1000% του ΑΕΠ το 2060 (από 175% που είναι σήμερα). Με επιτόκιο 3%, η τάση και πάλι είναι αυξητική, φτάνοντας στο 330% το 2060, ενώ αν το κόστος δανεισμού περιοριστεί στο 1,5% το χρέος παραμένει σχετικά σταθερό (184% το 2060).

¹²⁹ Για τον υπολογισμό του χρέους, χρησιμοποιούμε τη δυναμική εξίσωση χρέους (αντί για τα χρεολύσια και τους τόκους). Σαφώς, οι δύο μέθοδοι μπορεί να παρουσιάσουν αποκλίσεις, χωρίς όμως να αλλάζει η γενική τάση, όπου δηλαδή το χρέος αυξάνεται με μεγαλύτερο ρυθμό σε σχέση με την ανάπτυξη.

Διάγραμμα 12 Εξέλιξη χρέους (% ΑΕΠ) με βάση το κόστος δανεισμού (1,5% , 3% και 6%).



Πίνακας 12 Κόστος δανεισμού για 10ετή ομόλογα.

| Χώρα | Γερμανία | Ιρλανδία | Ισπανία | Ιταλία | Πορτογαλία | Κύπρος | Ελλάδα |
|------------------|----------|----------|---------|--------|------------|--------|--------|
| Κόστος Δανεισμού | 0,26% | 1,06% | 1,7% | 2,35% | 4,04% | 3,37% | 7,52% |

Πηγή: ΕΚΤ¹³⁰

Πίνακας 13 Απόδοση ομολόγων Ελληνικού Δημοσίου.

| | Αποδόσεις Ομολόγων | | | | | |
|------------------|--------------------|-------|--------|--------|--------|--------|
| | 3 Έτη | 7 Έτη | 10 Έτη | 15 Έτη | 20 Έτη | 30 Έτη |
| Φεβρουάριος 2017 | 9,04 | 7,78 | 7,52 | 8,00 | 8,00 | 7,65 |

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Στη βάση αυτών, χρήσιμα συμπεράσματα μπορούν να εξαχθούν:

Κατ' αρχάς, **με τα παρόντα επίπεδα χρέους (και ακριβώς λόγω του υψηλότατου κόστους δανεισμού) η έξοδος της Ελλάδας στις αγορές το 2018 είναι δύσκολη. Μια αναδιάρθρωση (ή γενναία επιμήκυνση) του ελληνικού χρέους καθίσταται αναγκαία** για να απεμπλακεί η Ελλάδα από την συνεχή – και μη αναπτυξιακή - ανατροφοδότηση των δανείων με νέα δάνεια από τους μηχανισμούς στήριξης.

¹³⁰ Στοιχεία ΕΚΤ, τον Φεβρουάριο 2017.

Κατά δεύτερον, γίνεται φανερό ότι αποκλειστικά και μόνο η τήρηση των ορίων για τις χρηματοδοτικές ανάγκες δεν είναι αρκετή για να εξασφαλίσει την βιωσιμότητα του χρέους της Ελλάδας.

Με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε, αν η Ελλάδα καταφέρει να δανειστεί με 6% (ή ακόμα και με 3%), αυτό θα διαρκέσει για μικρό μόνο διάστημα, μιας και το χρέος της θα αυξάνεται ακόμη και με υψηλό ρυθμό ανάπτυξης ή/και πρωτογενών πλεονασμάτων). Μόλις οι αγορές αναγνωρίσουν την περαιτέρω διόγκωση του χρέους (έστω κι αν τηρούνται όπως είπαμε τα όρια των χρηματοδοτικών αναγκών) οι επενδυτές θα ζητήσουν υψηλότερο επιτόκιο οπότε η Ελλάδα θα ξαναχάσει την πρόσβαση στις αγορές, ανοίγοντας έναν νέο κύκλο ύφεσης. Από την άλλη πλευρά, είναι προφανές ότι δανεισμός με πολύ χαμηλό κόστος (κοντά στο 1,5%) μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσω των ευρωπαϊκών μηχανισμών στήριξης (ακόμα και τα δάνεια του ΔΝΤ έχουν υψηλότερο επιτόκιο, κοντά στο 3%).

5.2 Υπάρχουν εναλλακτικές στρατηγικές;

Όπως παρουσιάστηκε, η έξοδος της Ελλάδας στις αγορές υπό τις παρούσες συνθήκες είναι εξαιρετικά αμφίβολη εξαιτίας του δυσβάστακτου χρέους και του υψηλού κόστους δανεισμού.

Το ερώτημα που τίθεται είναι κάτω από ποιες συνθήκες θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί ένα τέτοιο εγχείρημα. Υπάρχουν δύο επιλογές: α) μία άμεση αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους, και β) μια μεγάλη επιμήκυνση των ωριμάνσεων των δανείων και επέκταση της περιόδου χάριτος για την πληρωμή τόκων (δηλαδή στην ουσία μια έμμεση αναδιάρθρωση του χρέους)

α) Άμεση αναδιάρθρωση του χρέους: Πόσο «κούρεμα» χρειάζεται η Ελλάδα;

Κατ' αρχάς θα πρέπει να σημειωθεί ότι η Ελλάδα αυτή τη στιγμή καταφέρνει να εξυπηρετεί το υπέρογκο χρέος της (€ 326 δισ.)¹³¹ ακριβώς επειδή δανείζεται με πάρα πολύ χαμηλά επιτόκια από τον μηχανισμό στήριξης, απολαμβάνοντας και περιόδους χάριτος στην αποπληρωμή.

Όπως υποστηρίχθηκε στην προηγούμενη ενότητα, με τα υπάρχοντα επίπεδα χρέους η Ελλάδα δεν μπορεί να αναχρηματοδοτήσει το χρέος της μέσω των αγορών. **Το ερώτημα που τίθεται είναι ποιες είναι οι πραγματικές δυνατότητες της ελληνικής οικονομίας αναφορικά με την εξυπηρέτηση του χρέους; Δηλαδή ποια είναι τα επίπεδα χρέους που αντέχει να εξυπηρετήσει η χώρα μέσω των αγορών ή – αν το δούμε με άλλη οπτική – πόσο «κούρεμα» χρέους χρειάζεται η Ελλάδα.**

Για την ανάλυση του ερωτήματος αυτού, θα βασιστούμε στο ύψος των πλεονασμάτων που μπορεί να πετύχει η ελληνική οικονομία. Συγκριτικά, οι ετήσιες χρηματοδοτικές ανάγκες, περιλαμβάνουν τα χρεολύσια και τους τόκους. Υποθέτουμε ότι τα χρεολύσια αναχρηματοδοτούνται στο διηλεκές μέσω των αγορών. **Επομένως, στη βάση του επιχειρήματος του**

¹³¹ Βλ., ΟΔΔΗΧ, Χρέος Κεντρικής Διοίκησης, [Δελτίο Δημόσιου Χρέους, 84](#), Δεκέμβριος 2016

Krugman (που αναφέρει ότι αν υπάρχει θέμα ρευστότητας, αυτό προκύπτει λόγω αμφιβολιών για την φερεγγυότητα μιας χώρας),¹³² αυτό που έχει σημασία είναι το ύψος των τόκων και η πληρωμή τους (μέσω των πλεονασμάτων) ώστε η Ελλάδα, αφενός μεν, να διατηρεί την εμπιστοσύνη των αγορών, αφετέρου δε να αποπληρώνει τους τόκους των δανείων και επομένως να μην δημιουργεί καινούρια χρέη.

Στη βάση αυτή, υπολογίζουμε τα πρωτογενή πλεονάσματα που μπορεί να επιτύχει η ελληνική οικονομία για μια περίοδο 20 ετών περίπου (2019-2040), στηριζόμενοι σε πιο ρεαλιστικές υποθέσεις συγκριτικά με τις υποθέσεις των θεσμών (Πίνακας 14).

Πίνακας 14 Ρυθμοί ανάπτυξης και πρωτογενή πλεονάσματα 2019 – 2040.

| Έτος | ΑΕΠ (€ δισ.) | Ρυθμός ανάπτυξης | Πλεόνασμα (%) | Πλεόνασμα (€ δισ) |
|------|--------------|------------------|---------------|-------------------|
| 2019 | 190,50 | 3,00% | 3,50% | 6,67 |
| 2020 | 196,22 | 2,80% | 3,50% | 6,87 |
| 2021 | 201,71 | 2,00% | 3,50% | 7,06 |
| 2022 | 205,74 | 1,50% | 2,50% | 5,14 |
| 2023 | 208,83 | 1,50% | 2,50% | 5,22 |
| 2024 | 211,96 | 1,50% | 2,50% | 5,30 |
| 2025 | 215,14 | 1,50% | 2,00% | 4,30 |
| 2026 | 218,37 | 1,50% | 2,00% | 4,37 |
| 2027 | 221,64 | 1,50% | 2,00% | 4,43 |
| 2028 | 224,97 | 1,50% | 2,00% | 4,50 |
| 2029 | 228,34 | 1,50% | 2,00% | 4,57 |
| 2030 | 231,77 | 1,25% | 2,00% | 4,64 |
| 2031 | 234,67 | 1,25% | 2,00% | 4,69 |
| 2032 | 237,60 | 1,25% | 2,00% | 4,75 |
| 2033 | 240,57 | 1,25% | 2,00% | 4,81 |
| 2034 | 243,58 | 1,25% | 2,00% | 4,87 |
| 2035 | 246,62 | 1,25% | 2,00% | 4,93 |
| 2036 | 249,70 | 1,25% | 2,00% | 4,99 |
| 2037 | 252,82 | 1,25% | 2,00% | 5,06 |
| 2038 | 255,98 | 1,25% | 2,00% | 5,12 |
| 2039 | 259,18 | 1,25% | 2,00% | 5,18 |
| 2040 | 262,42 | 1,25% | 2,00% | 5,25 |

Υπολογίζεται ότι η Ελλάδα μπορεί να πληρώνει κατά μέσο όρο € 5,12 δισ. το χρόνο σε τόκους (όσο δηλαδή ο μέσος όρος των πλεονασμάτων), ώστε τουλάχιστον να μην δημιουργεί καινούρια χρέη (υψηλότερα πλεονάσματα είναι πολύ δύσκολο να επιτευχθούν, πόσο μάλλον να διατηρηθούν).¹³³ **Το ποσό αυτό (με δεδομένο ένα επιτόκιο 3% περίπου)¹³⁴ αντιστοιχεί σε**

¹³² Αναφέρει ο Krugman: "There is no such thing as a pure liquidity problem; it must arise because of doubts about solvency." Paul Krugman (1988), "Financing vs. forgiving a debt overhang", NBOE, WP 2486, p.30.

¹³³ Βλ., Τριμηνιαία Έκθεση ΓΠΚΒ: Απρίλιος – Ιούνιος 2016, σελ. 52.

¹³⁴ Υποθέτουμε ότι μετά από μία ουσιαστική αναδιάρθρωση του χρέους της, η Ελλάδα θα μπορεί να δανείζεται με ένα επιτόκιο κοντά στο 3%.

ένα χρέος κοντά στα € 170 δισ. Επομένως, υπολογίζεται ότι σε γενικές γραμμές η Ελλάδα χρειάζεται ένα κούρεμα χρέους περίπου € 150 δισ. (θυμίζουμε ότι στο PSI, το χρέος μειώθηκε κατά περίπου €100 δισ.) μετά το οποίο ο λόγος χρέους/ΑΕΠ θα μειωθεί στο 92%, που θεωρείται ένα βιώσιμο επίπεδο. Συγκριτικά, σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία, στην ευρωζώνη ο μέσος όρος χρέους/ΑΕΠ βρίσκεται στο 90,1%.¹³⁵

Από την άλλη πλευρά, θα πρέπει να τεθεί και η παράμετρος του ηθικού κινδύνου. Αναλυτικότερα, μπορεί να γίνει η υπόθεση ότι η Ελλάδα, έχοντας απεγκλωβιστεί από την παγίδα του χρέους της, μπορεί να επιτύχει καλύτερες επιδόσεις – αναφορικά με τους ρυθμούς ανάπτυξης και τα πλεονάσματα και αντίστοιχα το κόστος δανεισμού – και επομένως να αυξήσει περισσότερο την κοινωνική ευημερία (αντί δηλαδή να πληρώνει τόκους). Στη βάση αυτή θα μπορούσε να τεθεί μια «**ρήτρα ανάπτυξης**», όπου ένα μέρος του «προστιθέμενου» θετικού αποτελέσματος να επιστρέφεται σε αυτούς που ανέλαβαν το κόστος της αναδιάρθρωσης, σύμφωνα με τις αξίες τις αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών της ΕΕ.

β) Επιμήκυνση των ωριμάνσεων των δανείων και της πληρωμής τόκων και εφαρμογή χαμηλού, σταθερού επιτοκίου (έμμεση αναδιάρθρωση του χρέους)

Η στρατηγική αυτή αναφέρεται στην μεταφορά σε βάθος χρόνου της αποπληρωμής των τοκοχρεολυσίων για τα δάνεια των ευρωπαϊκών μηχανισμών στήριξης καθώς και στο «κλειδώμα» του επιτοκίου δανεισμού σε χαμηλά επίπεδα. Η στρατηγική αυτή έχει εφαρμοσθεί και στο παρελθόν για την Ελλάδα, μετά την εφαρμογή του PSI.

Στο πλαίσιο αυτό, το ΔΝΤ που υποστηρίζει ότι το ελληνικό χρέος είναι μη βιώσιμο έχει προτείνει – μεταξύ άλλων - η αποπληρωμή των δανείων και των τόκων τόσο του 1ου προγράμματος στήριξης (GLF), όσο και των επόμενων (EFSF, ESM) να επεκταθούν μέχρι το 2080 ενώ το επιτόκιο να κλειδώσει σε χαμηλά επίπεδα (κοντά στο 1,5%).¹³⁶ Σύμφωνα με το σενάριο του ΔΝΤ, το 2060 το χρέος θα έχει φτάσει στο 106%, ενώ οι χρηματοδοτικές ανάγκες στο 19,5%.

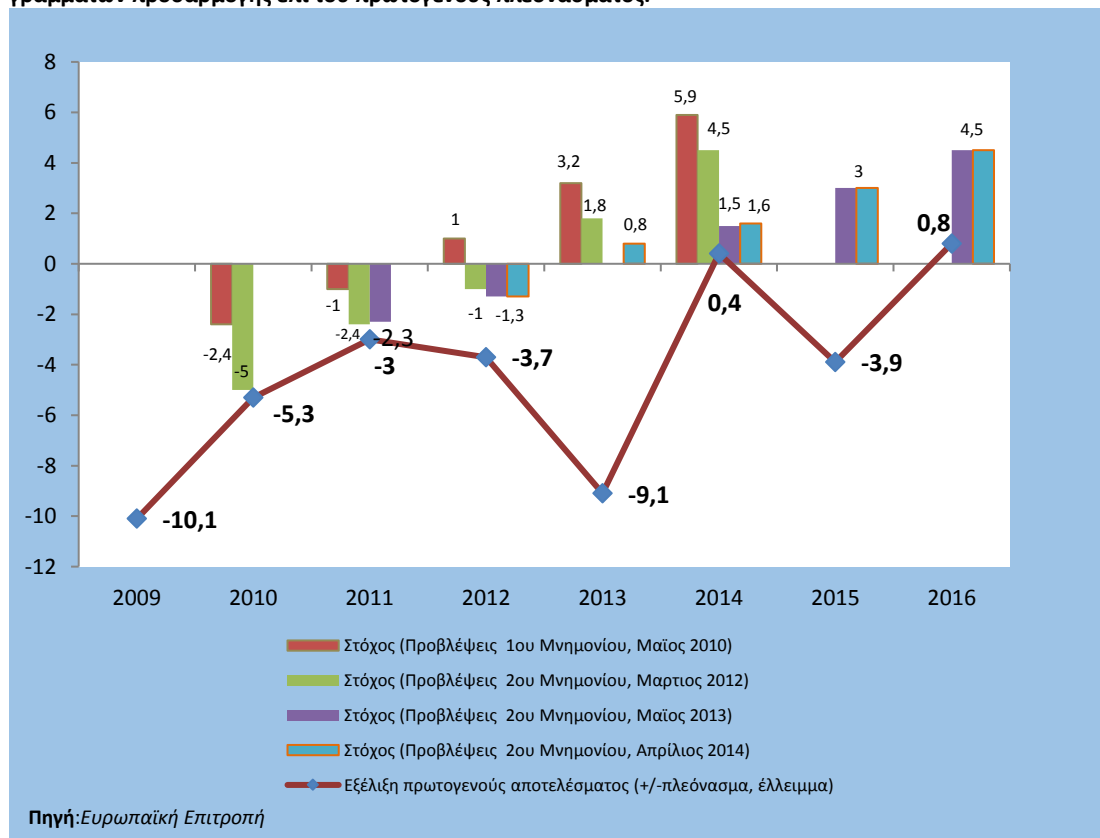
Αναμφίβολα, αν και μέσω αυτής της επιλογής η ελληνική οικονομία μπορεί να πάρει βαθιές ανάσες για κάποια χρόνια, ο τελικός σχεδιασμός αυτής της στρατηγικής θα πρέπει να βασιστεί στο κατά πόσο προσφέρει μακροπρόθεσμα την ευκαιρία στην ελληνική οικονομία να απεγκλωβιστεί οριστικά από την παγίδα του χρέους που βρίσκεται, να διώξει την αβεβαιότητα και να μπει σε τροχιά ανάπτυξης.

¹³⁵ Υπολογίζεται το χρέος της γενικής κυβέρνησης Eurostat, 23 January 2017, <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7826125/2-23012017-AP-EN.pdf>.

¹³⁶ Επίσης, θα πρέπει να εφαρμοσθούν και άλλα μέτρα, όπως η μεταφορά των κερδών από τη διακράτηση ελληνικών ομολόγων από τις άλλες κεντρικές τράπεζες.

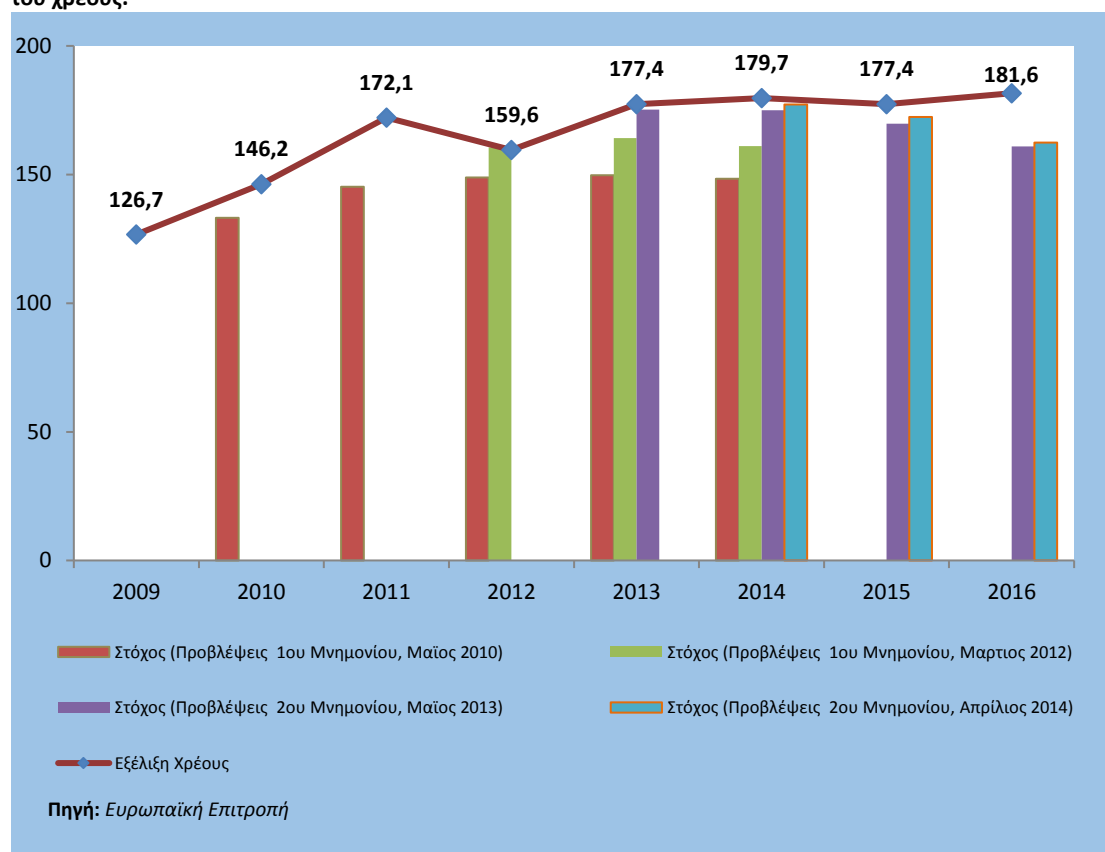
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1 Εξέλιξη βασικών μακροοικονομικών μεγεθών συγκριτικά με τις προβλέψεις των μνημονίων

Διάγραμμα 13 Εξέλιξη του Πρωτογενούς Πλεονάσματος (% του ΑΕΠ) και προβλέψεις των οικονομικών προγραμμάτων προσαρμογής επί του πρωτογενούς πλεονάσματος.



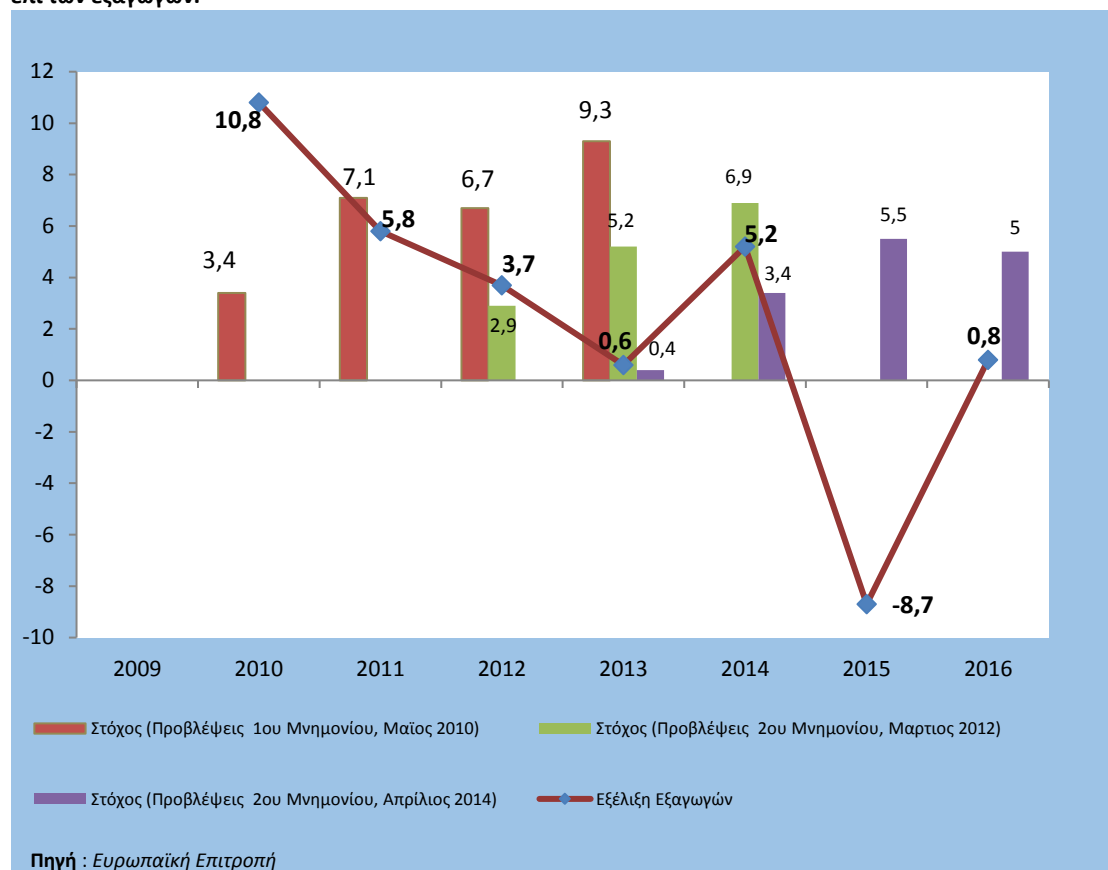
Αναφορικά με το πρωτογενές πλεόνασμα, στο πρώτο μνημόνιο οι στόχοι που είχαν τεθεί ήταν ιδιαίτερα φιλόδοξοι. Αν και η δημοσιονομική διόρθωση που συντελέστηκε – ειδικά τα δύο πρώτα χρόνια του μνημονίου - ήταν μεγάλη, οι στόχοι δεν επετεύχθησαν κυρίως λόγω της μεγαλύτερης ύφεσης από το προβλεπόμενο. Επίσης, παρατηρήθηκαν μεγάλες αυξήσεις στις υποχρεώσεις του Δημοσίου προς τρίτους. Στο δεύτερο μνημόνιο, αν και τέθηκαν χαμηλότεροι στόχοι, παρατηρήθηκαν και πάλι μεγάλες αποκλίσεις, μιας και η οικονομία είχε μπει σε βαθιά ύφεση. Στη βάση των νέων συνθηκών που υπήρχαν στην ελληνική οικονομία, ο στόχος για το πρωτογενές πλεόνασμα αναθεωρήθηκε (Μαΐος 2013, Ιούνιος 2013, Απρίλιος 2014) αλλά και πάλι υπήρξε απόκλιση (Διάγραμμα 13).

Διάγραμμα 14 Εξέλιξη Χρέους (% του ΑΕΠ) και προβλέψεις των οικονομικών προγραμμάτων προσαρμογής επί του χρέους.



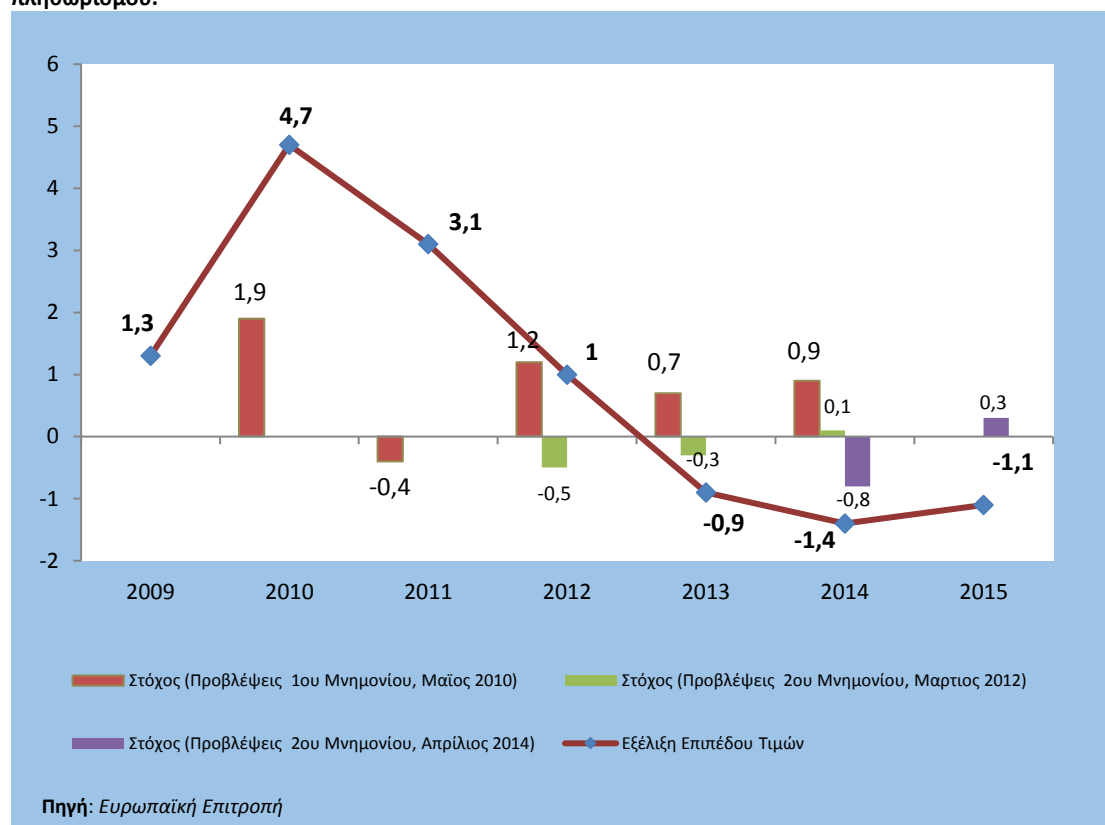
Ιδιαίτερα φιλόδοξες προβλέψεις υπήρξαν και για το χρέος. Αναλυτικότερα, ενώ το πρώτο μνημόνιο προέβλεπε άνοδο του χρέους (ως ποσοστό του ΑΕΠ) για τα πρώτα χρόνια εφαρμογής του (συγκεκριμένα μέχρι και το 2012) και πτωτική πορεία μετά, το ελληνικό χρέος διογκώθηκε υπέρμετρα (με εξαίρεση το 2012, όταν όμως εφαρμόστηκε το PSI). Στο ίδιο πλαίσιο, σύμφωνα με τις προβλέψεις του δεύτερου μνημονίου το χρέος θα μειωνόταν στο 120% του ΑΕΠ μέχρι το 2020. Στη συνέχεια όμως, αν και οι προβλέψεις αναθεωρήθηκαν προς το δυσμενέστερο, το χρέος αυξήθηκε ακόμα περισσότερο.

Διάγραμμα 15 Εξέλιξη Εξαγωγών % του ΑΕΠ και προβλέψεις των οικονομικών προγραμμάτων προσαρμογής επί των εξαγωγών.



Αναφορικά με τις εξαγωγές, κατά τη διάρκεια των οικονομικών προγραμμάτων προσαρμογής (από το 2010 μέχρι το 2015), η Ελλάδα επιτύχανε αύξηση των μεγεθών αυτών. Παρόλα αυτά, συγκρίνοντας τις προβλέψεις των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής και την πραγματική εξέλιξη των εξαγωγών προκύπτει ότι τα επίπεδα των εξαγωγών είχαν υπερεκτιμηθεί στα μνημόνια – κάτι που ασφαλώς επηρέασε και την δυναμική ανάκαμψης της ελληνικής οικονομίας - αν και όχι στον ίδιο βαθμό με τον ρυθμό ανάπτυξης του παραγόμενου προϊόντος (Διάγραμμα 15).

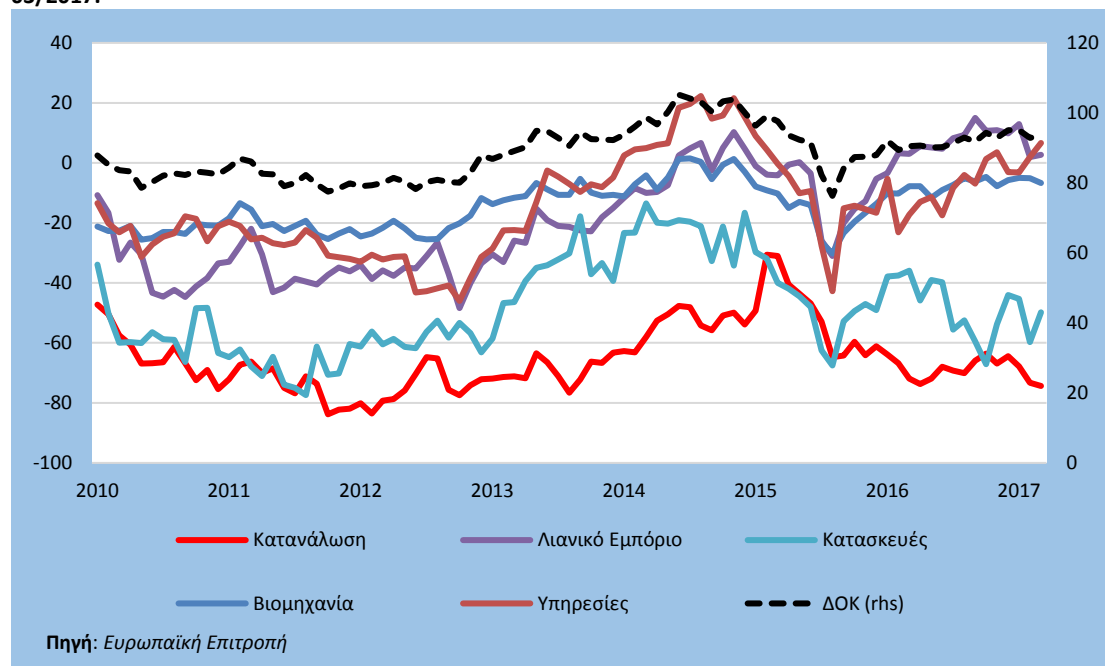
Διάγραμμα 16 Εξέλιξη πληθωρισμού και προβλέψεις των οικονομικών προγραμμάτων προσαρμογής επί του πληθωρισμού.



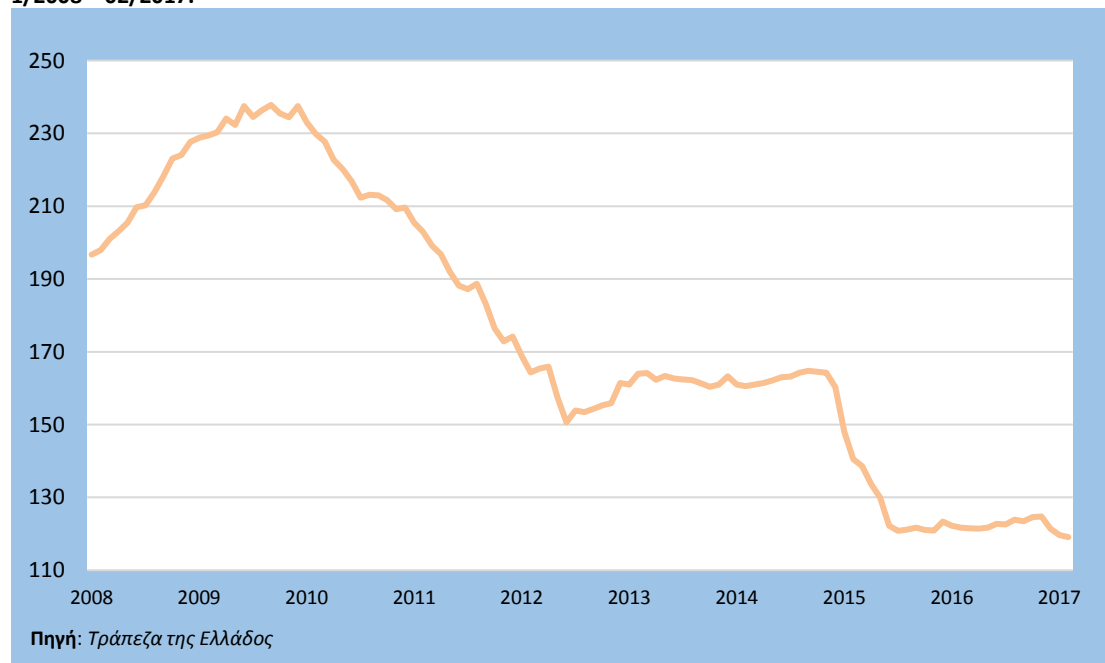
Εκτός από τα παραπάνω μακροοικονομικά μεγέθη απόκλιση εμφάνισαν και **τα επίπεδα των τιμών**. Πιο συγκεκριμένα, η αρχική πρόβλεψη (Μάιος 2010) υποεκτίμησε σημαντικά τα επίπεδα πληθωρισμού για την περίοδο 2010-2011 ενώ από την άλλη μεριά δεν πρόβλεψε τις αποπληθωριστικές τάσεις που έλαβαν χώρα κατά την περίοδο 2013-2014. Συνεπώς, κατά τη διάρκεια του πρώτου προγράμματος οικονομικής προσαρμογής η αύξηση των τιμών επιβράδυνε τη διαδικασία εσωτερικής υποτίμησης η οποία με την σειρά της εμπόδιζε τη χώρα στο να βελτιώσει την ανταγωνιστικότητά της. Τέλος, αποκλίσεις μεταξύ του πραγματικού και προβλεπόμενου επιπέδου τιμών υπήρξαν και κατά τη διάρκεια του δεύτερου προγράμματος οικονομικής προσαρμογής, όμως ήταν σαφώς μικρότερες (Διάγραμμα 16).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2 Διαγράμματα Κεφαλαίου 1

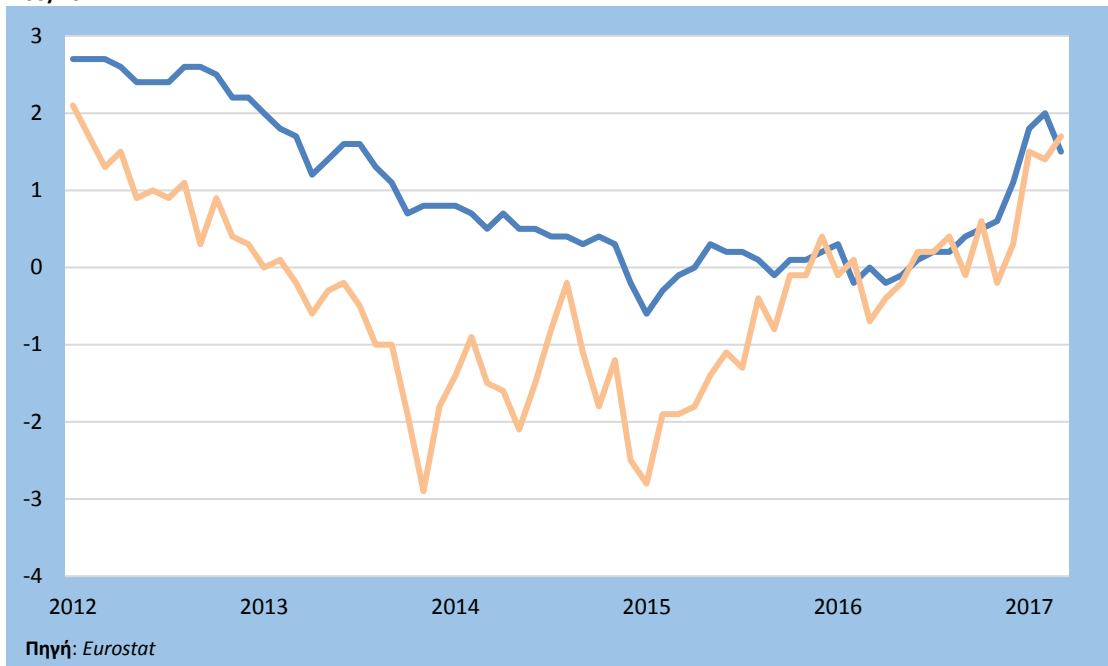
Διάγραμμα 17 Η εξέλιξη του Δείκτη Οικονομικού Κλίματος και των συνιστωσών του στην Ελλάδα, 1/2010 – 03/2017.



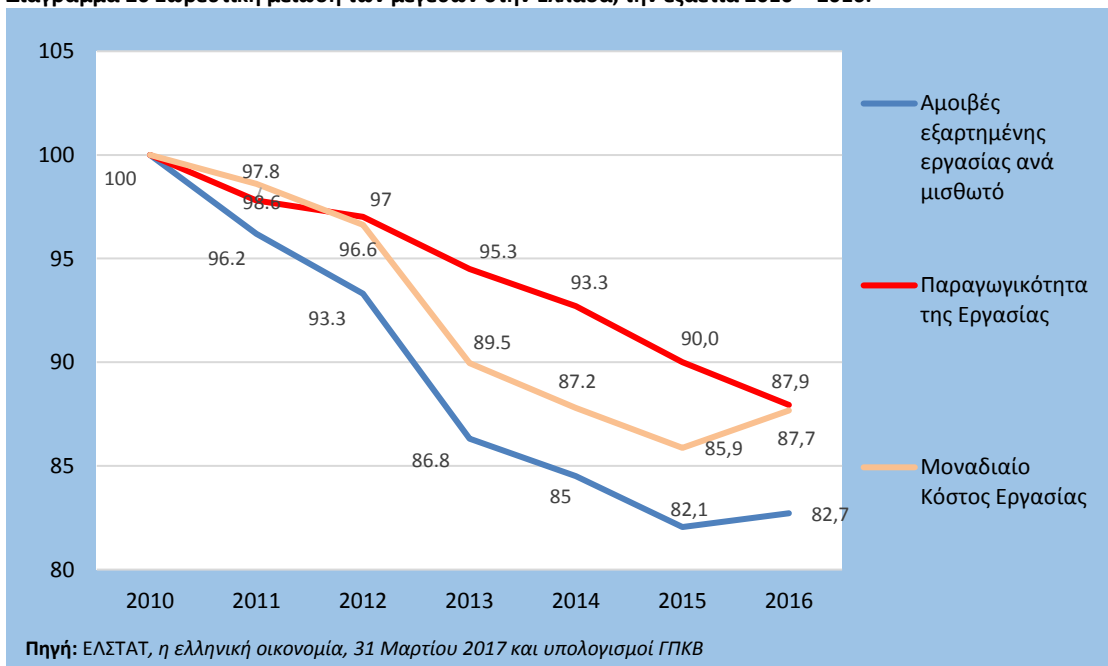
Διάγραμμα 18 Η εξέλιξη των τραπεζικών καταθέσεων επιχειρήσεων και νοικοκυριών σε € δισ., στην Ελλάδα, 1/2008 – 02/2017.



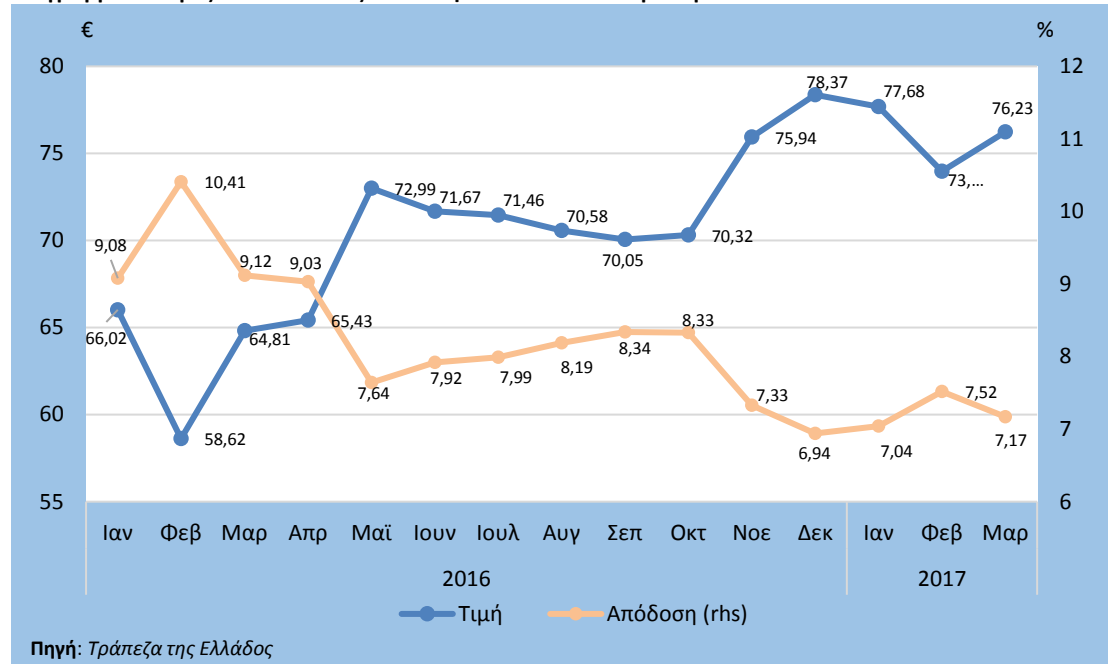
Διάγραμμα 19 Μεταβολή του ΕνΔΤΚ σε Ελλάδα και ζώνη του Ευρώ, μηνιαία δεδομένα, ετήσια βάση, %, 1/2012 – 03/2017.



Διάγραμμα 20 Σωρευτική μείωση των μεγεθών στην Ελλάδα, την εξαετία 2010 – 2016.



Διάγραμμα 21 Τιμές και αποδόσεις των ελληνικών δεκαετών ομολόγων.



Διάγραμμα 22 Νέες ληξιπρόθεσμες υποχρεώσεις και εισπράξεις έναντι νέων και παλαιών υποχρεώσεων στην Ελλάδα 01/2016 – 01/2017, σε € δισ.

